vzpomínky na alexandru berkovou str. 6
za sašou berkovou, jejím kocourem a larvou str. 8
čtenář poezie václav cílek str. 11
zuznana zemanová: k počátkům čs. muzikálu str. 12
dvě polemiky petra krále str. 14
povídka pavla růžka str. 16
verše roberta fajkuse a d. ž. bora str. 18 a19

04/09/2008, 25 Kč
www.itvar.cz

tvar
LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK
08 14

chci vidět, jestli bude ještě hůř

ROZHOVOR
S PETREM A. BÍLKEM

foto Tvar

Milan Urza

. . .

Pospíchejte k lesu!
V noci se tam udál zázrak!
Bůh tam nechal svoje plástve
a šašek cingrlata.

Boží plástve zvoní rolničkami
tam u lesa.

Tak jako tenkrát
jak po návsi prošel knížepán
každému praseti nechal
na oháňce prsten...

Jsme kraj zázraků...

Pukliny (Větrné mlýny, *2008*)

Petr A. Bílek (nar. 6. 4. 1962 ve Vlašimi) je literární kritik a teoretik, ředitel Ústavu české literatury a literární vědy FF UK. Knižně debutoval v roce 1991 studií *„Generace" osamělých běžců,* následovaly knihy *Stavitelé křídel. Průvodce současnou českou poezií* (1991), *Proměny lyrického subjektu: Pár poznámek k vývoji české poezie posledních padesáti let* (1992), *Hledání jazyka interpretace (k modernímu prozaickému textu)* (2003). Je autorem řady odborných i publicistických článků o literatuře a kultuře.

Tento rozhovor vedeme den před pohřbem Alexandry Berkové, a tak se nelze na úvod nezeptat: Jaké máš na Sašu vzpomínky? V osmdesátých a devadesátých letech jste byli docela velcí kamarádi...

V osmdesátých letech jsme se vídali často, v devadesátých jsme už byli zahlceni prací, takže jsem se s ní vídal tak dvakrát do roka. Jsem z její náhlé smrti celý velmi špatný, a zároveň jsem smutný i při pohledu na osud jejího literárního díla. Řekl bych, že Saša nejen v životě, ale i s knížkama měla hroznou smůlu. *Knížka s červeným obalem* se v době svého vydání v roce 1986 četla pouze jako jeden z mnoha kultivovaných pokusů psát jinak než socialističtí geronti. V té knížce je přitom naprosto jasné a originální vidění světa, nejde v ní jen o nějaké řemeslo nebo pointování. Akorát to tehdy nějak propadlo... Ale stejně dopadla i Macurova povídková sbírka *Něžnými drápky*. Tyhle knížky měly smůlu, že se četly prizmatem opožděných debutů, a ony to žádné debuty vlastně nebyly. V Sašině *Knížce* je vše pevně a suverénně vystavěné, to je jiná káva než tehdá Petr Hájek či Radek John.

Ještě smutnější je ale případ *Magorie*. Ta přišla do úplně špatné doby. Kdyby byla vydána jen o pár let později, tak by se z ní stala veliká a kultovní knížka. Jenže v roce 1991 byl každý zvědavý na knížky ze šuplíků a z exilu, na Klímu, Škvoreckého, Lustiga a další, takže *Magorie* naprosto zapadla. Jakékoliv další vydání pak už je oslabené tím, že jde jen o reedici. V pravou dobu vyšlo jenom *Utrpení oddaného Všiváka*, na které už bylo naladění, ale právě *Všivák* mi přijde jako – v uvozovkách – nejslabší Sašino dílo, byť řemeslně pořád výborně napsané. Chybí v něm však drajv a nějaká vnitřní nespokojenost a naštvanost. Je to knížka psaná v poklidu a to je na ní znát. *Temná láska* vyzněla opět mimo mísu – Saša byla mediálně známá, a tak se tahle knížka četla jako „chudák Saša, tohle se jí stalo a teď se z toho vyzpovídává...", a přitom to není autobiografický deníček, je to výrazné, promyšleně komponované dílo.

Saša byla mediálně vděčná, ráda diskutovala a dramaturgové v televizi ji museli milovat, protože kde se objevila, tam byla záruka, že nastane živá debata, hádání a pointování. Bohužel se to promítalo i do přístupu k jejímu dílu, takže i to se bralo spíš jako „dílo známé autorky-debatérky" než jako dílo výtečné stylistky a spisovatelky. Jenže aby to nebylo tak jednostranné – Saša jako diskutérka byla nesmírně pozitivní, eklekticky nadšená tu buddhismem, tu hermetismem či zednářstvím a vyzobávala si z toho všeho to, co jí zrovna přišlo

...4

9 770862 657001 14

NONKONFORMNÍ KNIHA O ČESKÉ LITERATUŘE

1 Profesor Robert B. Pynsent je britský literární badatel, který se zabývá dějinami české literatury. Odborníci ho znají nejen z jeho českých publikací a článků přinášejících podnětné a často provokativní názory na české písemnictví, nýbrž i z řady příspěvků na literárních konferencích pořádaných v Česku, kde jimi občas vyvolával dojem jakéhosi „enfant terrible" nalézajícího potěšení v rozrušování ustálených předsudků a pověr panujících v daném oboru. Ani jeho nejnovější obsáhlý výbor úvah o české literatuře *Ďáblové, ženy a národ* se této charakteristice nevymyká. Zahrnuje totiž témata pokrývající vlastně celou českou literaturu od středověku až po současnost. Najdeme tu práce zabývající se démony a cizoložstvím v česky psané středověké a raně novověké literatuře i analýzu názorů Tomáše Garrigua Masaryka, stejně jako komentář k Hlaváčkově sbírce *Mstivá kantiléna* či studii o českých Židech v prózách současné české autorky Ireny Douskové. Po této stránce Pynsentova kniha nejen dokládá maximální rozpětí jeho zájmů schopných obsáhnout problematiku českého písemnictví v úctyhodném rozsahu, nýbrž zároveň výběrem témat naznačuje, že k poznání literatury lze dospívat různými cestami, které se mohou výrazně lišit od představ, jaké má veřejnost o akademické vědě (profesor Pynsent vyučuje českou a slovenskou literaturu na londýnské School of Slavonic and European Studies).

Naznačuje to hned název práce otvírající soubor studií o české literatuře. Zní totiž: *Britské kočky a jejich barbarští imperialističtí páni: dva aspekty britskosti viděné očima české literatury*. Je zjevné, že autor zvolil v podstatě sociálně politický přístup, který mu umožnil sledovat postavy Britů, jak se promítly v českém písemnictví od středověku až po třicátá léta minulého století (v doslovu pak autor studii doplnil o některé poznatky z děl českých spisovatelů od 50. let minulého století výše – Arnošt Lustig ad.). Užití hovorového výrazu „kočky" ve významu „mladé ženy" signalizuje, že autor se záměrně vzdaluje koženému a suchopárnému stylu akademických odborných prací, že do svého stylu mísí prvky esejistické, nepostrádající humorný nadhled a odstup. Ještě zřetelnější je to v jiné Pynsentově studii zařazené do této knihy, totiž ve studii *Pokus o ňadra (Od ňadrománie k ňadrofobii se zmínkou o feministickém ňadromilství)*, v níž se zabývá motivem ženského poprsí v českém básnictví období parnasismu (zejména v díle Jaroslava Vrchlického) a dekadence. Pro vědecká pojednání zdánlivě vysloveně provokativní téma ovšem přináší zajímavý poznatek o proměně vztahu k ženské kráse v přelomovém období vývoje české poezie.

Podobně nonkonformní je i další studie; v ní se autor pokouší dokázat existenci barokního kontinua v české literatuře od *Legendy o svaté Kateřině* přes Komenského až po Hrabala (!). Autorova koncepce není zdaleka tak absurdní, jak na první pohled vypadá (pojem baroka je historicky vzato stejně vzdálen středověku jako postmoderně). Pynsent totiž vychází ze specifického pojetí pojmu baroka: *„Z filozofického úhlu pohledu označuje pojem »barokní« představu dosažení Boha pozemskou cestou… dosažení věčného přes pomíjející a dosažení metafyzického prostřednictvím fyzického."* To mu dovoluje smělé skoky v čase i nalezení kontinua tam, kde bychom ho nehledali. – Méně nečekané je už pojetí ironie v Máchově *Máji* jako hry, kterou hraje s člověkem příroda; o tom již existuje poměrně bohatá literatura.

Další specificky literární studie nalézáme až v tematice týkající se dekadence, která zřejmě patří k autorovým láskám. Jsou jí věnovány hned dvě studie: první má název *K morfologii české dekadence (Interstatualita)* a je věnována toposům dekadentní poezie vyjadřujícím pocity přechodnosti, pomíjejícnosti života a dění (tak podobným dnešnímu, respektive včerejšímu postmodernismu a poststrukturalismu!); v druhé, s titulem *Touha, frustrace a trocha uspokojení: komentář k Hlaváčkově Mstivé kantiléně*, se autor zabývá motivickou interpretací jednotlivých básní sbírky, které probírá v jejich posloupnosti. Připojit k nim můžeme i studii, která patří vlastně do okruhu prací věnovaných Masarykovi (Masaryk a dekadence); tam autor poukazuje (vycházeje z poznatku o Masarykově sympatii k počátkům *Moderní revue* a z jeho knih *Naše nynější krize*, *Česká otázka* a *Otázka sociální*, jakož i z jeho článků o Zolově naturalismu) na některé – někdy ovšem poněkud násilné – analogie mezi dekadentním myšlením a názory Masarykovými.

Tu se již dostáváme do oblasti Pynsentových úvah kulturně politických a historických, soustředěných na myšlenkový odkaz Masarykův: kromě zmíněné studie o vztahu Masaryka a dekadence jsou to práce *Národ, nic a láska (Pokus o Masaryka)*, dále *Masarykova Cesta demokracie aneb demokratický národně socialistický ideál* a studie o literární reprezentaci T. G. Masaryka od osmdesátých let 19. století do padesátých let 20. století (rovněž doplněné v obsáhlém doslovu). Na těchto studiích se zřetelně ukazuje základní, totiž v podstatě ideové, respektive ideologicky demytizující zaměření Pynsentova vztahu k literatuře vůbec a k umělecké zvláště. Zde se patrně cítí nejvíce doma, protože se může pohybovat v terénu myšlenek, které jsou uchopitelnější a lze je snáze analyzovat než dílo umělecké. Tu také se projevuje autorova obsáhlá znalost nejen konkrétních Masarykových prací, nýbrž i společenské problematiky, z níž tyto práce vyrůstaly.

Z některých studií lze také poměrně jasně poznat, jaký vztah autor zaujímal k postavě, která byla předmětem jeho rozboru. Zvláště výrazné je to na jeho čapkovských studiích, zejména na srovnání evropských cestopisných fejetonů a causerií Čapkových a Durychových. Pynsent se sice snaží zachovat objektivitu, ale jeho preference Durycha je z jeho formulací zcela zřetelná: *„Čapek patří k tradici infantilního senzualismu, zlostného házení bačkorami, bez velké nechuti k oplzlostem, již tvoří: Dalimil, císař Karel IV. (v jeho autobiografii), Hynek z Poděbrad, Lomnický, Svatopluk Čech, Jaroslav Hašek. Durych naproti tomu náleží k tradici vášnivého senzualismu: veršovaný život Kateřiny Alexandrijské, Miličovy modlitby, Komenský, Bridel, Vrchlický, Hlaváček, Vančura."* Ani Pynsentovo zdůvodňování rozdílu mezi Durychovým viděním a Čapkovým nacionalistickým sentimentalismem není příliš přesvědčivé. Rozpačitě – s náznaky autorovy distance od spisovatele, jejž považuje, podobně jako marxisté, za obránce společenského establishmentu – působí i článek původně motivovaný průměrnou čapkovskou monografií B. Bradbrookové.

Vůbec se dá říci, že Pynsentovy práce věnované moderní české literatuře počínaje K. Hlaváčkem a I. Douskovou konče přes všechny podněty, které přinášejí (například obsáhlá studie o Olze Barényiové, o níž psal u nás Vl. Papoušek), působí metodologicky poněkud zastaralým dojmem (zřetelné je to například v rozboru románové trilogie H. Dvořákové *Pád rodiny Bryknarů* i jinde – jako by si autor s estetickou stránkou literatury nevěděl příliš rady). Jde v nich totiž většinou o ideový výklad, jen okrajově věnovaný tvárným, poetickým problémům zkoumaných děl. Navíc ve studiích, které mají souhrnnější povahu, se setkáváme s jistou výčtovou popisností, která neanalyzuje, pouze vedle sebe staví tematické podobnosti, aniž by se autor zajímal o konkrétní funkci těchto složek ve výstavbě jednotlivých děl, respektive o jejich esteticky sémantickou závažnost. Tak se do bezprostředního sousedství dostávají nejen díla

PROČ/JAK JE DOBRÉ MÍTI PYNSENTA

2 *Ďáblové, ženy a národ* (*Karolinum*, 2008) je po *Pátrání po identitě* (*H+H*, 1996) druhou česky vydanou knihou Roberta Burtona Pynsenta, přičemž v angličtině byly od konce sedmdesátých let vydány další čtyři jeho monografie a jeho ediční péčí vyšlo také v angličtině – počítám-li dobře – sedm sborníků o české či slovenské literatuře, popřípadě o kultuře střední Evropy. Úctyhodná bilance, kterou se zdaleka nemohou chlubit mnozí domácí odborníci srovnatelného věku a délky odborného působení; autor v samém závěru recenzované knihy zmiňuje svůj těsně předpenzijní věk i čtyři desítky let strávených s českou literaturou. Pynsent je přitom bohemistou velmi kompetentním: úcty a obdivu je hodná především jeho zcela mimořádně široká sečtělost, a to nejen v klasické množině kanonických textů, ale také v krajinách literatury populární a triviální, mnohdy dokonce i zcela obskurní, z nichž velmi rád vytahuje zdánlivě okrajové jevy, které ale získávají obecnější výpovědní hodnotu, zejména jsou-li postaveny do sousedství klíčových autorů jako Mácha nebo Čapek. V myšlení našeho Angličana tedy nenajdeme ostrá rozhraní mezi různými typy textů, existuje tu zato široký proud literatury s pozoruhodnou vnitřní dynamikou. Jeho poslední kniha (sám v doslovu i leckde v textu některé z kapitol s mírnou dávkou celkem půvabné koketérie naznačuje čtenáři vlastní pozici na sklonku odborné kariéry) je tak nejen bilančním svazkem (obsahuje soubor studií vzniklých od počátku devadesátých let takřka po dnešek), ale především mimořádně kompetentním a pečlivého pozoru hodným hlasem zvenčí, hlasem nezatíženým tuzemskými stereotypy školské výchovy ani badatelské praxe. Právě posledně zmíněná nota je Pynsentovi velmi blízká; dráždí jej kanonizované autority a kolem nich nakupené mýty: s evidentní libostí tak ohrne nos nad konvenčními rysy díla Karla Čapka, proti kterému postaví uměleckost Durychovu, nebo s gustem a velmi kriticky analyzuje literární projevy masarykovského mýtu, nešetře ani samotného „tatíčka".

Ačkoli se Pynsent pohybuje po celé šíři české literatury, přece je jeho nejvlastnějším polem literatura novodobá a zde se opět soustředěněji zabývá dvěma uzlovými body: zlomem devatenáctého a dvacátého století – tu především dekadencí – a literaturou dalšího předválového období, totiž od konce druhé světové války po padesátá léta. Nejde ovšem o zapouzdření do dílčích nuancí speciálního problému, natož o následné hnidopišské kralování na rozhraní drobného detailu a nicoty, jaké můžeme v jisté části bohemistiky občas sledovat. Pynsentovi jde o literaturu jako o projev určitého kulturního typu a jednotliviny pro něj mají povahu průsečíků, v nichž se prolínají a ke slovu přicházejí obecnější tendence. Protože čtenář má hned v sousedství k dispozici do detailu jdoucí recenzi Aleše Hamana, můžeme si tu vystačit s jediným příkladem: socialistický realismus padesátých let je pro Pynsenta po literární stránce více „socialistickým sentimentalismem", ve kterém se aktualizoval řada od původu obrozenských klišé; autor tak může – tentokrát velmi podařeně – zahovět svému sklonu k bonmotům a psát o sentimentalitě, jež „mísí socialistický (licoměrný) cukerín s čamaromalochaloupčinou" (s. 499). Z oněch nosných linií, které jsou zároveň návratnými motivy Pynsentova psaní, připomeňme zejména židovství a antisemitismus: opět tu nejde o jednotliviny nebo o dobově módní zájem, nýbrž o základní otázku národní identity, spočívající přece nejen ve vymezení vlastního, ale neméně v poměru k tomu, co je vnímáno jako cizí.

Setrvalý zájem, stálý úhel pohledu ale někdy Pynsentovi přerůstají až do obsese. Tak v případě erotiky a sexuality. Oprávnění je zde zřejmé: hledá se, čím literatura skutečně vnitřně žila, nikoli jakási vnější, povětšinou ideologická klišé, k nimž určitý typ psaní literaturu mechanicky přiškatulkovává. Éros a sexus jsou tu jistě nasnadě. Pokud ovšem tuto optiku potvrzuje materiál, jak je tomu v případě zjevné „ňadromanie" lumírovců a „ňadrofobie" dekadentů, o nichž Pynsent píše. Pro opačný případ jen jedno exemplum: už kdysi, na jedné z konferencí, mě velmi radostně pobavilo Pynsentovo tvrzení, posílené tehdy ještě mile charakteristickým osobním projevem, že totiž Přemysl a Libuše byli postavy vílí podstaty, jelikož „souložili bez rozkoše" – v knize, milý čtenáři, čti kapitolu *Amazonská víla a její příbuzné*.

Další citlivý bod knihy se může vynořit v okamžiku, kdy se autor vymkne z pevného rámce určitého recepčního horizontu (či uzlového bodu) a snaží se konstruovat obecné tendence napříč časem. Patrné je to zejména v tezi samostatné studie o barokním kontinuu v české literatuře. Vedle sebe jsou tu postaveny *Život svaté Kateřiny*, Komenského *Labyrint* a Jestřábského *Vidění rozličné sedláčka sprostného*, *Turbína* Matěje Čapka Choda a konečně Hrbalův text *Obsluhoval jsem anglického krále*. Má je spojovat základní tematické kontinuum. Určitý typ postavy a konceptu světa, typ procházející zmatkem jsoucího a hledající ztišující, často niterné jistoty, je jistě typem nadčasovým. K několika Pynsentovým příkladům by šlo i z české literatury navíc dodat jistě mnohé další. Bylo by ale zřejmě potřeba důkladněji uvážit, jakou výpovědní hodnotu má ono velmi volné, leckdy přes hranici několika století vedené sousedství. Jiné je to jistě tam, kde se berou do ruky linie existující mimo interpreta a před interpretací – tak už zmíněný antisemitismus.

Mírné rozpaky mne občas při čtení přepadly z jednoho aspektu Pynsentovy interpretace literárního textu. Jako by sem tam přecenil esenciální, do textů a jednotlivých motivů pevně zakuté a intersubjektivní významy a zároveň dostatečně nebral v úvahu mnohotvárnost a různorodost potencionálního významotvorného dění (jsem tu zkrátka více pro Červenku a Janáčkoviče než pro Umberta Eka). Čtenář interpretací tak může mít dojem, že domněle objektivní významy jsou přece do textů také „nainterpretovány", občas skoro násilně. Pars pro toto: postava Jarmily v Máchově *Máji* „je" šifrou přírody, pokud se následně utopí v jezeře, „jde přece" o průnik přírody do přírody a „následně logicky" o – incest.

Nechme ale možných „contra" a dodejme raději na závěr ještě jeden argument „pro". Pynsent se totiž povětšinou velmi dobře čte, nechce jen pěstovat vážnou vědu, ale čtenáře také pokud možno dobře bavit, dokonce si na tom zakládá a občas si dopřeje i takřka fejetonistickou autostylizaci milého a tak trochu kuriózního mluvčího. Proč by ne, nejde přece o vnějškovou stylizaci, nýbrž o vnitřní kompetenci, kterou Pynsent bezesporu a úctyhodně oplývá, a pořád je to sympatičtější než hantýrkovitě zaumná odborničtina některých jiných kolegů (pár jich znám v Německu, u nás jistojistě nikoli). Škoda že si překladatelé a jazyková redakce nedali větší péči při počešťování anglických vazeb, zejména těch nominálně genitivních. Takto se do rozmrzení opakují spojení typu „Mravcové analýza", a někdy to jde docela zvesela, tak v pasáži „většina Barényiové beletrie": to malé „b" nám tu mohl tiskařský šotek pro obveselení už také dopřát.

Dalibor Tureček

umělecky nesouměřitelná (to by bylo možno považovat za projev postmoderní lhostejnosti k tomu, co Felix Vodička nazýval vertikálním členěním literatury na náročnou a triviální), nýbrž stírá se i jejich tvarová specifičnost; výčty podobností a rozdílů pak připomínají někdy dokonce pozitivistické postupy, jakých používal například Albert Pražák (srov. výčet paralel u Čapka a Durycha na str. 367).

Specifickým problémem Pynsentových studií je jeho obsese jistými tématy. V této knize jsou to zejména tři témata: sex, antisemitismus a nacionalismus. Pokud jde o sexualitu, to dostatečně naznačila Pynsentova „ňadrologická" studie; ještě výrazněji se však v knize prosazuje tematika antisemitismu – vypadá to někdy, že autor ho spatřuje i v sebemenší narážce: například u Heleny Čapkové tento rys vidí již v pouhé zmínce o staré židovce. Neznamená to, že by autorovy postřehy o tomto jevu v české literatuře nebyly zajímavé; jde ovšem o to, jaký význam jim autor připisuje a co z toho vyvozuje o povaze české literatury a kultury. Někdy to vypadá, že větší část českých autorů byla nebo je antisemitsky orientována. Podobně je tomu i s nacionalismem; Pynsent nejde pro tento výraz daleko, takže například Čapkovu chválu českého jazyka považuje za sentimentální nacionalismus (sám pojem sentimentality by rovněž zasloužil podrobnější výklad). Některé takové, podobně vyostřené formulace, stejně jako určité přímočaré estetické soudy působí na českého čtenáře poněkud iritujícím dojmem – možná ovšem právě to je autorův záměr.

Co říci závěrem o této neobyčejně obsáhlé knize? Je to jakási souhrnná bilance, která podobně jako autorova předchozí díla podává plastický portrét významného zahraničního bohemisty, který svou neúnavnou činností přispívá k oživení literárněvědného myšlení i psaní u nás, neboť nabízí jak v oboru literární historie, tak v oblasti literární teorie podněty k souhlasným i polemickým odezvám a reakcím naší domácí bohemistiky.

Aleš Haman

Pokud objektivita znamená kritikův odstup od autorovy výpovědi a lhostejnost, tak se hned v úvodu musím přiznat, že vůči próze Jaroslava Formánka nejsem objektivní. Je to totiž próza, která mne jako pravidelného čtenáře po poměrně dlouhé době „dostala". Snad se vám to už také stalo: začtete se do nějaké náhodně vybrané knihy a náhle zjistíte, že je vám – navzdory všem možným rozdílům mezi vámi a autorem, kterého tušíte za textem – důvěrně blízká, naladěná na stejné vlně, a co víc, současně vnímáte, že tu nejde o bůhvíkolikátou variaci na již napsané, ale o nový průhled do složitosti lidského bytí.

Formánkova *Cesta* začíná ve Francii. A třebaže se odehrává v aktuální přítomnosti, tedy mnoho let po roce 1989, ve mně, jenž tuto zemi zná jen zprostředkovaně, již od prvních slov, vět a obrazů vyvolává dojem dobrého starého francouzského filmu: jednoho z těch černobílých, přicházejících z hloubi šedesátých let, tedy z časů, kdy diváci byli ještě ochotní snést pomalé tempo vyprávění, jež nepracuje s akčními atrakcemi, ale evokuje zdánlivě běžné lidské situace, jen pozvolna odkrývající skrytá tajemství a duševní bytí nejednoznačných postav.

Příběh Formánkovy prózy je symbolicky sevřen mezi dvě drnčivá zazvonění u dveří bytu. Na začátku je to byt kdesi v Paříži, do něhož promoklý vypravěč za neustávajícího deště přichází, aby se setkal se svými dvěma přáteli. V té chvíli zatím o těchto třech mužích a jejich vzájemném vztahu nevíme mnoho: o vypravěči vůbec nic (a už teď musíme konstatovat, že to tak de facto zůstane až do konce vyprávění), o těch dalších dvou, kteří se vynořují ze zákoutí bytu, snad jen to, že jednomu z nich vypravěč přidělil jméno Majitel a druhému Malíř. Za okny vytrvale prší a na ulici tam čert ví proč podivně poskakuje jakýsi černoch. Jen z útržků rozhovorů a úvah se dovídáme, že tito tři Češi se chtějí vydat na dlouho plánovanou výpravu do Prahy. Proč? Aby tam jeli a dověděli se, jak to „tehdy bylo"... pokud to ovšem ještě někoho zajímá. Za deště nakládají do auta Malířovy obrazy, které chce v Praze prodat, aby mohl pozvat kamarády, ale z neznámých důvodů také Majitelovu starou a poloroz-bitou barovou židli. A pak se konečně – za asistence jakéhosi Araba – vydávají na cestu: tam, odkud kdysi byli donuceni utéct a kde už patrně velmi dlouho nebyli.

Prší, voda stéká po sklech a trvá velmi dlouho, než se auto za zvuků stěračů prodere přes ucpané ulice ven z města, které jim poskytlo potřebný azyl (aniž by jim však přineslo oslnivý úspěch). Nicméně je tu dálnice a černobílý francouzský film se pozvolna změní v road movie, na níž se ovšem – kromě několika zastávek, jídla a nákupů – prakticky nic nestane. A přece je co číst. Obrysy postav uzavřených v pohybujícím se stroji a pozorujících míhající se francouzskou a později také německou krajinu se totiž ve zlomcích rozhovorů, vypravěčových postřehů, úvah a také (s blížícím se cílem cesty stále přibývajících) vzpomínek částečně konkretizují. Řeči, které trojice tváří v tvář blížícímu se návratu vede, se pohybují v rozmezí od volně plynoucího blábolu až po bezděčně vyslovované moudrosti a umožňují čtenáři skrze ně pozvolna nahlédnout do osudů tří dávných kamarádů, životních outsiderů a dnes už stárnoucích, nemocných a víceméně i osamělých mužů, kterým navždy za kůží zůstal prožitek nesvobody v komunistickém režimu, respektive to, že vědomě „na celej život prosrali Mírovej běh zdatnosti". Formánkovi hrdinové patří k těm, kterým jejich nonkonformismus a vzdor vůči režimu sice mohl zlomit páteř (v Majitelově případě doslova), oni si však přesto zachovávají svou hrdost a stále vědí, že jsou situace, kdy je třeba volit mezi ano, nebo ne, a to i za cenu osobní oběti. A jakkoli Formánkova hodnotová orientace je v tomto bodě naprosto jasná, je třeba velmi ocenit, že nepropadl pokušení jalové politické plakátovosti: před prvoplánovostí dává přednost náznaku a nepřímému vyjádření, které více odpovídá nepatetickému charakteru jeho postav i jeho vyprávění.

Decentní náznak možné zápletky, významového napětí a historického paradoxu do příběhu vnáší nejvíce okamžik, když si jeden z účastníků výpravy uvědomí, že má dávno propadlý cestovní pas, a hrozí mu tedy nebezpečí, že do země, z níž kdysi uprchl za svobodou, nebude vpuštěn, případně bude nucen její hranici nelegálně překročit někudy přes pole a lesy. Politická proměna evropského prostoru ovšem podobným zápletkám nepřeje: třebaže autor svůj příběh psal v – poměrně nedávné – době, kdy ještě existovaly pasové kontroly na německo-české hranici, příslušní úředníci si ani nevšimnou, že umožnili přechod hranice někomu s neplatnými doklady.

Auto s trojicí cestovatelů tak bez problémů projíždí Čechami do Prahy. Už dávno neprší a movie se začíná podobat prvním filmům Miloše Formana a jejich smyslu pro groteskní detail: v autorském vidění světa lze tu náhle číst kritický odstup až despekt vůči krajanům. Je to sice jiná země, než byla ta, ze které před léty odešli, ale nic se v ní nezměnilo. Nepřekvapí proto, že při zastávce na jedné z křižovatek jim sympaticky vypadající muž v elegantním obleku připomene estébáka, co tehdy Majiteli přerazil páteř. Cesta vypravěče ovšem pokračuje dál: přes rozloučení s ostatními až po zazvonění u dveří starého měšťanského domu, za jehož okny hrají televize, jako by se nikdy nic nestalo...

Formánkova próza je silná v tom, že je pozoruhodnou generační zprávou přesně zakotvenou v čase a jeho plynutí. Její přesvědčivá a místy i silně ironická výpověď vyrůstá z řečí a myšlenek útržkovitě a jen jakoby mimochodem prostupujících kresbou zdánlivých banalit. Autor svého čtenáře primárně oslovuje nikoli ilustrací ideje či atraktivním dějem, ale něčím tak nesamozřejmým, jako je schopnost vybudovat atmosféru okamžiku, obraz místa a prostoru, jakož i zachytit jedinečnost konkrétní lidské mysli. Pro toho, kdo má schopnost autorovy náznaky dešifrovat, neboť má alespoň zčásti obdobnou generační znalost reálií a potenciálních, pod povrchem se skrývajících významů, je tak neobyčejně působivá. Otázkou, kterou nejsem s to osobně rozřešit, ovšem je, jak tuto prózu budou číst ti mladší, pro které je možná už dnes například absence pasových úředníků na hranicích naprostou samozřejmostí.

Pavel Janoušek

recenze

JEDNA OTÁZKA PRO KVĚTOSLAVA CHVATÍKA

Minulý měsíc česká média mohutně připomínala kulaté výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968. *Socialismus s lidskou tváří,* heslo s událostmi pražského jara nerozlučně spojené, jste inspiroval vlastně vy. Jak k tomu došlo?

V šedesátých letech jsem pracoval v pražském Filozofickém ústavu, jehož ředitelem se na jejich sklonku stal Radovan Richta posedlý touhou po blízkosti centra moci, člověk, který dokázal sloužit horlivě jak Novotnému, tak Dubčekovi i Husákovi. Koncem roku 1967 letěl do Moskvy na konferenci věnovanou literárněkritickému dílu Julia Fučíka. Protože se literaturou a uměním nikdy nezabýval, požádal mne o rukopis mé studie o estetické hodnotě literatury, otištěné v *Orientaci* a později knižně ve svazku *Strukturalismus a avantgarda*. Můj text končil zjištěním, že současné české umění a literatura usilují o to, *„aby vrátily člověku jeho lidskou tvář"*. Tato formulace se Richtovi zalíbila, a když po lednu 1968 spolupřipravoval jeden z Dubčekových projevů, použil ji ve spojení *„socialismus s lidskou tváří"*.

Termín se stal brzy populární a rozletěl se po celém světě jako požadavek humanizace a demokratizace socialismu, konkretizovaný v *Akčním programu* Dubčekova vedení. Koncem léta 1968 jsem nastoupil dvouleté stipendium v západním Německu a měl jsem hojně příležitostí přesvědčit se, s jakým nadšeným zájmem byl průběh pražského jara sledován západoevropskou veřejností a jak rozhořčené protesty vyvolalo jeho násilné potlačení ruskými tanky.

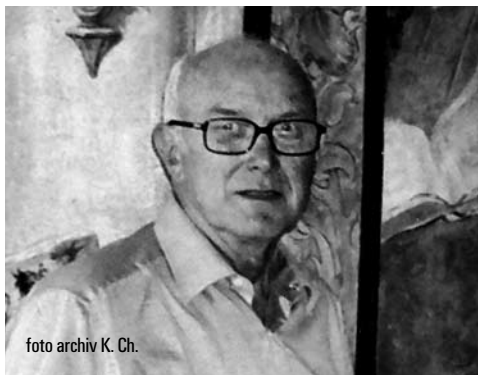
foto archiv K. Ch.

Nebylo snad jediného významného západoevropského spisovatele a intelektuála, který by se k protestům proti velmocenské aroganci Ruska nepřipojil. Knižní pulty byly zaplaveny obrazovými publikacemi dokumentujícími brutalitu ruské okupace Prahy.

Dnes dobře víme, kolik iluzí bylo obsaženo v tehdejším pokusu o *socialismus s lidskou tváří*, o spojení socialismu se svobodou a demokracií, o reformu nereformovatelného a jak nereálný to byl krok. Nebyl to však pokus marný, jak se nám pokoušejí namluvit jeho opoždění kritikové. *„Dějiny a společnost vůbec žijí z takových krátkých chvil jasu a naděje,"* napsal o pražském jaru Jan Patočka. Myšlenky pražského reformního hnutí inspirovaly později Gorbačovovu *glasnosť* a *perestrojku*, vyústivší v rozklad Sovětského svazu a pád světového komunismu. Pražské jaro otevřelo ve střední Evropě cesty, často velmi trnité, od totality k pluralitě a k demokracii, podobně jako husitství ve středověku předznamenalo evropskou reformaci.

uoaa

LITERÁRNÍ ŽIVOT

MÁME TU PRAVDU PSÁT?

Makedoňané, byť jich byly jen dva miliony, si zakládají na svém původu a jazyku. Jsou hrdí na svou makedonštinu a snad i proto se velice zajímají o osudy malých a menšinových jazyků, kterým dnes hrozí vymírání.

Makedonská vláda ke kultuře neskonale štědřejší než ta naše, a tak se v červnu mohla konat v Ochridu už 11. konference Výboru pro překlad a lingvistická práva při Mezinárodním PEN klubu, jehož sídlo za předsednictví prof. Katji Kulavkové je ve Skopje. I sama tradice Ochridu tomuhle tématu nahrává, odtud se dávno šířila vzdělanost do Evropy. Na promenádě u jezera najdete sousoší našich věrozvěstů Konstantina a Metoděje a opodál jejich žáka Klimenta, arcibiskupa ochridského, pod něhož spadalo mj. i dnešní Srbsko, Chorvatsko a Bulharsko. Všichni tři působili ve zdejším klášteře a posléze se vydali k nám na Moravu, kam přinesli křesťanství a s ním i staroslověnský překlad Písma.

Letošním tématem byla *Svoboda a strach*, téma především pro postkomunistické země. V úvodním referátu zaznělo snad příliš citátů o tom, že svobodu všichni chceme, zatímco strachu se bojíme. Potlesk sklidil Jiří Dědeček, když mluvil o tom, že strach jsme v minulosti poznali velmi konkrétně a osobně, zatímco svobodu spíše teoreticky. Když přišel její den, zjišťujeme, že v té snové, pohádkové podobě je zase nedostupná, alespoň těm, jimž není jen synonymem pro trh, jak se všichni shodli. Nejlapidárněji promluvil Bulhar, když řekl, jak se těšili, až budou psát pravdu. Ale nedávno jednoho kolegu mafie za pravdu zastřelila, a všichni se ptají: Máme tu pravdu psát?

Taky o zrovnoprávnění menšinových jazyků se vedla diskuze. Menšina může být i podstatná, ale její práva závisí na postavení dotyčného národa, třeba Rusů v pobaltských republikách. Naopak úřední zrovnoprávnění jazyka nemusí znamenat zvýšení jeho významu: Po apartheidu v Jihoafrické republice bylo jedenáct místních jazyků postaveno na roveň angličtině, přesto však vymírají, rodiče v nich vidí zdroj vlastního neštěstí a posílají děti do anglických škol.

Tady v Ochridu se před šesti lety zrodil i projekt zvaný *Diversity – různost*. Vychází z poznání, že velikost literatury či jejích jednotlivých autorů nezáleží na početní velikosti národa. První tři roky knižně, teď už na webu jsou zveřejňovány překlady autorů ponejvíce z malých jazyků do jazyků velkých. Jsou zde i informace o jednotlivých literaturách (naše zatím chybí) a informace o činnosti výboru pro překlad. Jak projekt proklamuje, jeho hlavním smyslem je dialog: rozumět jeden druhému v různosti.

Na stránkách *Diversity* (www.diversity.org.mk) lze získat reprezentativní antologie autorů, výbory z poezie, soubory povídek, hypertextuální a jiné elektronické formy. Jde i o podporu literatur prosazováním vybraných spisovatelů a v neposlední řadě o podporu makedonského jazyka. Ediční rada je mezinárodní a sídlí ve Skopje. Do května 2008 se zde sešlo 180 e-mailových knih ve více než 40 jazycích, které prezentují přes 150 autorů a překladatelů z 52 zemí.

Jana Červenková

...1

chci vidět, jestli bude ještě hůř

ROZHOVOR S PETREM A. BÍLKEM

foto Tvar

vhod. Zároveň byla schopná tyhle myšlenky šířit dál, v lavinách a skocích.

Navíc si myslím, že jestli na něčem může být založena dobrá pověst Škvoreckého Literární akademie, tak právě na Sašině jméně a působení. Pro mnohé je Literární akademie dobrá živnost, ale Saša se dokázala s výukou tvůrčího psaní ztotožnit natolik, že jsem začal věřit, že tudy cesta může vést. Když jsem letos četl ve *Tvaru* její seriál *O psaní*, chápal jsem jej jako první knížku tvůrčího psaní, která mne přesvědčila o tom, že to asi opravdu jde učit.

Ty ses se Sašou seznámil v době, kdy jsi byl mladý ambiciózní kritik tehdejší nové oficiálně publikované poezie – nakonec i Sašiny texty mají dost blízko k poezii. Jak se to přihodilo, že se ti poezie vzpříčila natolik, žes ji přestal (alespoň jako kritik) sledovat?

To se dá připodobnit k tomu, když se člověk přejí jedním druhem jídla. Měl jsem najednou pocit, že už se točím v kruhu. Knížek, o nichž šlo psát, bylo pořád hodně, ale já nebyl schopný nacházet zajímavé věci. Reflexe se stala machou, rutinou, kdy bych byl schopen anoncovat nebo referovat o jednotlivých textech, ale už jsem nebyl schopen s nimi něco hlubšího provést. Důvodem je tedy spíš moje osobní omezení, nedostatek dispozic. Zároveň se něco stalo i s poezií, v devadesátých letech začala být jakýmsi skladištěm jednotlivých pokusů, jednotlivých autorských poetik i směřování a alespoň já už nebyl schopen najít něco, co by jednotlivosti scelovalo, co by šlo nad rámec básnické sbírky nebo autorského díla. To se přihodilo i ostatním, kteří o poezii v té době psali. Dneska o poezii devadesátých let dokážou psát třeba Karel Piorecký nebo Miroslav Balaštík, ale i díky odstupu. Celost a univerzálnost vystupuje právě kvůli odstupu, a já tenkrát nebyl schopen tohle vidět a nacházet. Zároveň jsem se stal obětí frustrace, protože člověk byl z osmdesátých let zvyklý číst takřka všechno, co vyšlo, a hýčkat si obrázek toho, že zná celou literární scénu. V devadesátých letech se to ztratilo – skončil Knižní velkoobchod a člověk netušil, co všechno vychází, a ztratil dojem relativní celistvosti. Přestalo mě bavit psát o něčem, co je výkřikem, a ne součástí nějakého celku. Navíc jsem si našel nový koníček, což byla literární teorie, kde jsem nacházel všechno to, co jsem u poezie neviděl – univerzálnost, celistvost.

Tu celistvost poezie osmdesátých let vidíš v básnickém okruhu, jehož reprezentantem byl např. Miroslav Huptych?

Asi tak, tam to šlo vidět pěkně, což nemuselo být dáno jen poetikou, ale i kontextovou propojeností. Oficiálně publikujících „mladých“ básníků bylo mnohem méně, a to ti pomůže si s nimi pohrávat a dávat je typologicky do škatulek. Zároveň univerzálnost vyplývala z podobného básnického postoje, což se výrazně vázalo ke kontextu rozpadajícího se komunismu. Najednou tu zůstaly jen tiché hlasy, které šly úplně mimo kontext poloviny 90. let. Nerezonovaly ani mezi sebou, ani v širším sociokulturním kontextu.

Pokračuje to do dneška?

V podstatě ano. Pravda, sleduji pořád stejná jména, která mne zaujala tehdy: Kolmačka, Borkovec, Typlt, Hruška, S. Fischerová, Fridrich, Trojak, Malý a pár dalších, což je dáno i tím, že učím něco jiného a nemám motivaci vrátit se k současné poezii jako k celku a začít o ní psát. Těch pár mých pokusů o reflexi některých současných básnických sbírek bylo ovšem hrozně frustrujících… Svět prózy je mnohem lépe uchopitelný, kdežto psát o básnických knížkách vyžaduje mít nějak poezii v hlavě uspořádanou, a to já už nemám. To je stejné, jako když houslista přestane na deset let hrát, taky už se nejspíš nedostane zpátky.

Jsem skeptický k tomu, zda v současné poezii lze nalézt nějaké proudy a typologie. Literatura je vystavena velkému množství jiných tlaků, na které nebyla v 19. a 20. století ani zvyklá. Rozptyl je obří – autor si buduje svou poetiku, ale zároveň si hýčká svou mediální osobnost a slibuje nakladateli, že příští dílo už bude určitě bestsellerem. Za komunistů jediný tlak byl tlak ideologický, jakkoli byl fatální. Dneska je tlaků spousta a nejsou uchopitelné jen v rámci samotné literatury. V jiných literaturách uživí autora autorské čtení. U nás se ocitá v zajetí roztěkanosti. Málokdy se stane, aby do prostoru čtení přišel autor a byl tam jen on sám se svým světem. Teď se myslí i na to, aby se text dobře filmoval nebo dramatizoval. Rok píšeš knížku, vyjdou dvě recenze a prodá se 250 výtisků – hrozná frustrace. Pořád si teprve zvykáme na tu novou, pragmatickou situaci. Kvalitu textu lze posuzovat podle mnoha kritérií a ani ve sféře dnešní kritické recepce neexistuje žádná shoda na velkých autorských jménech nebo textech. Jen si vezměte to obrovské množství literárních cen. Kritika se rozpadla do partiček a mediálních provázaností, literatura ztratila své autonomní pole a dodnes si hledá svůj způsob bytí. To, že ho hledá už skoro dvacet let, je jiná věc…

Zmiňované tlaky mohou platit pro prózu – ale pro poezii? Jen blázen si může myslet, že po vydání současné básnické sbírky její autor obdrží obrovský honorář, stane se mediálně proslulým a nakladatel si vylepší firemní rozpočet. Současná poezie je tedy od oněch „bestsellerových“ tlaků osvobozena.

Určitě ano, ale i tady mne zaráží naprostá absence recepce. U nás dnes není souvislá reflexe poezie. Existuje jen komunita chodící si vzájemně na autorská čtení a snad se i navzájem čtoucí. Rád sleduji tuhle komunitu, ale zároveň vidím, že jde o komunitu podivínů, srovnatelnou s vyvolávači duchů nebo vyznavači hobitů. Poezie přestala fungovat jako literatura a stala se koníčkem exkluzivní komunity. Jako doklad mohu použít naše studenty nebo uchazeče o studium – básně nečte už takřka vůbec nikdo. Chybí jim i elementární znalosti, jsou absolutně bezradní z veršů. Poezie šla mimo a některé naše studenty ani nenapadne, že když řeknu *literatura*, je v tom slově zahrnuta také poezie.

A co tedy chápou pod slovem *literatura*?

U těch nastupujících je to dost děsivé… V rámci ekonomického přežití bereme čím dál víc studentů, a tudíž snižujeme kritéria. Dokud jsme měli ústní přijímačky, tak uchazeči nosili seznamy literatury, většinou v nich bylo napsáno osm deset knih české a světové prózy – z toho bylo většinou pět Harry Potterů, tři díly *Pána prstenů* a pak nějaké dvě náhodné věci. Letos jsme uchazečům o studium literatury zadali úkol, aby si vybrali jednu prózu napsanou po roce 1989 k analýze. Osmdesát procent psalo o Michalu Vieweghovi – proč ne, ale oni o něm napsali pět šest vět typu: „Kniha se mi velmi líbila a chtěla bych ji všem doporučit.“ Slohové cvičení a zoufalá nezakotvenost… Zbytek psal o knihách typu *Švejka* (próza po roce 1989!), jeden dokonce zmiňoval *„prózu* Brouk *od Franze Kafky“*. Odpovědi plné neznalosti a bezradnosti.

Ještě před sedmi osmi lety se k nám hlásilo tak 10 % svérázů, co četlo striktně např. jenom underground nebo surrealismus. Dneska nic, a přitom bychom stáli o jakýkoliv originál. To je i problém střední školy, kde jim neřeknou alespoň těch pár jmen a pár tipů, co si vzít do ruky. Tihle uchazeči netuší např. o rozdílu mezi knihou a filmem: houfně tvrdí, že četli *Želary* Květy Legátové, ale když se pokoušejí analyzovat, tj. převypravují obsah, mluví o *Jozově Hanuli*, protože toto dílo se v kinech jmenovalo *Želary*.

A co s tím?

To je otázka… Střední škola to zanedbává a je tím zaděláno na hodně velký a ošklivý průšvih. Nastává obrovská čtenářská negramotnost a mimo mísu jsou všechny optimistické teorie Ondřeje Hausenblase, že je nejlepší to nechat na učitelích, dětech a rodině. Střední škola z hlediska literatury přestává úplně fungovat, až na pár výjimek osvícených učitelů a škol. Léta se nevědělo, zda bude státní maturita, proto se raději stále dokola memorovala jména a názvy děl. Při nahlédnutí na servery typu *taháky* a *referáty* narazíš na absolutně nezajímavé a nekoncepční texty, jde jen o výčty, které nejsou k ničemu – stovky faktografických informací, ale absolutně bez jakéhokoliv autentického čtení těch textů, o kterých se tam žvaní. Naskenovali to ze starých učebnic a pak už jen kopírují a vkládají. Tahle situace pak nabíjí kanón kolegy Kostečky, který říká, že výuka literatury je k ničemu a bylo by dobré ji převést do kategorie výtvarné a hudební výchovy.

K výuce bychom se mohli ještě vrátit trochu jinou cestou – v devadesátých letech jsi byl nějakou dobu na stáži ve Spojených státech. Jak se na tu dobu díváš dneska?

To už je dost dávno, a tak bezpečně funguje nostalgie. Nicméně devadesátá léta v USA byla krásná – Bill Clinton hrající na saxofon a svádějící Moniku Lewinskou byl jen vrchol ledovce. Společnost byla tehdá liberální. Po nástupu konzervativců a po 11. září se vše podělalo a mně dnes stačí jen zprostředkovaný kontakt se Spojenými státy. Nemám nejmenší chuť tam jezdit. Zpětně vidím, že to, co mi přišlo tenkrát jak z jiného světa, je najednou u nás. Tehdy tam exaktní vědy válcovaly humanitní obory. To teď nastává naprosto zřetelně i u nás. Profesoři literatury tam tenkrát úpěli, ale stejně jim bylo ponecháno 20–25 % univerzitního rozpočtu na humanitní obory. U nás je to bez tohoto korektivu solidarity – „váš obor nesplňuje kritéria praktické využitelnosti ve výrobním sektoru, tak táhněte“. Dorazily sem všechny tlaky tohohle typu: kurzy musí mít atraktivní názvy a jejich náplň by měla přijmout popkulturní aspekty. Jenže peníze jsou peníze: např. u nás na ústavu už je peněz tak málo, že nemůžeme dál prodlužovat termínované smlouvy. Lidé odcházejí a zároveň s tak vymýceným kádrem nejde dost dobře obsadit výuku. Na seminářích máme 30–35 studentů, což už ale není seminář. Letos to dolehlo velmi silně, protože školy dostaly o 2 miliardy korun míň než loni. A to se projeví u kamenných univerzit velmi silně. No a aby toho nebylo málo, příští rok se to projeví ještě víc, protože se dotace mají snížit o další tři a půl miliardy korun. To už tady přestane i možnost lepit za plavby díry v lodi. Situace je havarijní a my jedeme v tom, co ti v počítači naskočí jako krizový režim – funguje poznámkový blok, ale nic ostatního, žádný Gatesův Microsoft Office. Jsme veřejná škola a můžeme využívat jen státní peníze, a pokud stát nedává, tak není kde vzít. Sponzoři jsou iluze. Ostatně co naše společnost rozumí kulturností? Proč by někdo měl sponzorovat kulturu? Může přece sponzorovat Karla Gotta, to je panečku kultura, protože to působí radost v duši…

V devadesátých letech jsem v USA zažil marginalizaci humanitních věd, ale ve srovnání s tím, co se děje u nás, to nebylo zdaleka tak strašné a někde se to zastavilo. Tam nikdy nedošlo k tomu, aby se v humanitních oborech rajtovalo na impact faktoru a bodovala se publikační činnost. Takový Derrida totiž má impact factor nula, protože nepublikoval v impactovaných časopisech. U nás se ale bude impactfaktorovat všechno. A není odvolání, není jak a komu říct, že tohle je špatně a takhle ne. Nevzdělanec o všem rozhoduje, protože má moc; a protože je nevzdělaný, je mu vše jasné a všechno válcuje – až to půjde do hajzlu.

Tys od poezie přešel k literární teorii. Pavel Janoušek tvrdí (a snad jeho názor příliš nedeformujeme), že v literární teorii fungují obdobné mechanismy jako v poezii. Jsou v ní různé módy a refrény, jedna poetika se staví proti druhé… Jde samozřejmě o takovou diskuzní interpretaci, ale tvůj osobní vývoj tomuto pohledu nahrává. Nebo je to jinak?

To mě dost mrzí, že svým osobním vývojem od poezie k literární teorii dávám argument Pavlu Janouškovi. Ale tohle může říct i o filozofii – ta má také módní slovník i témata. Tak to je, ale nemělo by z toho nic diskreditujícího vyplývat. Teorie je volné tvůrčí myšlení, které se těkavě pohybuje prostorem a časem, a některých věcí se chytá. Vzniká dialog a ten je hrozně důležitý. K čemu jsou „objevy“, na které i kolegové řeknou: tak jo, no proč by ne? V tomhle se s Pavlem Janouškem trvale míjíme: On má představu, že seriózní je práce tehdy, když se badatel zpotí, aby zjistil, že u Opolského se dají vystopovat dekadentní prvky. Nebo když po tříletém bádání se zjistí, že Holan je složitý a že se k němu musí přistupovat seriózně. Já na tvrzení „teorie je módní“ nic dehonestujícího nevidím. Teorie může a snad i má být sexy. Uvažováním o literatuře nechráníme žádnou paměť národa a nepracujeme na národa roli dědičné. Spíš ukazujeme, že myslet se má a že to může být produktivní. Ale k tomu si nejdříve musíme položit metodologické otázky: k čemu a jak to má směřovat.

Jistě, jen se někdy vytrácí, z čeho literární teorie vyrůstá. Už jí mnohdy vlastně nejde o literaturu…

Tak se teorie může jevit. Když si však budeme nárokovat, aby literární teorie byla užitečně aplikovatelná na konkrétní literární díla, tak děláme de facto totéž co Rada vlády pro vědu a výzkum, která také požaduje po vědě, aby měla zcela konkrétní, nejlépe finančně vyjádřitelné „zisky“. A přitom spousta věcí primárního výzkumu vzniká tak, že nemá absolutně žádný dopad, ale teprve po čase se jejich význam vyjeví. V našich oborech prostě musí být velké procento odpadu, protože se pracuje na jiné časové ose než v přírodních či technických oborech. Přírodovědci a technici potřebují výsledek i recepci okamžitě. My se pořád vracíme k Šaldovi. Proto mi přijde směšné při počítání toho, jak je kdo velký vědec, zohledňovat poslední tři roky. V našem oboru má největší citační index asi pořád Šalda, ačkoliv jde o ideje 100 let staré. Já vím: z hlediska ekonomických kritérií je pro leckoho těžko vydýchatelný postoj: my si budeme bádat a pravděpodobně z toho nic nebude, ale ty prachy nám dejte, co kdyby… Jenže takhle humanitní obory fungovaly vždycky, a je to jediná možnost, jak mohou fungovat.

Teorie už nepodává nástroje pro analýzu – to udělal strukturalismus. Víc toho nepotřebujeme. Dneska se ptáme spíš, co je literatura, co je fikce, kdo je čtenář – otázky bez zřetelných řešení. Ale takové balancování od užitečného k neužitečnému je vnitřní očista oboru. Literární teorie měla v druhé polovině 20. století to štěstí, že mnohdy vyběhla mimo rámec literatury: k počítačům, hypertextům, k sociologii a podobně. Proto má i dál ambice být univerzálem, jako byl kdysi ve fotbale libero. Ne vyřešit uspořádaně celek, ale nabídnout třeba i letmo několik propozic, kterých se někdo chytne a bude se snažit s nimi něco dělat. Snaží se konceptualizovat rámce a způsoby nazírání na materiál. Bez ní nás ten materiál zahltí.

Neměla v poslední době naratologie snahu být tím univerzálem?

Snaha tam asi byla, ale dneska už je patrné, že to skřípe. I v naratologii bylo vidět, jak se disciplína rozběhla do nejrůznějších *inter-* a *trans-* oblastí: kognitivní naratologie, sociolingvistická naratologie apod. A přitom týmovost nenastala ani v naratologii: každý si hraje na svém písečku. Postupuje se víc a víc od sebe namísto dialogické koncentrace. Společné východisko není soustředivé, ale odstředivé.

A co tvoje východiska – jak ti v nich pomáhá popkultura? Měl jsi nedávno seminář o televizním seriálu *Třicet případů majora Zemana* a o postavě Jamese Bonda…

Já ale léta učím hlavně „klasiku“, metody literární vědy nebo interpretaci textu. Jenže tohle je asi křiklavější, a tak si toho každý všímá. Tím výběrem chci říct, že i v popkultuře existují díla dostatečně významově nabitá. V tomhle vidím i možnost sdělit třeba i střední škole, že nemusí tlouct do patnáctiletých *Babičku*, ale může je rozumění literatuře učit přes komiks nebo detektivku. Dnes úporně bojujeme o to naučit stejně jen ty základní dovednosti, které si pak mohou aplikovat hlouběji na hochliteratuře. A v tomhle ohledu i za střízliva tvrdím, že album *Švédská trojka* Tří sester nebo *Hvězdné války* jsou interpretačně tak vydatné, že se v nich lze rochnit pěknou řádku hodin. Stejně jako v *Tajemných dálkách*. A ty základy kulturního textu a kulturní komunikace jsou i v popkultuře.

Ale je tu potom rovněž otázka hodnotová. Základní archetypy ukážeš i na filmech se Schwarzeneggerem. Čím masovější film, tím zřetelnější archetypy… Četl jsem před časem esej jednoho Skandinávce, který vzpomínal, jak jeho třída měla u maturity za úkol ukázat morální problém za pomoci nějakého literárního díla. A premiantka třídy prezentovala morální problém, který vyčetla z červené knihovny, a právě kvůli tomu maturitu – ač premiantka – neudělala. Protože u maturity by se přece mělo hovořit o hodnotách – nejen morálních, ale i literárních.

Na druhé straně, když ti maturant ocituje větu, že *Březina je velký symbolistní básník*, tak je to úplně na houby. Jsou to prázdné nálepky a jméno funguje jako věšák na atributy bez znalosti souvislostí. Za chvíli bude česká verze *Wikipedie* dostatečně zaplněná tak, aby si všichni našli, kdo je takzvaně velký básník. Zajímalo by mě spíš, co si opravdu maturant myslí. A číst a vykládat Březinu na střední škole moc nejde, k tomu potřebuješ zkušenost a vybavenost. Škola v mnoha věcech zrovna poezii przní. Na co ti kdy bude, že víš, že básnička je psaná trochejem nebo daktylem, když netušíš nic o významovém potenciálu těch meter?

Významový potenciál řešení kvadratické rovnice či chemického složení kyseliny sírové také většina absolventů střední školy nikdy nepochopí, přesto se to vyučuje. Tvůj postoj je podobný tomu, že když jsme ztratili jedny hradby, stáhneme se za další a uvidíme, zda je uhájíme. Studenti neznají Jana Nerudu – dobrá, pořád jim leccos můžeme ukázat na agentovi 007.

Bohužel… Vzorek studentů, které učím, dokazuje, že s tím nelze jinak nic dělat. Náročné studium je neudržitelné. Okolnosti se změnily natolik, že se hradby náročnosti nedají hájit. Vezmi si *Českou knižnici* – podstatnou a záslužnou edici, kterou by si při normálních poměrech každá střední a většina základních škol měly pořizovat. Na počtu prodaných výtisků je ale zřejmé, že se *Česká knižnice* naprosto ignoruje. Školy knihy nepotřebují… *Česká knižnice* je instituce srovnatelná s Národní galerií, měla by přinášet pečlivě vydaná nejlepší díla z kánonu české literatury. Jenže o ni jaksi není zájem: na školách se učí o literatuře, a ne literatura sama, poznaná vlastní četbou…

Problém s *Českou knižnicí* je i v rámci distribuce – nedávno vyšel výbor z Kainara, ale fyzicky jsme ho viděli jen v *Academii*. Jinak ne. *Nakladatelství Lidové noviny* by se alespoň o minimální propagaci mělo také postarat.

Ano, jde o začarovaný kruh – díky finančním problémům se *Česká knižnice* stala pro *NLN* nechtěným dítětem. Kdyby byla finančně podporována státem dlouhodobě dopředu, určitě by si tuhle edici hýčkali daleko víc.

Je to začarovaný kruh i jinak – když vy na vysoké škole budete mluvit o majoru Zemanovi, těžko si pak student půjde pro *Babičku* z *České knižnice*…

…ale zároveň když budeme ignorovat majora Zemana, tak student nedozraje, aby si pro *Babičku* šel. – Jasně, chápu, co myslíš. Vše je propojené. Abychom si alespoň něco vydělali, tak bereme studenty, které bychom před pěti lety nevzali. Vědomě suplujeme střední školu, což je cesta do pekel: končí tím, čím by měli začínat. Stejně špatný je posun k bakalářskému studiu – tři roky je tak krátký časový horizont, to není časová investice, aby si student říkal, že přece ten obor jsem si zvolil na celý život.

Jak vnímáš diskuzi kolem nově vzniklých akademických *Dějin české literatury*?

Diskuze je taková… nepříliš produktivní. Spíš takové míjení dvou stanovisek. Autorský tým *Dějin* z pochopitelných důvodů hájí své dítko a používá rétoriku typu: „My jsme tady udělali něco pro národ, pro paměť národa. Musí být zakladatelské dílo a pak teprve vy, teoretikové a metodologové, pište jinak koncipované dějiny.“ Mně osobně na *Dějinách* vadí a chybí přiznání si vlastní subjektivity. Připuštění toho, že každé *Dějiny* jsou psány nějakou metodou: Pavel Janoušek jako hlavní redaktor tvrdí, že „materiál si to tak žádal“. Oni to všechno přečetli a popsali, jako by ten materiál měl sílu, která říká: takhle to bylo. Chybí mi tam vstupní vymezení, které by pak umožnilo hájit cokoli uvnitř tím, že takto se to na daném metodologickém pozadí jeví. A ne tvrdit, že to jinak ani nešlo. S tím určitý problém mám. *Dějiny* jsou užitečné jako souhrn nebo databáze základních informací, jsou mi sympatické vůlí pootevřít je literárnímu životu a okrajovým oblastem. Ale z hlediska uchopení materiálu se jedná podle mého jen o rozepsaný slovník. Rozepsaný ovšem tak, že já v něm nevidím ten signál, jak jej vlastně číst, to vstupní „Bylo nebylo“, tedy dohodu, co a jak chceme vyprávět.

Takže si myslíš, že je dobře, že *Dějiny* vznikly, nebo že je to špatně? Anebo je to jedno?

Jedno to rozhodně není, navíc takových týmových prací bylo a je u nás hrozně málo. Na druhou stranu si ale nemyslím, že když jsou jedny *Dějiny*, je na dalších padesát let s psaním dějin konec. Chápu je jako výchozí nebo první dějiny, které jsou proto „tradičně“ pojaté. Ať tu jsou, ale ať se z nich nedělá jediný možný pramen, nýbrž jeden z hlasů. Navíc je posláním akademického Ústavu pro českou literaturu dělat takové základní příručky. Naštěstí jsou *Dějiny* tak rozsáhlé, že si nemohou monopolizovat vykládací pozici na středních školách – tam je téměř nikdo číst a používat, bojím se, nebude.

A jaká je budoucnost? Černá?

V současné chvíli nevím. Situace u nás na ústavu i na celé fakultě je špatná. Propad je setrvalý po všech stránkách: kvalita studentů, vybavení, platy… A není naděje na obzoru. Čekám a váhám – kdybych byl o deset let mladší, tak asi odcházím někam jinam. Starší člověk bývá zvědavý, má rád drby, apokalyptické vize a tak. A tahle zvláštní zvědavost je jedním z důvodů mého působení zde: chci vidět, jestli bude ještě hůř. Jestli to pojede do pekla, nebo se to někde zastaví. Instituce fungují, jen když mají prostor na jistý rozvoj, když tam jde říci: jo, tohle uděláme. Radost a smysluplnost plavby funguje, jen když jde s lodí manévrovat. My se zanořujeme do mělčiny: Propouštíme, a přitom nejsme schopni obsadit rozvrh, aby výuka ještě dávala smysl. Do lodi teče; máš se tvářit, že se nic neděje, nebo naopak hulákat na poplach? Nečekáme manažerské platy, ale když ty finance klesají natolik, že nedovolují literaturu učit v seminářích, ale jen v ročníkových přednáškách, je něco špatně. Ministerský rada či úředník prostě dnes ví, jak literaturu učit, asi lépe než my tady. A vysvětlit si nic nedá, protože jeho řešení je „systémové“.

Připravili
Michal Jareš a Lubor Kasal

EJHLE SLOVO

ÚVAZIŠTĚ

Při svých prázdninových toulkách jsem doputoval k jedné hospodě, kde mysleli na všechno: i že by případný návštěvník mohl přijet koňmo. Vedle obligátního parkoviště bylo proto zřízeno také *úvaziště*. Pravda, bylo sice prázdné – motoristé mají už nějaký ten pátek nad jezdci převahu – i tak je třeba pochválit prozíravého majitele podniku, minimálně za onen sympatický novotvar.

Mně však toto slovo evokovalo kromě prostoru k ustájení ještě cosi: nezadržitelně se blížící konec prázdnin a s ním se hlásící redaktorský úvazek. Nic netrvá věčně, a tak nezbývá než se po letní odstávce sejít s kolegy, potažmo i s vámi čtenáři, opět u jednoho *úvaziště*…

Michal Škrabal

Úvah na téma opodstatněnosti samizdatu v dnešní době jsme všichni napsali či vyslovili nespočet, ať už jsme si přitom položili otázku, jaká je vlastně ta „dnešní doba“, co ji charakterizuje, případně co vyvolává potřebu samizdatové tvorby či nikoliv. Samizdat podle mě vždycky patřil k tomu lepšímu, co literatura ze svých bezedných útrob vyvrhovala. Nemusel být ničemu poplatný, nemusel si na sebe vydělat, nemusel si na nic hrát. Těm, co ho psali a vydávali, přinášel svobodu a radost. Vzpomínám si, jak vznikaly mé první samizdatové sbírky v letech 1978–1980 a jak jsem je pak přepisovala přes kopíráky na psacím stroji, abych je mohla rozdat přátelům. Nicméně tehdy, za bolševika, existoval samizdat hlavně proto, že oficiální vydávání neoficiální literatury nebylo možné. Dnes, chce se říct, je situace jiná, ale při důkladnějším pohledu zjistíme, že jen zdánlivě, aniž bych tu chtěla znovu zevrubně rozebírat známá klišé, že „ideologii a její cenzuru nahradil trh a jeho peníze“ nebo že „samizdat byl nahrazen internetem“. Ne tak docela. Kulisy, které nás obklopují, jako by i nadále postulovaly vznik klasického samizdatu ve formě brožury s jednoduchou černobílou grafikou a na nekvalitním, protože levném papíře, což například dokazuje existence teplicko-duchcovské literární revue Dekadent geniální, *jejíž první číslo vyšlo v roce 1994 (sic!) a poslední (zatím) letos v létě. Editoři Patrik Linhart a Petr Stejskal jej věnovali in memoriam jednomu ze zakladatelů zmíněné revue Radimu Husákovi (1. 7. 2007 spáchal sebevraždu), jehož portrét coby okřídleného anděla nad pivem zdobí obálku a jehož texty z pozůstalosti tvoří nezanedbatelnou část celého čísla. Jistě, revue není psaná na stroji a namnožená přes kopíráky, ale vydaná tiskem, přesto výše uvedené atributy samizdatu nepostrádá. Jen těžko by o ní mohl Jaroslav Balvín ml. napsat, že* „grafická úprava je zde již na undergroundový fanzin na zbytečně »vysoké« úrovni“, *což napsal například o jiném teplickém samizdatu* Pako. *Revue* Dekadent geniální *překračuje svým obsahem a šíří záběru nejen hranice severních Čech (příspěvky od autorů z Prahy, Brna, Ostravy), ale i mantinely literatury (písňové texty teplických undergroundových kapel, fotografie, výtvarný doprovod) a také propast času: otevřeně se hlásí ke svému inspiračnímu zdroji z roku 1904 – ručně psanému, kolorovanému časopisu se stejným názvem, stejně jako k jeho druhému dílu* Hodnole Nadšená, *u jejichž zrodu nestál nikdo menší než Josef Váchal.*

A v jakémže roce vychází nyní desáté číslo této teplicko-duchcovské revue? Ocitujme několik dobových charakteristik z editorialu:

Rok čínské olympiády – dalajlama slíbil, že hned, jak to jen trochu půjde, tak budou ty příští zimní v Tibetu. V cestě stojí jen uznání tradiční disciplíny „ležení nahý na střeše světa“.

Sankce EU se stupňují – Íránci mají od června zakázáno žvýkat oblíbené východoněmecké žvýkačky a mazat si na pitu dánské máslo.

Před rokem zemřel Radim Husák.

Před šestnácti lety zemřel Husák Gustav.

Důchodci v Sudetech se brání tomu, aby byli s tímto regionem jakkoliv konfrontováni.

Hugo Chávez pilně pracuje na výstavbě Osy šílenství: Caracas–Havana–Teherán–Pchjong Jang–Santa Isabela (první základna věřících socialistů na Marsu).

Ministři evropských zemí se usnesli, že od podobného principu „paktérství“ dávají ruce pryč, a odsouhlasili nové parametry plyšového prasátka vyráběného firmou Wurstschweinen v Bavorsku.

Udála se velká fotbalová událost – červení hráli proti bílým.

V hospodách se zatím kouří.

Napsala: Svatava Antošová

vzkazy a pozdravy

PRO ALEXANDRU BERKOVOU

MILÁ SAŠO,
předem mého dopisu přijmi prosím mnoho pozdravů a myšlenek na tebe. Jaké to tam je? Strava je dobrá? A co počasí? Až přijedu, musíš mi o všem vyprávět.

Slíbil jsem, že ti napíši, a pak jsem najednou nevěděl, co si s tím slibem počít. Není to, jako když umře kouzelník? Nad otevřeným hrobem se sejdou kolegové a každý předvede nějaký trik. Jistě tomu věnují mnoho času, vybírají, cvičí, ale je to už o nich, už přemýšlí, co tomu řeknou přihlížející, tak proč kvůli tomu stát nad hrobem. Už jsem to málem vzdal, ale pak po týdnu veder jsem došel domů s duší sjetou na ráfek, s duší s vypuštěnou duší. Nevím, proč jsem právě v té chvíli začal myslet na tebe, proč jsem stál před knihovnou a hledal poslední knížku, co mi od tebe zbyla. Ty ostatní jsem vždy někomu půjčil a už se ke mně nevrátily a ty jsi mi několikrát řekla: „To nic, až se příště uvidíme, já ti přinesu nové." *Temná láska*. To je ta poslední kniha, co mi od tebe zbyla. Otevřel jsem ji a bylo tam věnování: *„Milovanému Honzovi M., úhlavnímu kamarádovi před Hospodinem, mistrovi temných lásek…"* Začal jsem se tiše smát. Víš, jak na mě, pod bradičkou podrbat, srst ješitku hřebínkem pročísnout… vždyť já ti, Sašo, musím napsat už proto, abych mohl přihlížejícím se skromným gestem přečíst…

Milá Sašo, o tvém odjezdu jsem se dozvěděl z televize. Díval jsem se na 24, rád u televize večeřím, a tak jsem krmil tělo a hlavu mi krmili zprávami o zprávách a dole na tom běžícím pásku jsem tě zahlédl. Odjela. Nevěděl jsem, co s tím. Už roky jsme se moc nevídali, asi tak tři roky vůbec, tak proč náhle ta díra v mé duši? Stál jsem na kraji prázdné jámy a cítil tíseň, hroznou osamělost. Vůbec jsem tomu nerozuměl, vůbec tomu nerozumím. I proto jsem otevřel Temnou lásku:

„Přeplavala jsem to moře. Když jsem vylezla na břeh, bylo krásné podzimní odpoledne. Lehla jsem si do trávy, třásla se chladem a rozkoší a vnímala, jak mne slunce zvolna rozehřívá. Jsi skvělá! Dokázalas to! Hřímaly tribuny v mé hlavě. Když se srdce zklidnilo a ztěžklé tělo zas začalo žít, zvedla jsem se z trávy; bylo třeba dojít k cíli. Měl pravdu, poznala jsem tu cestu, vystlaná prohřátým prachem se točila mezi poli. Asi po půl hodině chůze jsem došla k ceduli stlučené z prkýnek, vyrudlé a ošlehané větrem. Na ní byl omšelý nápis Konec. Jinak nic.
Vítej v cíli!
Co? Tohle je cíl?
Cíl tvé cesty. Konec. Vidíš, ne?
Tohle??
Čekalas bouři potlesku, blesky fotografů? Život není závod…
Ale všechno to snažení, ta námaha – to přece – ne, to neberu, na tohle nehraju!
Jsi přece ze všeho venku, dokázalas to! Jsi volná, zvládlas to, můžeš jít, kam chceš!
Jenže jsem stará! A tos mi neřek! Že se v těch zápasech zastavil čas! Že zatím co se vracím, čas běží dál!
Neptala ses…
Ale to je podtrh! Jsem sama a stará!
To jo – ale nastoupilas cestu – a tohle je její konec. Tím moje úloha končí.
Ale to nestačí!
Konec není famózní akord, gejzír, úder do kotlů – nebo jak si to představuješ… konec něčeho je, když už to nepokračuje. To je všechno… Představ si konec provazu, líp to pochopíš…
Ale já se těšila, že…
Tak si to něčím pocukruj, hoď to do krajky, ozdob ten konopný provaz hedvábnou bambulí… Jenže ta bambule už není ten provaz, chápeš?"

Má špinavá sestřičko, špinavá sestro nás špinavých bratrů, děkuji. Když jsem se před dvěma roky znovu narodil za mřížemi detoxu v Červeném Dvoře, začal jsem plakat. Obtloustlé, špinavé, jednapadesátileté mimino… dost odpudivý pohled. Jako správný novorozenec jsem se narodil bez hmotných statků (propil jsem své i několik cizích) a bez vztahů (zničil jsem ty v sobě i v druhých), s pláčem a hrůzou. Po dvou týdnech se otevřely dveře a já po práci mohl do neuvěřitelného, ohromného zámeckého parku, co splývá s horami a kopci, bloudit tam a začít vás všechny potkávat. Všechny. Někteří dělali, že mě neznají, někteří křičeli a plivali, někteří se však vraceli a provázeli mě. Nevyhýbal jsem se žádným. Naslouchal jsem, nevysvětloval, nemluvil, jen trpělivě čekal, až mezi těmi lidmi v opuštěném parku potkám sebe. Znáš to, psala jsi o tom, ten nejtěžší okamžik je potkat se, podat si ruku a odpustit si. Smířit se sám se sebou. Poznal jsem ten okamžik, přinesl jsem si ho z Červeného Dvora, kde zůstali spát mí draci a začal nový život. Starý a sám. Starý, sám a šťastný.

Sašo, ty jsi nikdy nepřestala bojovat. Uměla jsi být jak trestající bohyně, bohyně síly, ve které sedí ta tvoje tolikrát popsaná malá křehká holčička, která má v sobě tolik lásky… bojí se, tak se skrývá a pohybuje rukama trestající bohyně, někdy i metá blesky, ale pokud trestá, tak vždy sama sebe. Nedala jsi si nikdy nic zadarmo, odmítala jsi i náznaky snadných konců, odmítla jsi se smířit. Věděla jsi vše, věděla jsi, že i kdyby se zjevil ten bájný, krásný, voňavý a jediný, tak ta malá holčička by patrně zpanikařila, popletla by si tlačítka a ta trestající bohyně by jediného… věděla jsi, že konec není nic víc než to, když už to nepokračuje, věděla jsi, že jediná cesta, jak najít štěstí, je smířit se sama se sebou, věděla jsi to vše a odmítla jsi se s tím smířit…

Krásná přítelkyně má, kamarádko má hrdá a statečná, rozhodl jsem se v životě častokrát špatně, ale když jsem si za své životní sudičky vybral Zdeňka Lebla, Mirka Huptycha, Matěje Kuře a tebe, byla to volba srdce, volba pravdivá a správná.

Dobrou noc.

Jan Macháček

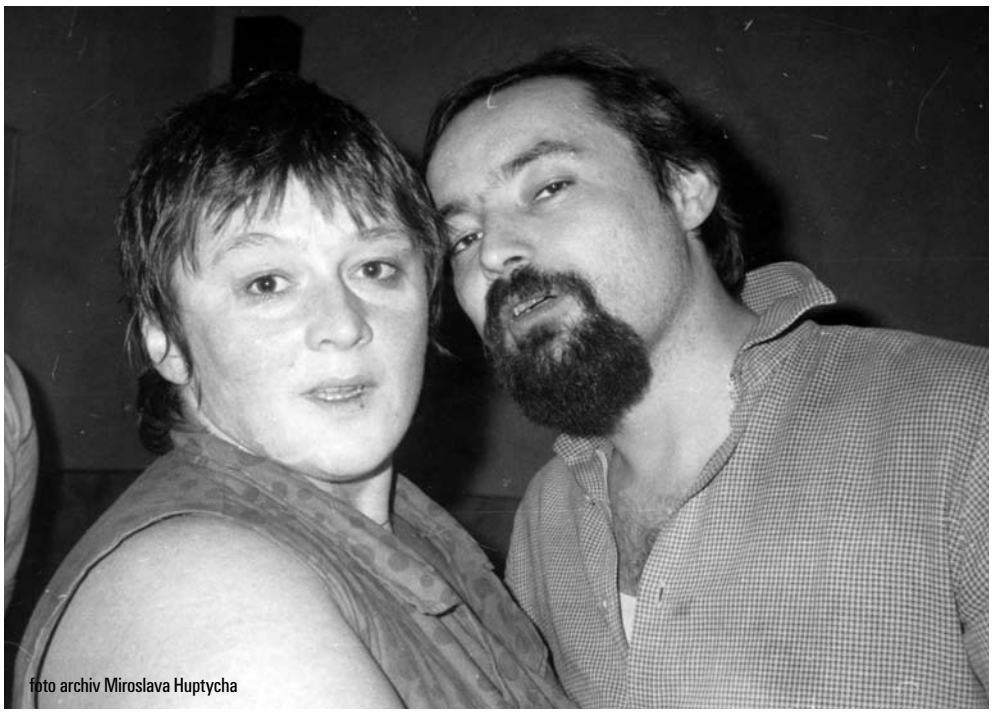
foto archiv Miroslava Huptycha

A. B. a Ludvík Němec (80. léta)

„BROUKU, TOHLE MI MŮŽEŠ ŘÍKAT FURT…"

Řadu let jsme se Sašou jezdili jako porotci literární soutěže do Františkových Lázní. Její povídka *Pentameron* je tak trochu textovou koláží z mnohého tam řečeného. Nezapomenutelné je zasedání poroty nad ránem pod stolem. Těm porotcům, kteří chtěli už jít spát, Saša připomínala: „Ještě nechoď, víš, jak dlouho budeme mrtví?"

Začátkem devadesátých let se u nás doma sešla na večírku skupina literátů. Saša přivedla I. M. Jirouse. Ten se po přečtení několika básní začal svlékat. Měl slipy, kde byla vpředu vyšitá (?) květina. Brněnský prozaik Ludvík Němec to suše komentoval: „Kytka jako na každým hrobě." To I. M. J. konsternovalo natolik, že s exhibicí přestal a kalhoty si zase natáhl. Posléze po nějakých dohadech se Sašou mi v předsíni ukazoval zálesácký nůž a říkal u toho: „Mám za sebou Valdice, ale tý Berkový se bojím."

I. M. J. nebyl jediný, kdo měl ze Saši vítr. Nebála se na první valné hromadě Obce spisovatelů jmenovitě pustit do přítomných bývalých funkcionářů Svazu spisovatelů. Nahlas pojmenovávala bývalé agenty StB mezi spisovateli, nezapomínala a neodpouštěla udavačům a donašečům z řad spisovatelů, že se podíleli na všeobecném duchovním úpadku té doby.

Nebála se mít nepřátele. Nebála se komplikovat si život tím, že říkala nahlas to, o čem si myslela, že je správné. Možná mohla být ve své rozohněnosti někdy i nespravedlivá, ale dobře věděla, že tolerance k hajzlovství je slabost, která se nevyplácí.

Když jsem pracoval v komunitě pro léčbu drogově závislých, pozval jsem Sašu na besedu. Většina měla za sebou mnoho let na heroinu a četba knih nepatřila k jejich zájmům. Přesto se Saše podařilo je tak zaujmout, že jí na závěr besedy navrhli, že jí ukážou, v čem jsou oni dobří… Bylo to v lednu, v požárním bazénu plavaly kusy ledu. Několik odvážných otužilců se svléklo a skočilo do vody. Saša na břehu tleskala, pískala a pokřikem je povzbuzovala.

Byla opravdová, odvahu a statečnost jiných uměla ocenit.

Její psaní? Neměla jednoduchý život, ale platí o ní totéž co o koření majoránka. Že teprve po rozemnutí v prstech vydává vůni…

Když jsem jí opakoval, po vydání jejích knížek, že je největší česká spisovatelka, říkala: „Brouku, tohle mi můžeš říkat furt…"

Odešla největší česká spisovatelka…

Miroslav Huptych

TÍSNIVĚ NESOUHLASIT

Od prvních povídek *Knížky s červeným obalem*, jak nám je Saša nabízela na večerech Zeleného peří v Rubínu někdy od podzimu roku 1979 a já se stával prvním „neautorským" interpretem, pociťoval jsem při jejich četbě zvláštní slast. Podnes si přednesovou podobu těchto čtení dokážu vybavit: jako by prózy onoho metabiografického cyklu promyšleně komponovala také jako zvukové partitury. Vedení jednotlivých hlasů – a to bylo na tom to nejzajímavější a přímo svůdně vábivé – nabízelo možnosti okamžitě plasticky rozehrát někdy i velice členitý děj. Vrcholem této pro mne dosud neznámé kvality prozaického artefaktu bylo jedno z centrálních čísel *Knížky – Pavučina*, joycovsky koncipovaná neverending-story z plážového odpoledne, složitý komprimát mikropříběhů, dráždivé místopisné esenciality a vnitřních monologů… Už při prvním čtení mně bylo jasno, že takový text je člověku přihrán jednou za život. A stejně tak musím dnes s údivem konstatovat, že vlastně už od onoho prvního čtení jsem si byl jistý, jak s takovým textem hlasově zacházet.

Netajím, že od té doby jsem si vřadil Sašiny prózy do svého repertoáru, koneckonců jako titul *Velké šuby duby – „ možnosti moderní prózy, kaleidoskop objevných postupů v povídkách známé české spisovatelky a scenáristky"* jsou tam dosud. Saša to přijala po svém: cítil jsem z její strany sice přátelské, ale přece jen lehce vyčítavé šťouchnutí, že se tak trochu chlubím cizím peřím… Uměla to dát najevo humorem sobě vlastním: *„Už aby ti postavili pomník a já to pak pod ním mohla říkat sama,"* řekla mi, když jsem jí vyprávěl, jak se rvali po nočních seancích o nacyklostylované texty jejích povídek na plzeňské Portě.

Pro pódiového interpreta byly v těch příbězích především přihrávky čistého intelektuálního, a přitom úžasně komunikativního humoru, jaký až dosud nikdo prakticky nevyzkoušel. Traduje se, že primát v této doméně drží dvojice Šimek+Grossmann, jak to ostatně do omrzení dotvrzují milionkrát omleté noční reprízy jejich výstupů na desítkách rádií nejrůznějšího typu. Myslím, že stejný tah na bránici mohla by vykázat v příhodné interpretaci přinejmenším třetina čísel *Knížky*…

Letos na Letní filmové škole v Uherském Hradišti jsme Sašu vzpomněli s básníkem-koláži stou Mirkem Huptychem. Je jednou z postav slavného *Pentameronu,* složitě vystavěného textu, který jsem na večeru *Osudových básní* v Hradišti neváhal právě proto nasadit, ostatně k básním v próze mají některé Sašiny texty nesmírně blízko.

Zvláštní pocit říkat je tváří v tvář aktéru dávného večírku na literární soutěži v Lounech, o němž je v povídce řeč: *„Tam byla ještě Zuzana,"* pronesl tenkrát Mirek Huptych, jak stojí na konci textu. Myslel tím Zuzanu Trojanovou, básnířku *Hoře z nerozumu*, džínovou mámu, jak jsme ji v Rubínu překřtili podle samizdatového oběžníku s její poezií v džínových deskách. Skončila tragicky – autohavárie cestou z Polska po návštěvě papeže… Se Sašou jsme poslední rozloučení se Zuzanou ve strašnickém krematoriu aranžovali tenkrát výběrem jejích nejrebelštějších textů jako „nesmuteční poselství".

Když jsme se tam na prahu letošního léta loučili s Alexandrou Berkovou, vytanula mně jedna z posledních vět *Pentameronu:*
„Dívám se zevnitř své příští mrtvoly s tísnivým pocitem, že někde – něco – nesouhlasí – – –
…Co k tomu taky říct…" ???

Tísnivě nesouhlasit, Sašo, že i ty už tady s námi nejsi…

Mirek Kovářík

KRÁTCE

Tím autobusem jich přijelo snad deset. Možná patnáct. Ale jen jeden člověk se pak na tom nádraží motal jako hovno pod spla-

vem, vrhal se do náručí známých, posléze i cizích lidí, líbal ústa, líbal tváře, vyrážel nadšené výkřiky… až mu odjeli se zavazadlem.

Saša Berková v Brně L. P. 1994.

Skočili jsme do auta. Stíhali autobus, na odstavném parkovišti vyděsili řidiče, k veliké úlevě získali tašku… ale byla to taška nějaké jiné ženy, protože jsme asi stíhali špatný autobus.

Ve velmi špatné náladě jsme se hnali do Bystrce, aby nám neodplula loď, ale v Komíně nás zastavily švestky, a tak jsme nejprve smlouvali, pak solili a dál spěchali pomalu: loď odplula.

Nabrala nás o čtyřicet minut později; právě včas, aby se Saša stihla zařadit mezi oběti Pavla Řezníčka. Hlasitě jí spílal a urážel. Nepochopila, že jde o místní folklor. Měla v očích slzy, ale pak nakreslila na program mandalu, dala rozhovor blekotající brněnské televizi, pod hradem Veveří se – rozkurážená vínem – pokusila urazit Pavla Řezníčka, ale kdepak: jen ho vyprovokovala k lepším, přesněji mířeným urážkám, a tak se rozplakala podruhé a chtěla na břeh.

Na břehu dusila sesterským obětím Martina C. Putnu, který byl Řezníčkem uražen snad ještě lépe a kvalitněji než ona. Když se z takového projevu lásky a přízně vzpamatoval, chtěl opětovat, jenže nechtěně urazil Sašina *Oddaného Všiváka*.

Nikdo nezažil na druhé Lodi literátů více bolu než Saša.

O půl roku později jsme seděli v hospodě v Praze, U vodárny. Tam jsem poznal, že Sašu bude život bolet. Nikdy se před skokem nepodívala, jestli je v bazénu voda. Svou společenskou „ohrabaností“ připomínala figurku z Teletabies. Nebylo možné ji nemilovat.

Martin Reiner

POVÍM VÁM, JAK SE SAŠA STALA CHALUPÁŘKOU

Někdy v polovině 90. let jsme slavili už nevímkolikátého zpívajícího silvestra s kytarou, tentokrát po letech opět v Horních Polžicích. Saša si tu krajinu v okolí Bezdružic a Konstantinových Lázní dávno zamilovala. A během blábolivého rána (po silvestrovské opici) se domluvila s mojí sestrou Alenou, že od ní koupí chatu na sluneční stráni v Dolních Polžicích. Z Prahy to byla štreka, ale romantika letního bydlení na zdravém vzduchu, kde lze houfovat rodinu i v klidu psát, smetla jakoukoli pochybnost. Saše nedopřál život zrovna štěstí, spíš naopak, ale tehdy jí bylo, po určitý čas, shůry přáno. Ihned spřádala velké plány. Nejprve vyprojektovala velkolepou přestavbu a rozšíření chaty. Řemeslníci kroutili nechápavě hlavou, ale ona trvala na svém. Zvláště si zakládala na betonové terase v patře, odkud mohla krajinu – s romantickou zříceninou hradu Švamberk na pozadí – téměř obejmout. Jenže ta hora betonu byla vylita na dřevěnou konstrukci, která se tíhou prohnula. A to byl strop Sašiny pracovny, kde psala svoje temné lásky. Tak nějak šlo o život.

foto archiv Miroslava Huptycha

A. B. a Miroslav Huptych (počátek 80. let)

foto archiv Josefa Kejhy

Jedno z pravidelných setkání Saši a jejích přátel na Koburku. Nahoře zprava: Vladimír Macura, Miroslav Huptych, Ludvík Němec, Zdeněk Lebl, A. B., Jan Macháček, Pavel Verner, dole ženy, děti a jazyk vyplazující J. P. Kříž (80. léta)

V oněch šťastných časech jsme hojně docházeli do bezdružické hospody skvělého muzikanta Maxe Burdy na zpívanou. Bývala tam pestrá směs místních štamgastů, do které ale intoši z Prahy bez problémů zapadli. Tady se dalo domluvit cokoli, pěl tu totiž zedník spolu s klempířem, truhlář, zámečník a svářeč, policejní strážmistr, bagrista, traktorista i řidič náklaďáku… A nade vším se klenul nádherný hlas Montserrat Caballé Saši Berkové, nad kterým místní chlapi jihli. Dokonce si tam – svorně s námi – falešně broukal i Sašin muž, výtvarník Vladimír Novák, jinak velký solitér. V tom víru Saša zapomínala na životní bolesti i cukrovku, pivo prokládala kořalkou a s žravým apetitem ochutnávala ryby, houby, pečeného beránka… tedy všechno, co příchozí snesli do kuchyně na společnou hromadu. Rána pak byla kalná.

Na přelomu tisíciletí se v Dolních Polžicích otevřelo Café Kryštof Harant. Saša s Vladimírem to měli, co by kamenem dohodil, hned se tudíž skamarádili s majiteli – Evou a Martinem. A tady se v Saše opět probudil podnikavý duch z časů pořádání Literárních Františkových Lázní. Jednou začala opět plánovat a nešlo to zastavit. „Kryštof Harant se sice narodil na Klenové a tady prej nikdá nebyl, ale na druhý straně se psal z Polžic a Bezdružic, navíc to byl renesanční švihák a umělec. Uděláme mu poctu, aby si místní poválečná náplava uvědomila, že tu jsou dávný kořeny. A když ne úplně pravý, tak jim je vymyslíme!“ pravila a šla pro tužku a papír. Netrvalo dlouho a už nám zakládací listinu strkala k podpisu. Stálo tam: „My, níže podepsaní, zakládáme Společnost Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic, abychom navázali na jeho duchovní odkaz a dále jej rozvíjeli, uťatá hlava–nehlava.“ Tak nás to sedm přítomných podepsalo, další se houfně přidávali a zbylé už šlo jak na drátku. Vladimír Novák, který měl právě výstavu v Jízdárně Pražského hradu, pohotově namaloval prapor s harantovským kohoutem ve znaku a upevnil ho na tyč, která se měla nést v čele procesí z Konstantinových Lázní přes Polžice do Bezdružic. Tak se o první sobotě září roku 2000 také stalo. Vyvrcholením programu v amfiteátru před lázeňským domem Prusík bylo památné smíření po staletí rozvaděných Bezdružic s Konstantinovými Lázněmi. Přítomným pánům starostům nešla vzájemná omluva i závazek přátelství obou městeček na věčné časy právě přes pysky, ale Saša trvala na svém. Dokonce vyzvala ctihodné otce, aby se porenesančně s tolerancí objali, a symbolicky tak dovršili nové přátelství. I učinili tak před zraky mnohých s kyselým úsměvem a poté je Saša vyhnala na kozlík vozu taženého koňmi, kde museli setrvat v přátelské debatě pod dohledem procesí, obnášejícího několik stovek nových fanoušků Kryštofa Haranta. V čele kráčel pod vlající standartou Vladimíra Nováka sveřepý houf švamberských fechtýřů a krásných panen, za nimi četní hosté z Pen klubu, které Saša pohotově sezvala, a na samém konci kodrcal starostovský vůz. Nu ano, zdařilo se, po tři léta na poctu Kryštofu Harantovi přijížděla řada spisovatelů, historiků, muzikantů, divadelníků a kumštýřů vůbec. Pak složila funkci předsedkyně, poštmistrová Helenka, a na její místo se vedral jakýsi ajznboňák v. v., o němž si Saša dlouho myslela, že býval politrukem. Všeobjímajícího renesančního ducha tak odvál jakýsi zupácký dril a Saša se mohla picnout. A když se výpravčí pokusil bodře po vojácku moderovat i literární soutěž, jinak součást širokého programu, vjela mu do vlasů. Netušil, hlupáček, s kým má tu čest. Ale to Bezdružice už zase nevražily na Konstantinky a opačně, ke všemu Saša s Vladimírem přikoupili chalupu v Horních Polžicích, kterou hodlali v budoucnu zabydlet třeba i celoročně. A zase tu byly plány. K ruce měla teď dokonce architekta. Jardu Jandejska, kamaráda z doby, kdy si v Teplicích ještě hrála na Nazdar Ančo!, potkala náhodou – po jeho návratu ze švýcarské emigrace, když zakotvil v nedalekém Okrouhlém Hradišti. Co dalo Jardovi práce, než Saše rozmluvil přestavbu stodoly v prosklenou pyramidu. Vladimír tam měl malovat svoje obří plátna a Saša se donekonečna koupat v pozitivní energii plynoucí z vesmíru. Jandejskův propočet vyšel v úsporné verzi na čtyři miliony. A tehdy si usmyslel Všehomír, že toho štěstí už bylo nějak moc; manželství skřípalo, do toho Vladimír potkal svoji dávnou italskou lásku z Milána, kterou v osmašedesátém odehnaly tanky. Saša si najust namluvila místního gastarbajtra Kolju, původem z Moldávie. Zdálo se, že konečně našla čistou lásku, po které tak palčivě toužila. Hořela. Kolja byl drsňák na pohled, znalý bojových umění, nemluva, hluboké modré oči, pracky jako lopaty, které ženě mohly evokovat pocit bezpečí. Pod okny v chalupě postavil obrovské moldavské pece, na kterých se dalo v teplíčku spát. Saša měla čich na intelektuály, hajzlíka cítila na dálku. K manuálním pracantům měla ale až nekritickou úctu, tam vykuka necítila, až s odstupem, pozdě. Jednou přijel Pavel Verner a po půlhodinové návštěvě mi venku o Koljovi sdělil: „Ten ti zlomí vaz a ani se mu nezrychlí tep.“ Bohužel měl pravdu. Sotva Saša partnerovi posloužila k získání občanství, opustil ji. Zlomený vaz může vypadat všelijak.

„Hele, sbal si spoďáry, kartáček na zuby a přijeď aspoň na tejden,“ povídá letos v květnu Saše do mobilu moje žena Dáša. Sašu právě propustili z nemocnice a zdálo se, že jde o lapálii. „Tak jo, určitě, hrozně se těším. Nejprv ale musim vydělat na nájem, pak se vám s radostí pověsím na krk, třeba do září… až se z toho osypete!“ chechtala se po berkovsku celým tělem. Jak rád bych byl doteď osypanej…

Josef Kejha

SAŠA V NEDĚLI

Několik posledních let jsme se se Sašou vídaly v neděli. Chodily jsme cvičit k vinohradským Číňanům, po cvičení tzv. na pivo hned vedle, k Losovi v Oslu. Skutečné pivo jsem si nedala ani jednou, Saša zřídka. Leccos jiného ano – od toniku a kafe až po fernet, podle toho, kudy se ubíraly naše hovory.

Nebylo to tak, že bychom se nějak dohodly a začaly chodit na taj-či společně – jak to někdy ženy dělají. Bylo to „náhodné potkání“ na těžko uvěřitelném místě, jaké se mi právě s ní od začátku devadesátých let přihodilo už několikrát – toto ovšem bylo obzvlášť krásné tím, že se odehrávalo na pokračování, a nemohlo proto zahynout v překotnosti a kotrmelcích jako leckterá jiná předtím.

Pro Sašu to v tělocvičně nebylo lehké, na rozdíl ode mne příliš jasně vnímala obrazy ostatních cvičících i sebe – donekonečna množené zrcadly na stěnách. Vnímala také i téměř nezbadatelná hnutí v čínských tvářích mistra, jeho ženy a syna a styděla se, že neudrží rovnováhu tak krásně, jak by si bývala přála. Někdy byla schopna zapojit veškerou svou ironii, aby se za to před nimi (a hlavně před sebou) omluvila. Ne vždy porozuměli. Měla na sebe velké nároky – ve všem. Potřebovala sama od sebe dostat jedničku ze všech předmětů – z šikovnosti, z krásy, z vtipnosti… jenže byla natolik přísná a kritická, že by si něco takového nikdy neudělila.

Sedět se Sašou „na pivu“ se zpočátku trochu podobalo sedění na sudu s dynamitem. Nikdy se předem nedalo odhadnout, kde, u jaké nálady, naše povídání skončí. Postupem času se přede mnou přestala barikádovat ironií a familiárním siláctvím (možná jsem se i naučila lépe kličkovat mezi nášlapnými minami témat jako „feminismus“, „chlap“ a „peníze“, u kterých se slunce schovalo za mrak a člověk snadno mohl dostat vynadáno za něco, za co ani v nejmenším nemohl, resp. bylo mu dlouhou přednáškou usilovně vyvraceno něco, co si ve skutečnosti vůbec nemyslel). Bylo čím dál jasnější, že ta divoká, krásná, vroucí, hodná a chytrá ženská je ve skutečnosti mimořádně nejistá, citlivá a křehká a přes veškerou vervu a vynaložené úsilí o rovnováhu se neustále potýká se svým dětstvím a všemi podobami rodiny a vztahů, které jí život postupně připravil. A také, že ač se snaží si ji oblíbit, trpí svou osamělostí a děsí se stáří a nemoci, které po ní začínají natahovat pařáty.

Nevěděla jsem, jaký mají Číňané vztah ke smrti – trochu nejistě jsem jim předposlední červnovou neděli říkala tu mizernou zprávu, chvíli trvalo, než porozuměli. Okamžitě udělali místo na nástěnce pro fotku s kytkou, obřadně ji po čínsku pozdravili. Paní Liping plakala, při cvičení si několikrát spletla levou a pravou stranu. „Myslela jsem na ni, ona moc psát, a to neni dobrý pro hlava a pro tělo,“ řekla mi pak na konci hodiny.

O té doby už chodím na taj-či výhradně se Sašou, na rohu Perunovy se k ní připojím. Mezi zrcadly spolu hledáme rovnováhu, ba i pak, „na pivu“; jen stůl, kde jsme sedávaly, nějak vypochodoval z lokálu (do Losa v Oslu už sama nechodím) a kráčí se mnou až na Floru do metra, nad eskalátorem se rozloučí. Saša až dole, jede na druhou stranu.

V *Magorii* mám založený čtyřlístek, který jsem našla (samozřejmě že v neděli) cestou k Luborovi; spěchala jsem, potřebovali jsme totiž kvůli Saše na poslední chvíli z třináctého čísla *Tvaru* vyhodit něčí básně. Neuvěřitelné, že jsem ho zahlédla – zrovna v takovém trysku. Že by Sašin poslední vzkaz – ironický i hravý zároveň – přesně tak, jak to vždycky uměla? Leť, Sašo, a buď šťastná. Až se zase „náhodou“ potkáme, rozhodně zajdem na pivo.

Božena Správcová

dražba

ZA SAŠOU BERKOVOU, JEJÍM KOCOUREM A LARVOU

Svatava Antošová

Muž a žena nad pivem. Nad pečeným vepřovým kolenem. Nad cigaretou. Baví se. Moje žena všechno dojí, říká muž, i po jinejch zbytky, aby se to nevyhodilo, suchý a třeba i trochu plesnivý. Můj muž není zlý, říká žena, on je jen bezradný a neví, co se mnou. Moje žena tvrdí, říká muž, že bych byl docela hezkej, kdybych se třeba umyl. Můj muž do mě ryje nožem, říká žena, ne hluboko, jen aby viděl krev, a pak pozorně sleduje, jak se ty červené čúrky klikatí a stékají po kůži dolů. Moje žena občas buší něčím kovovým do železné trubky, říká muž, čistě jen aby slyšela ten zvuk. Můj muž mi uřízl hlavu, říká žena, a pak mě vsadil otevřeným krkem do květináče, abych pustila kořeny. Moje žena si zvykla, říká muž, ví, že ji mám svým způsobem rád.

Tak tohle je ta slavná Postmortálie?, napadne mě, ale pak si všimnu, že muž a žena nad pivem, vepřovým kolenem a cigaretou jsou špinaví od písmen a tiskařské černi. Kde jste se proboha váleli? Copak takhle se chodí do hospody? Nevšímají si mě. Obklopují mě. Prostupují celý dům, jejich stíny se míhají za okny nad lokálem, někoho hledají. Ale ta, která je stvořila, už opustila jejich svět. Hledají ji marně. Kdysi tu bydlela a trpěla jako zvíře. Teď se sem chodí lidé veselit. Co byste jí chtěli?, ptám se a prohlížím si zdi polepené vytrhanými stránkami z jejích knížek. Chtěli byste si ji vycpanou zasklít do vitríny? Napustit dezinfekcí? Ozdobit ptačím peřím? Nosit ji na krku jako amulet? Můj muž si na mě sedl, říká žena, abych věděla, že jsem jeho. Moje žena začala kašlat a dusit se, říká muž, tak jsem vstal a odhrnul jí deku z obličeje… Muž vstává. Jeho blahosklonnost nezná mezí. Žena se dusí kouskem masa. Vyplivne ho. Muž se na ni zle podívá. Žena ho znovu sebere a spolkne. Její oddanost nezná mezí. Přestaňte, říkám jim, přestaňte… Ona tady není. A i kdyby byla, nevylepší vás. Nestojíte za to. Máte nějaké drobné? Zbylo tu na ni pár vzpomínek. Vyvolávací ceny jsou nízké. Koupíte si…? Muž a žena se na sebe podívají. Souhlasí. Vysypou na stůl mince a čekají. Pokynu barmanovi, aby ztlumil hudbu. Pak ťuknu kladívkem.

Teplice 2008, hospůdka U veselýho mandlu

Kdo vám, vy dusiči a prznitelé hodnot, kdo vám dal právo povýšit své tupé blbství na obecnou míru a odkazovat k nebytí, co byť jen o píď přesáhlo tu žabomyší mez?!
(Pupíci kývají a vypouštějí mlhu.)
Kdo vám, táži se, vy samozvaní inkvizitoři, kdo vám dal právo své vlastní plytké zájmy vydávat za zájmy lidu této země?
(Pupíci kývají a vypouštějí mlhu. Pupík s čupřinkou si činí poznámky.)
Nikdo, eunuši! A proto slyšte mne, který volám! buďtež zbaveni svých výhod, tučných kont i zapařených seslí v senátě, jichž nabyli jste lstí! buďtež zbaveni svých felčarů a ozbrojených stráží a donuceni uživit se prací, jejímž jménem léta žehnali jste svoje měšce!
(Krásně mluví. Sám ani netušil, že umí tak krásně promluvit.)
Pryč s vámi, vy paraziti živých a okradači mrtvol! Pryč s vaším poručnictvím!

Magorie aneb Příběh velké lásky

Žena a žena poprvé. Máme svou literaturu. Svůj diskusní panel. Víte, jak se na něm krásně mlčí? V napjatém tichu šustí pokukující oči stejně jako punčochy. O čem to bude?, ptám se pohledem ženy vedle sebe. Nemám punčochy. O ničem, odpovídá taky pohledem, ale neuhne. Zkoumá. Nakukuje mi pod kůži. Má punčochy. Jednou jsem viděla ženu, říká mi dál pohledem, co vypadala jako ty. Měla všechno a psala, že štěstí neexistuje. I já jsem jednou viděla ženu, odpovídám jí taky pohledem, a ta zase vypadala jako ty. Měla na zádech neviditelný hrb a psala, že si v něm nosí svoje štěstí. Hele, nevíš, odkud se známe?, říkají naše oči a ty její ještě navíc dodávají, že punčochy si vzala dneska jen výjimečně. Mám jí to věřit? Ne. Neznáme se. Jen si ze slušnosti navzájem uždibujeme z identit a je to, jako kdybychom si říkaly: Tak dneska v šest večer na pavlači pani, jo? Má v očích zkrocenou kobru, váčky na jed dávno vymačkané a scvrklé. Vždycky prý chtěla být hadem, ale ne tím obyčejným, tím posvátným. Tak sakra, představí nás někdo? Alexandra Berková, říká moderátorka a ukazuje na mou sousedku. Ostatní ženy tleskají, já najednou nemám ruce. Co novýho píšete, pani? Jo to vo tom, jak von ji vopustil? A co vona? Pořád ho miluje? Jo nemiluje? A co teda celý dny dělá? Moderátorka mě představí jako pákistánskou bohemistku. Cože?! To musí být nějaký omyl. Chci ji opravit, ale nestihnu to. Ostatní ženy už tleskají, jen moje sousedka si sedí na rukou. Mám v očích celou Skandinávii, vidím na ni, a dělám, že mi do nich spadla řasa. Vždycky jsem chtěla být řasou, ale tou v moři, modrém a studeném. Polévá mě pot. Ne-chce-te si od-lo-žit?, zeptá se mě, tentokrát už ústy a s důrazem na každé slabice. Ukazuje na věšák v koutě. Přikývnu. Vstanu, jdu k němu. Visí na něm něčí podprsenka.

Praha 1994, zasedání Mezinárodního PEN klubu

Nazdar Ančo! řekl věšák. Já jdu nakoupit. Koupila jsem si kilo šunky a desky Beatles a vodní lyže. Já jdu taky nakoupit, řekl věšák, ale nebylo to ono. Navlíkla jsem si máminu podprsenku, vycpala ji ponožkami a před zrcadlem zazpívala do cedníku Černou Besii. Vytočila jsem číslo a řekla: tady krematorium, jste připraveni? Vzala jsem mámě z tašky tříkorunu. Ujedla jsem půl sklenice zavařených třešní a pecky střílela do slepic. Přečetla jsem si dvě strany z knížky o krizi manželství. Vrátila jsem tříkorunu, odstrojila sebe i věšák a šla si sednout na schody.

Knížka s červeným obalem

Žena a kocour. Žijí ve velikém bytě obydleném prázdnotou. Táhnu se sem až z Pákistánu a on mi skočí na hlavu. Mluvím docela dobře česky, pivo mi chutná a v Praze se vyznám. Tak proč? Protože je vykastrovanej!, skřehotá prázdnota. A protože to nikdy neměl! Pak se opře o kaktus a ulomí mu květ. Ta prázdnota. Kocour znovu šplhá na palandu a trénuje skok na cíl. Chceš kafe?, ptáš se mě. Nechci, ale dám si. Prázdnota mě vtlačí do křesla, kocour mi vtlačí do lýtka drápek. Zasedlas mu místo, řekneš, a pokračuješ: On byl dřív mužskej, víš, ale asi měl blbou karmu… Taky v Rávalpindí pořád tak prší? Taky, řeknu a obě se zbouráme smíchy. Dycky sem si pani myslela, že blbou karmu maj jenom lidi. Nemaj, že ne? Tak vidíte! Můj chlap byl zvíře a co myslíte? Teď je z něj kámen. Cože? Jaký byl zvíře? Rak. Byl rak. Měl klepeta a těma mě držel a nepustil. Co? Jestli to bolelo? Nebolelo. On to neuměl… Prázdnota sebou mrskne na zem ke dveřím. Hlídá. Nikoho nepustí dovnitř. Ani ven. Jsem vetřelec a zajatec zároveň. A jak to máte pani se žrádlem? Co? Ze společný misky? Aspoň ušetříte. A nemusíte mejt nádobí. Já to měla horší. Taky – jezte s rakem z jedný misky. To snad ani nejde, ne? Co říkáte? Že ty jeho klepeta mohly fungovat jako myčka? Vás jsem měla potkat dřív pani…Prázdnota mi očichává nohy. Pak mi zaleze pod kalhoty. Co to děláš, kočičku jeden mizernej? Sakra! A kam chodíte … no, víte, co myslím… Taky na bedýnku? Ne? Jo vy ráda splachujete? Tak to jsme dvě. Víte, kam to dělaj raci? Do vody. Pořád musel mít plnou vanu pani, pořád. A ty účty za vodu, to si nedovedete představit. Co? Dovedete? Jo že si můžu jít

A. B. a Svatava Antošová (6. března 2008) foto archiv Tvaru

spláchnout? Tak to jste moc hodná pani, to jste vážně moc hodná. Co říkáte? Ruce že si mám umejt v koupelně? Prázdnota jde se mnou. Dohlídne na mě. Abych nezabloudila. Nepočurala prkýnko, nespadla do vany. Zbytečně se stará. Ve vaně už něco je. Nahé. Možná mrtvé. Má to klepeta, ale schlíplá. Oči zavřené, nehýbe se to. Jen voda šplouchá… Co to proboha je? To jsem přece já!, skřehotá prázdnota. Copak mě nepoznáváš? Vůbec si není podobná, ale kdo ví. Třeba má masku. Tak umyla jste si ty ruce pani? Ne? Že něco leží ve vaně? Ale prosim vás, na to se vykašlete a klidně se běžte umejt, já počkám. Co? Vy se bojíte? Ale děte! Můj chlap měl taky blbou karmu a tak je teď rak… No, to je toho! Ale s těma klepetama to von umí, to mi věřte. Bolí to parádně. Mňau! Kocour si mě značkuje, jsem jeho. Vyhrál.

Praha 1996, natáčení rozhovoru pro rozhlas

Mívala jsem kočičku, roztomilou, rozvážnou, baculatou a mazlivou – tenhle blbec by jen kousal a škrábal a žral. Málem si zlomil tlapu, jak se dostával do ledničky. Ráno mě budí – a pak si spokojeně chrápe. Jako měl Kain obraz Ábela kdesi na nebesích, tak má tenhle kocour obraz mé bývalé kočičky, která tolik nežrala a byla daleko milejší a čistotnější a vůbec ve všech ohledech dokonalejší… (ty zapomínáš, jak ti čurala do bot?, řekla mi larva…) Ten kocour mi jde na nervy, protože je to chlap… S myšlenkami kalnými jako Berounka poslouchám, jak ve vedlejší ulici dodělává poplašné zařízení nějakého superauta zasaženého bleskem… (Jak se ti líbí tenhle bourák? Chceš ho? A nemáš na to? Prodej duši, chlape…)

Temná láska

Žena a žena podruhé. Slavný český spisovatel žijící ve Vídni vstupuje za burácivého potlesku na jeviště. Je to chlap. Žádný rak. Karmu má dobrou. Zase bude chlap. Na stůl klade knihy. Devět knih. Jsou to jeho romány. Chce nám je ukázat. Ne. Chce nám z nich číst. Ze všech. Poučil se. Prodává duši, kočiček jeden mizernej. My ne. Žádnou nemáme, říká církev. Pij, říkáš, proč nepiješ? Sedíme na baru ve foyeru, pryč od těch knih, v přítmí. Až sem je slyšet klapot emigrantských mlýnků. Melou naplno. Pij, uvidíš Bílý prase… Bílý prase? Jo, prase, co je čistota sama. A zduchovnělý. Tolik nevypiju, říkám. Pomůžu ti, říkáš, jsme přece kámošky, ne? Při obchodu s duší někdy spadnou člověku brýle a pak nevidí. A tak čte popaměti, zadrhává se a koktá. Vymýšlí si. Ostatní dělají, že si ničeho nevšimli, a dál předstírají, že poslouchají. Jsem šťastný, line se z jeviště. I polobůh plácá. Pij, říkáš a šťoucháš do mě. Proč nepiješ? Pah! Mávnu rukou, na někoho se otočíš. Taky jste se pani tak blbě vdala? Zase jsi na dně. To je tam, co vždycky. Kobra s useknutou hlavou vedle prašné cesty. Jedete kolem? Vyfoťte si ji. To se smí. Dvacet let se rozvádím, pani, dvacet let…! Víte, co to je? To je skoro jeden nárok na důchod, jedna okupace a jedno dospělý dítě. Máte děti, pani? Ne? Tak to buďte ráda. Protože děti, ty vám z hrudi vyříznou srdce a hoděj ho psům… Můj pes by to nežral, říkám. Neslyšíš mě. Jsem bohatý, line se z jeviště. Kdo prodal duši, jako kdyby měl na rukách krev. Tu vlastní. Chci se ho dotknout. Zjistit, jestli lepí. Olíznout, jestli je sladká. Jestli je to vůbec krev. Taky jste chodila do poradny pani? A co vám tam řikali? Že je to úplně normální? Všechno to, co se vám děje? Protože v podstatě se vám vlastně neděje vůbec nic? Máte kde bydlet a co na sebe? Máte co jíst? A pít? Jo? Tak se napijem, ne? Ťuk! Není to krev, jen odraz červeného reflektoru. Jsem slavný, line se z jeviště. V mikrovlnce se ohřívá disidentský guláš. Jsem opilá, říkám. Ve sklenici plave nějaký bílý sajrajt. Jsem zaživa zazděná, říkáš. V církvi to vře.

Vídeň 1998, čtení rakouským bohemistům

Byly doby, kdy uctívala manželské poradce jako šamany: vidění světa ve vztazích, to byla novinka, která jako blesk rozčísla šedivý svět tvrzení a důkazů, svět literární vědy; už neříkala „jak jsme právě dokázali“, ale „jak se to z tohoto hlediska jeví“; už neříkala „toto je pravda“ – ale „já to vidím takhle“. To byl objev pro snaživou žínku! Nadšena novou optikou jako novou hračkou vrhla se do páchání dobra a svoje vlažné, formální, nespojité manželství se jala vylepšovat hlava nehlava. A bylo po ptácích: vlažný, formální a nespojitý manžel se ukázal být s dosavadním stavem zcela spokojen – žasl naopak, s čím že ona spokojena není: poradna? Proč poradna? Jak poradna? Nic poradna! Copak dělám něco blbě? Mně nikdo radit nebude! Že jsme si daleko? Ty seš daleko! Já nejsem daleko, jsem tady, prdlajs daleko, a nech mě bejt!

Banální příběh

Žena a larva. To není jako s kocourem. To není jako s prázdnotou. Tohle je jiné. Už nejsi sama. Larva za tebou chodí do boudy, kde ležíš v řetězech a sníš… Kde tančíš s princem. A kde se cítíš v bezpečí. Larva je upřímná. Říká všechno to, co nechceš slyšet. Říká: Mysli na sebe. Teď. Ne až potom. Žádná odměna nepřijde. Uteč z té boudy. Rozveď se. Larva ví o úkrytu za závěsem. Ví, co tam schováváš. A umí ho odhrnout. Larva tě má ráda. A zatímco ty si namlouváš, že takhle je to všechno správné a nic s tím nelze dělat, larva trpí. Protože tvoje larva nemůže být šťastná, když ty jsi nešťastná… A na světě už je přece tolik klubíček, schoulených do sebe a odkopnutých do kouta! Všichni říkají

Knížka s červeným obalem nebo *Magorie*, ale já říkám *Temná láska*. Kvůli larvě. Kvůli tomu, jak u její kolébky stálo Rudé prase, vydávalo se za sudičku a slibovalo krááááásný život v kleci. Kvůli tomu, jak ji vidinou svobody ošálilo Zlaté prase a pak se na ni vykašlalo. A kvůli tomu, jak přišlo Bílé prase, ukázalo na ni prstem a řeklo: Fuj! Co je to vlastně larva? Něco jako červ? Zašlápnout! Když jsem *Temnou lásku* dočetla, uviděla jsem před sebou ženu s vyřízlým srdcem. Kolem obcházeli psi, kňučeli a chtěli ještě. Taky hrb té ženy byl splasklý a šeredný a kůže na něm plandala jako oběšenec. Už v něm dávno nenosila nic, natož štěstí. Ta žena si jednou rukou zakrývala díru v hrudi a druhou odháněla dotěrné mouchy. Mlčela. A někde daleko odtud, na hromadě hadrů mezi policejní služebnou a blázincem se smála larva a její smích se jako otlučený prstýnek kutálel k ženiným nohám. Žena se pro něj sehnula, zvedla ho a spolkla. Její oddanost neznala mezí. Měla mokrou tvář i šaty. Proč pláčeš?, zeptala jsem se jí. Protože tohle mohlo být jiné…

Praha 2001, křest Temné lásky

Moje dítě a drogy? Nikdy! To je přece nesmysl! drogám přece holdují děti zanedbané, opomíjené, hloupé; děti z neslušných rodin, děti z podezřelých, divných rodin – a mé dítě bylo vždycky zdárné a mé prádlo bylo vždycky zářivě bílé – tak dlouho – vůně jara – a moje maličká byla přece tak skvělá a sladká – Bylo to jenom ze zvědavosti, to nic, to přejde: brala něco pro vybuzení a něco pro utlumení a něco jen ze zvědavosti a něco, aby se zamotala šiška a člověk vylít sám ze sebe. To nic, mami, neboj, mám to pod kontrolou… to dneska všichni, kdybys viděla – jiný jsou na tom hůř… já toho nechám, kdykoliv budu chtít, to jenom teď, jen trochu, jenom někdy, jenom tak –

To víte – peníze z drog – to jsou veliké peníze, odpověděl detektiv, zapálil si cigaretu – kolikátou už? – a zadíval se z okna, kde se již odpolední slunce chýlilo k západu – ano, ale kde se vzaly ty obrovské peníze? co fičí napříč civilizací? ty peníze, větší než z obchodu s naftou? ty obrovské, nezdaněné, nekontrolovatelné peníze, ten čistý zisk s nulovými náklady, který hýbe světem? Doma. Ty peníze jsou z nás vysávány skrze děti. My to platíme, rodiče, co vyplácíme počítače ze zastaváren a průběžně přicházíme o všechno, co má nějakou cenu; a taky my, co platíme daně, z nichž je placena policie a soudy a církev a léčebny a všechny ty bezmocné složky, co se podílejí na té frašce, nazvané boj proti drogám…

Temná láska

Žena a žena potřetí. Známá spisovatelka žijící v Praze vstupuje za hrobového ticha na jeviště. V ruce má knížku se žlutým obalem, v knížce povídku. Jedinou. Povídku o muži, jeho marné touze a zlu. O bohu a zatracení. O blbé karmě. Čte a je to, jako kdyby říkala: svou duši neprodám, ale přenechám ďáblu a bude pokoj. Stejně ji nikdo jinej nechce, než ten kočiček jeden mizernej, rohatej. Vykastrovanej. Tak co? Nic. Víte, že ďábel není v nás, ale ve zvířatech? Dělá to naschvál. Aby vzbudil naši lásku a soucit. Dobře nás zná. Ví, jak moc toužíme ochraňovat někoho slabšího. A sotva v nás tu touhu přiživí, tak se honem rychle vypaří, a nám na to ochraňování zbyde zase jenom mužskej. Ale já mu dám! S mojí duší si ještě užije… Prázdnota je tu s ní. Podpírá ji, aby neupadla. Obrací stránky, vrací jejímu hlasu barvu a očím lesk. Našeptává cosi o odvaze a sebevědomí. O odhodlanosti ještě jednou se o něco pokusit. Nezabalit to. Ty dvě jsou tak nerozlučně spolu, že z toho mám až závrať. Narodily se jedna pro druhou. Jedna druhé byly souzeny. Už jsem si skoro zvykla, říká tvůj klidný, na text soustředěný pohled, prázdnota neděsí, ale naplňuje. Vědělas to? Ne? Tak to tady musíš bejt ještě hodně dlouho… Budu, říkám taky pohledem, a občas si vezmu punčochy. Slibuju. Ale asi lžu, protože sotva na punčochy pomyslím, spadnou jí brýle. Byla jsem někdy šťastná?, line se z jeviště. Koho se ptá? Toho svého ďábla? Ten na ni kašle. Mě? Nechci rušit ostatní. Poslouchají, nebo to aspoň předstírají. Nebo prázdnoty? Nejspíš. A ta ji nenechá bez odpovědi… Bodejť pani abyste nebyla! Mně to můžete věřit, jsem vaše kamarádka, a vopravdická. Nezradím vás, když nebudu muset. A taky vás nevopustím. Pudu s váma všude, kam budete chtít. Je na mě spoleh, na to vemte jed. Můžete se o mě klidně i vopřít, až vás zlomí únava a nohy vás neunesou. Taky vám podám vodu, když se vám samou žízní přilepí jazyk na patro. A třeba dokážu i zabít, když už nebudete mít co jíst. A vůbec, ženský to maj mezi sebou přece jiný… Viďte pani, že to maj jiný?, obrátí se na mě. Ta prázdnota. Musej to mít jiný. Kdyby to neměly jiný, stál by svět už úplně za hovno. Co? Nemaj to jiný? Tak to je blbý. Moc blbý. To jste mi snad ani neměla řikat…

Praha 2008, večer Tvaru v Ryběnaruby

Ta strašlivá muka pochyb, jestli to všechno má nějaký smysl. Ale to si vyřešil už před lety: nemá. Jsou vyšší úkoly. Jsou vyšší cíle. Ale smysl? Není vyššího smyslu krom různých dodaných významů, jimiž si sladíme to strašné poznání, že se s námi ve vesmírném plánu dál nepočítá. Jsme užiteční, ano, pro tuto chvíli, ano, i když míň než ty masožravé larvy, co se vkládají do zanícených ran: ty larvy vyžerou a stráví to špatné – aby vznešený chodec mohl pokračovat v cestě. Toť vše. Larvy vyžerou a stráví to zlé. Její plný zadek v nabrané sukni. Velebně se kolíbá jako bárka na vodě. Sehnula se pro džber. Vložit kladélko. Nevydržím do konfirmace. Už ani nevím, jestli chci. Kde je ta touha po poznání? Zmizela s poznáním. Zůstal mazlavý pocit zrady, jako když se po dlouhé pouti k prameni nachlemtáš něčeho odporného. A proč sis myslel, že dojít k cíli je příjemné?

Stařec a smrt

Muž a žena nad prázdným půllitrem, talířem kostí a popelníkem plným vajglů. Koupili všechno, nepochopili nic. Ideální pár. Baví se. Můj muž mě rád očichává, říká žena, a taky mě rád krmí. A když už nemůžu, tak to do mě cpe i ušima. Moje žena má ráda, když ji svážu, a nechám ji tak celé dny, říká muž. To se pak můžu věnovat svým hračkám. Můj muž kolem mě občas rozestaví svíčky, říká žena, zapálí je a pak s hlavou skloněnou nehnutě stojí opodál a čeká, až poslední svíce dohoří. Moje žena se cítí vinna za mou ubohost, říká muž. Můj muž do mě kope, říká žena. Moje žena je nezranitelná, říká muž. Můj muž je kamenný anděl, říká žena. Moje žena nosí zářivě bílé prádlo, říká muž. Smrt je dobrej kšeft, říká barman. Že jo? Pak zesílí hudbu a natočí nám další pivo. To je na účet podniku, šklebí se. Jeho blahosklonnost nezná mezí.

Teplice 2008, hospůdka U veselýho mandlu

Prý Bůh zemřel! taková blbost! tuhle ho přece viděli, měl už svý upito, hulákal: dejte mi šanci! ještě jednu šanci! – anebo že by to byl dvojník? Tak jsme Ho pohřbili. Čert ví, kdo to byl, ale měl to moc pěkný. A toho lidu! Každej Ho znal, chodil s Nim na pivo a byl s Nim brácha – šoupli jsme ho do penálu a vynesli místo Morany – ušetřila se tim akce – Tak to má za sebou. Na nás to čeká. Mladej může – starej musí. Musíme tam všichni. No co – svý leta už měl – a – mezi náma – takovej king to zas nebyl, aby se bez Něj nedalo žít!

Magorie aneb Příběh velké lásky

zmeškaný hovor

D. Ž. Bor

Vylézt z vody je těžké jako narodit se – narodit se je těžké jako umřít – máš opustit tělo, zvané já: sotva ses zabydlel – ale byl to jen podnájem – tak koukej padat! – do absolutního jinde – bez zavazadel – nepřipraven a sám –

Před čtrnácti dny nás navštívila Saša. Stěžovala si na potíže s rukou. Má cukrovku. Píchá si inzulin. „Tohle ti říkám proto, abych o tom nemusela mluvit před »bratříky«, až k tobě za týden přijdeme." Dobromyslně si ji dobírám kvůli článkům, které píše do *Tvaru*: „*Moudrost – síla – krása*, tři sloupy zednářství – a Smaragdová deska, zapřažená do služeb literatury, to je už –" „Zaraž!" přeruší mě. „Posledně jsem jeden článek pro svý potíže musela vynechat. Neudržela jsem tužku v ruce a slova v paměti. Na ulici jsem upadla. Ležela jsem na dlažbě a vůbec jsem o sobě nevěděla." Chci se jí zeptat, jestli byla na kardiologickém vyšetření, když v tu chvíli přichází moje žena s lahví červeného vína a na tácu nese voňavé jednohubky. Saša se s ní radostně vítá a hned s ní konzultuje svůj zdravotní stav. „Bolest v ruce a mdloba nebudou, Sašo, od srdce. Jsou to příznaky navýsost rozbouřené cukrovky. Musíš, holka, nosit při sobě cukr." „Neboj, nosím ho, jsem tady ráda." Pak začne vyprávět o Vladimírovi, který se s ní rozešel, a o Moldavanovi, kterého si vzala. „Svatba s tím všivákem byl můj největší omyl! Vzala jsem si ho ze soucitu. To bylo škemrání, když jsem od něj chtěla odejít, abych ho neopouštěla, – a teď odešel on!" Nadává snad na všechny mužské na celém světě, a nadávat ona umí! Rozchod s Vladimírem těžce nesla. Roky chodili k psychologovi, ale udržet rodinu se jí nepodařilo. „Jako bych to nevěděla! Moje děti se tajně stýkaj s Vladimírovou italskou první láskou – a nikdo mi nic neřekne!" Když se loučíme, moje žena jí připomíná: „Dávej na sebe pozor! Nos při sobě cukr, aspoň dvě tři dávky!" „Neboj! A díky za rady. Jsem tady opravdu ráda!"

Holčička radostně spěchala domů a dala se do práce. Jenomže ouha! Jak jen to udělat, aby život nekončil smrtí? Když umírá nejmíň tolik lidí, co se jich narodí?

Dva dny nato volá: „Můj doktor je blbec, vůbec nic nevěděl o selenu, kterého mám nedostatek. Ještě že na to kamarádka přišla!" Nadává na doktora, potom na Vladimíra. Zběsile! Moje žena se jí ptá, jestli už bydlí sama. „To víš, že jo. A nic mi nechybí."

Mám rád Sašinu zaberaněnost, její sarkastické repliky, její feministické výpady, zakončované zběsilým, životadárným smíchem, z kterého leze černý červ hrůzy. Její pokoj obývají rozšmikané stránky, pokrývající podlahu: své knížky popravuje i oživuje nůžkami. Je silná osobnost, ví, co chce. Avšak zároveň je to křehká, snadno zranitelná bytost. Jako Naďa Plíšková. Jenže v té pod tvrdou slupkou vězela holčička, plná rozmarných přání; Saša pokaždé vyrazí přímočaře za svým cílem, i kdyby si měla rozbít hlavu. Prvně jsme se setkali v roce 1982 na výstavě v Hájence u letohrádku Hvězda. Po vernisáži se šlo do nedaleké hospody, kde na plné pecky burácel rokenrol a Sendy – to jméno jí dal Vladimír – křepčila jako o život: její taneční kreace, při kterých odhazovala tanečníky široko daleko, opravdu něco podobného připomínaly.

„Nechceš přijít na návštěvu?" oslovila mě – a Vladimír se přidal.

„Rád. A jestli to nevadí, přijdu se svou ženou."

„Není tvá paní nedokrvená, abych se nemusela stydět za svý kila navíc?"

• • •

Před lety chválila *Trigon* za to, že jsme vydali spisy A. A. Baileyové. Přitahuje ji princip hierarchie: pevnina pod nohama a nedohledno nad hlavou. „Sašo, ty knížky jsou jen tuny papíru a spousta, spousta práce. Krišnamurti jednou řekl, že toužíme být zaštítěni nějakým společenstvím, které se řídí určitým vzorcem vztahů a pravidel; někdo tomu vzdoruje, ale vzdor si zas vytvoří vlastní podmíněnost. Všichni mladí tím dnes procházejí…"

„A co já, už jsem mládím prošla, nebo jím pořád procházím?"

„Co bys řekla ty?"

Vzpomněl jsem si na pasáž z *Oddaného Všiváka*: ve Všivákově náručí žena mládne, teď je jí čtyřicet, a pokračuje to dál, až se promění v dětské tělíčko – a je po sexu.

I seznal Všivák, že svět, plodící příběhy, chce být živen zase jen příběhy…

„A to je všechno?" řekne Saša a začne z načmáraného hermetického textu pouštět dětského draka se šklebícím se úsměvem. Znám to až příliš dobře; někdy si přeju, aby do té idylky zafoukal severák, až by ten namalovaný úsměv zmrzl. Ale co, dopřejme si extatické gesto dětské víry, dokud je čas….

Po týdnu přijde Saša s dvěma „bratříky". Vítáme se jako staří známí. Propíráme všemožná i nemožná témata, mluvíme o alchymii a o Fulcanellim. Když po třech hodinách odcházejí, ptám se ve dveřích Saši: „Máš s sebou cukr?" „Neboj! Osladím si život! Půjdeme do hospody probrat to, k čemu jsme se dnes nedostali."

Mám z návštěvy zvláštní pocit. Jako by se byla rozloučit.

• • •

Osmnáctého června jsem doma sám. Žena odjela s vnučkou na chatu. Pokouším se dovolat několika přátelům, ale nikde nikdo, – jsou asi už všichni v Mexiku. V sešitku stále míjím jméno Saši Berkové. Podívám se na hodiny: je za tři minuty jedenáct. Váhám. Nakonec se rozhodnu: asi už leží a pokouší se usnout. Potřebuje spánek. Nevím, kdy jsem usnul.

• • •

Odpoledne v půl druhé se objeví Vladimír Novák: „Sendy už není! Ráno jí syn zkoušel několikrát po sobě volat, a když nebrala telefon, rozjel se za ní do bytu: našel ji v posteli. Umřela v noci z pondělí na úterý. Nikdo – kromě rodiny – o tom ještě nic neví." Jako omráčený odcházím k telefonu. Volám do *Tvaru*, připravují před prázdninami poslední číslo. Mluvím s Boženou Správcovou. Je zaskočená tak jako já. „A to právě dokončila seriál o tom, jak psát…"

Nemohu pořád uvěřit, že jí už nikdy nepovím, jak jsem rád v její společnosti, nedám jí knížky, které chystám. Bože, tolik bych jí toho chtěl říct! Vracím se k Vladimírovi. Mluvíme spolu, ale uvnitř jsem stále se Sašou. Je mi nanic. Kdybys byl býval zavolal… obviňuju se pořád dokola. Možná bys…

– to je zvláštní, podivil se člověk, jeden ani pořádně nezačal – a už aby končil, protože je mrtvej…

– to si řekl a duše jeho opustila tělo – chvíli se ještě potloukala kolem, připravena se vrátit, kdyby něco – – kdyby třeba odstranili ten žvanec, co mu ucpal srdce –

– ale ono to trvalo, než ho našli, a potom byl veliký shon a zmatek; tahali ho ze země na křeslo a z křesla zas na zem, divili se, nechápali, strkali se a říkali si: ale jak to? jak to? že je mrtvej? když byl ještě před chvílí živej? –

alexandra berková za katedrou

STAČÍ MEJDLO S JELENEM

Fakta, pokud nejsou tak nezbytná, že bych je z existenčních důvodů musela v paměti uchovávat, se mi kamsi tajuplně ztrácejí, což je pro publicistku mírně nepraktické. Ale datum 27. 6. 2008 si budu pamatovat dlouho, protože to byl poslední školní den a rozdávalo se vysvědčení a protože ten poslední školní den jsme se loučili se Sašou, která se snažila a snažila, aby měla od života jedničku, aby si konečně zasloužila lásku svých rodičů, protože tu si přece musíme zasloužit, a lásku svých dětí, protože chyby svých rodičů opakujeme a naše děti to vědí.

A některé matky spěchaly za svými dětmi rovnou z krematoria a cestou si pod maskou měnily nálady, aby se s nimi mohly upřímně radovat anebo jim vyhubovat. A Saša zůstala bez vysvědčení, protože umřela. Ale byla by tam jednička, velikánská jednička za všechny roky na „cvičišti“, byla by tam jednička jako bič a maminka by se přestala mračit a konečně by se usmála a ze rtů by jí nesplynula ani jedna výčitka a tatínek by ji konečně objal a dokonce by hřál a taky by řekl jednu větu, větu jenom pro ni, pro ni a nikoho jiného: Jsem na tebe pyšný.

Vzpomínám na jednu pasáž z *Temné lásky*:

Paní doktorko, proč mě můj táta neměl rád?
Měl tě svým způsobem rád.
Vrah má svou oběť taky „svým způsobem“ rád.
Proč mě neměl rád normálně, jak se to dělá: pocem, dej mi pusu, tobě to sluší, seš príma holka – a tak…
Protože to neuměl.
A máma?
Protože to neuměla.
A manžel?
Protože to neumí.
A co hergot dělám mezi všema těma amatérama…?
Totéž co oni…

Rozčiluje mě to nebývalou měrou – ten amatérismus, ten jediný amatérismus, který se dá celkem lehce překonat, jen být při smyslech – poslouchat a dívat se, jen s trochou empatie a trochou pozornosti k druhým. K tomu přece není zapotřebí žádný talent! V tomhle může být profesionál naprosto každý! A tohle rozčilení nás asi k sobě svedlo.

Myslela jsem, že jsme naopak: ona vychovaná v nelásce nebo v lásce přepečlivě skryté jako dědictví v domácím trezorku, aby se neochmatalo a třeba nepromáčklo, a já vychovaná v přemíře lásky, té úzkostné a nesvobodné, protože tolik tolik veliké (jako oči strachu). Ale zapadlo to do sebe, bez násilí, s jemným cvaknutím. Jen na poslední dva roky školy, ale tak intenzivně, že jsem se po té zprávě první týdny budila předčasně, s lítostí, jaká se nikdy neobjevila ani v náznacích po smrti mého dědy.

Protože nám, neznámýmzačínajícímnadějným říkala děťátka moje *(Učím. Sedím na velíně a hážu své maso mladým šelmám, jsou pružné a lačné a vděčné a věčně hladové.)* a jako ke svým se k nám chovala. Objala a políbila, když se to hodilo nebo když to bylo třeba, a po hodině občas, když to bylo třeba, s námi zašla do „školní hospody“ U Řezníků na pivo. A tam v té zakouřené špeluňce s automaty u výčepu a šipkami u záchodů jsme se dali do zpěvu – dvojhlasně jsme zkoušeli Martu a Helenku – Přestaň se teď chvíli smát a Oh, bejby bejby. *(…přímo na veřejnosti – nestydatě a všem na očích – splétali své hlasy)*

A byly taky výlety – do Zlína na první Literární květen a na scénické čtení *Temné lásky* do ústeckého Činoheráku. Nevěsta ťala polínka sekerou vedví a my nestihli poslední noční vlak v jedenáct a čekali na ten ranní ve čtyři. A Saša, konečně na správném nádraží, leč pozdě, mezi pospávajícími bezdomovci udílela svým nezkušeným studentkám rady: jestli ti ve spánku řekne jiným jménem, jdi od toho. Pak jsme se uhnízdili v „nádražce“ s hracími automaty a za doprovodu Sašiny lamentace na vystoupení „tý larvy“ Plzáka v televizi jsme sepisovali esej na téma: Co nás zrovna teď opravdu sere.

A občas Saša nemohla na žádný výlet, protože se do školy přibelhala o berlích: Šlápla jsem na přezku z krosny, rozřízla si chodidlo a kamarád léčitel mi poradil, abych si to šoupla do horký vody s paprikou. No ale ještě to tak nechodí…

A od téhle chvíle jsem o ni začala mít strach, že až se zase bude sama léčit, že si ublíží, protože je na sebe ras přesvědčený o tom, že to musí pálit, když se to hojí, a protože se dře „mejdlem s jelenem“, jelikož celej kosmetickej průmysl jenom tahá prachy z kapes.

A měla jsem o ni strach, když nám před školou svěřila, že se právě vdala, za Moldavana. Protože v tom bylo cosi podivného, nějaká pálivá paprika. Spíš altruismus, strach z osamění a touha po důvěře. Spíš pokus o trvalý pobyt než pokus o soužití. Spíš „magorie“ než „příběh velké lásky“.

A měla jsem o ní strach, když jsem ji potkala v metru s velkoformátovou ateliérovou fotkou asi ročního dítěte. To jsem já, řekla, sebrala jsem to matce, vysává mě na dálku. Tak aby už nemohla.

A pak jsme se potkali ještě několikrát na Světě knihy – na tom loňském, sháněla Kumránské rukopisy, a na letošním po vystoupení Wlastenců, které jsem nestihla. Saša ale tentokrát nebyla rozjařená ze zpěvu, měla starost o kamaráda sbormistra: Šlupka teď letí na koncert, ale nestíhá to kvůli Wlastencům, celý se to posunulo, kruci, přijde o prachy. A říkala to, jako by na tom měla podíl, jako by mohla program popohnat a byla zbabělá to udělat. Radost ze zpěvu se v té lítosti utopila jako v bezedném močálu.

Naposledy jsme se viděly v zimě, v lednu nebo v únoru na poetickém večeru v kině Oko nad schody. Těm dole, co po premiéře tak hlasitě oslavovali, bylo fuk, že tady se čtou básničky. Ale Saša i v tom řevu byla s náma, jako vždycky věrně zůstala. Na naše čtení, amatérská divadelní představení a koncerty jako pedagog tvůrčího psaní chodila jako jedna z mála.

Naděje, které jsem do jejích seminářů vkládala, splnila bezezbytku. Dokázala mě, stejně jako desítky dalších, zorientovat, a to především ve mně samé, v mém vlastním bytí. Protože ona se skrze psaní a nacházení přesných metaforických obrazů dobírala podstaty skutečnosti a totéž chtěla po nás. Jakkoli je to strašlivé.

Když jsem se o Sašině smrti dozvěděla, otevřela se pode mnou hluboká propast, která se už nezacelí. Byla jsem přesvědčená o tom, že teď už půjde jedna tragédie za druhou, začnou se propadat ulice, po kterých chodila a budou se bortit domy, ve kterých žila a zpívala a psala a učila psaní a lásce. A že se nepochybně zastaví čas a zatmí se Slunce.

Ale bylo nutné dodělat příspěvek a natočit nekrolog a informovat veřejnost ve čtyřech minutách. A tramvaje dál cinkaly a chodníky vydržely a lidé se tvářili jakoby nic. A Slunce se zatmělo jen trošku a na hřbitov se přistěhoval zas jeden z lidí (s igelitkami nacpanými nedopsanými rukopisy), „bez nichž svět nemohl být“.

Ivana Myšková

PSANÍ JAKO KATARZE

Alexandru Berkovou jsem znal přes deset let nejen jako autorku řady próz a televizních i rozhlasových her, ale především jako vynikající pedagožku a blízkou kamarádku.

Posledních deset let práce spojila Saša s Literární akademií, kde vedla katedru tvůrčího psaní. Ve sporech o smysl výuky psaní hájila význam tvůrčích seminářů, ale více než na řemeslné zvládnutí formy nebo na fabulační zdatnost kladla důraz na literární vyjádření jako na svědectví vnitřního autentického prožitku. Sašin přístup k literatuře a psaní vedl přirozeně ke sporům, zda umělecký akt literárního vyjádření neredukuje na psychoterapii, která může spoluiniciovat vznik díla, těžko však tvořit jeho jediný stavební prvek. Berková však chápala tvůrčí akt právě jako katarzní proces: v tvůrčích seminářích akcentovala osobní prožitek jako náplň slov a čím méně sledovala osvojení formálních postupů, tím více se orientovala na autentičnost sdělovaného.

foto archiv Tvaru

S tímto chápáním literárního vyjádření souvisela i její metoda výuky: ta vycházela z odkrývání netušených souvislostí a bolestí skrytých v podvědomí a pro řadu studentů byla pro svůj intimní charakter těžko přijatelná. Navzdory tomu se však velice rychle utvořil kolem Berkové kroužek mladých autorů, jenž si pro syrovost dikce a absolutní důraz na autenticitu prožitků transponovaných do literárního textu vysloužil název *Drsná škola Alexandry Berkové*. Texty této neoficiální skupiny vzbuzovaly při autorských čteních rozpaky i znechucení, ale právě tak ty nejzdařilejší dokázaly strhnout svou bezprostředností a hloubkou autorské zpovědi.

Metoda, kterou Berková při tvůrčích seminářích využívala, vycházela z kontemplace slov napsaných na karty, jež náhodně rozdávala adeptům psaní. Slova pojmenovávala konkrétní skutečnosti i abstrakta, zahrnovala substantiva, adjektiva i slovesa. Vybraný pojem neměl být přímým objektem textu, nýbrž inspirací k dalším významovým korespondencím a analogiím. Samotnému aktu psaní proto předcházel soustředěný ponor do obsahu slova a jeho dalších souvislostí: studenti se zavřenýma očima meditovali, zatímco Berková počítala od vyššího čísla k nule, která byla momentem vstupu do slova a začátkem geneze textu. Ne vždy byla tato metoda úspěšná a silné emotivní vzrušení, které okamžiky duševní introspekce provázelo, nezřídka vedlo k psychickému vyčerpání i slzám. Právě tak ale nastávaly jedinečné chvíle kolektivního vytržení, v nichž jsme nalézali dosud netušené souvislosti a obsahy slov, a obrazy i scény vystupovaly s překvapující plastičností a plností.

Při výuce psaní Saša kombinovala metody psychoanalýzy s meditací, inspirovaná zenbuddhismem. S příklonem k východním filozofiím také souvisela její zásada prostřednictvím literárního vyjádření nejen pojmenovat dávná traumata, ale současně je s „láskou a pochopením nechávat za sebou“. Bylo přirozené, že tento způsob psaní vytvořil velmi osobní a důvěrné vztahy mezi Sašou a jejími studenty: Saša nebyla jen pedagožkou, ale přijala také roli blízké a trpělivě naslouchající kamarádky. Tvůrčí semináře, odehrávající se později v hospodách a u kavárenských stolů, se postupně proměňovaly v důvěrná setkání, v usebrané rozhovory, ale právě tak i v řadu bujarých veselic, při nichž jsme Sašu poznali také jako velmi vtipnou a živou ženu milující ironii a nadsázku, ženu, v níž navzdory nelehkému osobnímu životu byla stále přítomna i rozpustilá a veselá dívka.

S jejím odchodem definitivně končí nejen jedna kapitola Literární akademie, ale i nás, jejích bývalých studentů. Můžeme polemizovat s její metodou výuky psaní i s tím, zda a do jaké míry je psaní jako tvorba literárního textu naučitelné. Zpochybnit však nelze jedno: Alexandra Berková své studenty naučila soustředěné a kritické sebereflexi, schopnosti nalézat hlubší souvislosti ve vlastních životech i životech druhých, a tím je především obohatila po stránce lidské a citové. Nejen za to jí patří hluboký dík a obdiv nás, kteří jsme měli tu čest pod jejím vedením tvarovat své první verše a prózy.

Tomáš Vučka

ŽIVOT JAKO POVÍDKA

Milovala povídky. Márqueze, Salingera, Čechova, Hemingwaye, Babela. Dlouhé romány ji unavovaly.

– Ani moje básničky si nepřečteš? zeptala jsem se jednou přímo.

– Ho hó, na to jsou tu ve škole jinačí machři! Kam já se na ně hrabu!

Od té doby jsme se spolu zaobíraly jenom prózou – byly to nádherné a zapálené debaty. Odkrývala se mi v nich a já jí na oplátku dávala sebe. Pasovalo to.

Jako by ty povídky charakterizovaly i ji samu. Musel to být živý příběh, co má spád, s nenápadným vtažením do atmosféry v expozici, s náhlou kolizí, s novým prvkem v krizi, s překvapivým přeskládáním okolností v peripetii, s jasnou a výraznou katastrofou. Jako by si i ona žila své každodenní příběhy podle takového scénáře; s nudou se rozhodně nebratříčkovala. Měla ráda jasno, potřebovala se orientovat, aby si nepřipadala ztracená. Spletence mezilidských vztahů uměla dešifrovat velmi rychle a přesně. Vlastně jsem nikdy předtím nepoznala člověka, který by tak jednoznačně dokázal ty sítě mezi lidmi pojmenovávat. S bravurou předjímala vývoj zápletek a jejich konce. Co pamatuji, nepletla se. Využívala hledisek antické filozofie, propojovala je s východními naukami zenu a buddhismu, jejichž poučky jen tak mimochodem pohazovala kolem sebe. Trefně a bez zbytečného vysvětlování. Kdo pochopil, věděl. Neměla ráda „ukecanost“ – v životě ani v textech.

– Z tohohle odstavce udělej jednu větu, říkala mi často. Nebo: – Je to dobrý, ale je tam toho moc. Zkrať to.

A tak mě učila škrtat, vypouštět, mazat, být přesná a výstižná.

– Nevyprávěj mi všechno, co v textu bude, řekni mi, O ČEM to má být. Autor nemusí o postavě napsat všechno, ale musí to vědět!

A tak mě učila o psaní přemýšlet.

– Má vůbec cenu ještě psát? Vždyť všechno už bylo napsané – a líp!, propadala jsem občas hysterii.

– Jestli je to tvoje terapie, tak jen do šuplíku. Jestli tě to baví a zvládneš mechanismus psaní, tak ano, pak s tím můžeš ven.

– A jestli je to kombinace obou?

– Tak si musíš vybrat. Když básník tvoří báseň, teče krev, jinak to nejde.

– Ale všechno už tu bylo. Už se nedá o ničem napsat nově…

– Nově ne, ale po tvém. Tak jako ty neprožívá nikdo jiný. A jestli to umíš podat, tak tě budou i číst.

A tak mi dodávala sebevědomí a odháněla pochybnosti o smyslu.

Ze seminářů jsem vždycky odcházela lehkým krokem. Skoro jsem se vznášela jen tím prachobyčejným pocitem, že to byl úžasně využitý čas, kdy se něco rodilo a já byla u toho, že jsem za to svým způsobem mohla a je to fajn. Ale také s těžkou hlavou. Tolik témat na přemýšlení! Tolik nových úhlů pohledu na život, na svět, na člověka…! Tolik úrovní a pravd!

O prázdninách jsme spolu chodívaly do mekáče na kafe. Často jsme si daly i dvě a dlouho seděly a probíraly své každodennosti. Se zápalem, jak je u ní normální, mi líčila trampoty ze soukromí, problémy s obživou na poli přelidněném a se svým zdravím. Nebyla z těch, kterým se snadno pomáhalo. Inu, stará škola. Některé praktiky současné podnikatelsko-konzumní epochy nebyla s to strávit. Švindl a nadbytek se jí do života prostě nevešel. Připadala si nejednou v tom svém člunu na široké řece sama. Ale přestoupit do pohodlného parníku nechtěla, tuhle vstupenku si nezasloužila… Nanejvýš si nechala opravit nebo vyměnit pádlo, aby mohla pokračovat. Občas přirazila ke břehu a užívala s neskonalou rozkoší pevnou půdu pod nohama. Svého času byla výbornou plavkyní. Voda jí činila potěšení. Ráchala se v ní, potápěla se a smývala hříchy svých blízkých.

Byla zrozena v Raku. Měla pevný krunýř a citlivou hruď. Měla klepeta a uměla se pohybovat i pozadu. Milovala průzračnou protékající vodu a jistotu břehu. Uměla si vychutnat třpyt slunečních paprsků, co se zrána derou pod hladinu a prosvěcují všechno vůkol až k samému dnu. Uměla být tichá a naslouchat. Uměla zacházet se svými klepety. Byla velkorysá a spravedlivá.

Mám ji v sobě zapuštěnou hluboko. Měla pro mě až nepochopitelně detailní povědomí o mnohých oborech lidské činnosti. Znala nebo si logicky odvozovala souvislosti. Když mluvila, zničehonic odrecitovala pasáž z nějaké knihy zpaměti – část básně nebo textu, který se vztahoval k tématu diskuze. Obdivovala jsem její rozhled a rezervovaný postoj k realitě, protože uvnitř byla jemná a zranitelná. Psychologie byla jejím koníčkem, jazyk ji živil. Měla obrovský dar přesného pojmenovávání. Byla kantorkou, jakých je málo. Náročná a milující.

Byla křehká. Dokázala poradit druhému, jak se postavit zlořádu, ale samotná sebou nechala vláčet, kam se osudu zamanulo.

– Jak to?, napadalo mě často.

– To proto, že druhým člověk pomoct může, ale sobě jen těžko.

– Ale proč, Sašo?

– Nevím. Ale funguje to. Prostě to tak je.

A bylo. Ticho. Jako na začátku. Obě jsme v něm myslely na stejné věci. Mlčet spolu o společném je inspirující. A ona mě inspirovala často.

Pročítám teď její maily, které mi po ní zůstaly. Nejčastěji začínají slovy: *Ahoj duše!* A končí jednoslovným výrazem: *pusu.s*. S. je prostě nádherná a úžasná bytost. Nemůžu si pomoct, ale ten minulý čas mi k ní pořád nenaskakuje automaticky.

Jaroslava Kavalová

čtenář poezie

foto archiv Tvaru

Václav Cílek (nar. 5. listopadu 1955 v Brně), geolog, klimatolog, spisovatel, filozof, překladatel taoistických a zenových textů a popularizátor vědy. Za knihy *Krajiny vnitřní a vnější* a *Makom: Kniha míst* mu byla v roce 2004 udělena Cena Toma Stopparda.

Píseň ze sedmnáctého století.
Zlaté město Libušino,
pod Petřínem, na Vltavě,
když tak na tě vzpomenu si,
plakala bych usedavě.

Proto mluví převýznamně
každá stěna, každý kámen,
by nám v líci nad tvou změnou
vzhořel rudý studu plamen?

Kde tvá řeč, jež s trůnu zněla,
z královských řad bojovníků?
bolno vidu, trapno slechu!
naříká si – v čeledníku…

Co nám zbylo z naší slávy?
z kalichů jen pouhé střepy,
nyní vstana co bys našel,
tatíčku náš, Žižko slepý!

Hučí proudy Vltaviny
smutně v půlnoc, smutně z rána,
sláva města Libušina
zahrabána, zahrabána. –

Irma Geisslová: Imortely
(Grégr a Dattel, Praha, 1879)

První věc, která mě napadá, že nebudu dělat z nouze ctnost a nebudu se pokoušet uhodnout autora s tím, že dílo je důležitější než jméno. Z této básně cítím kus secesního symbolismu, trochu Karáska, trochu Meyrinka a k tomu jemný pražský raný dřevoryt Františka Koblihy. Tón je mi blízký, ale obsah už ne. Je to o zápasu s němčinou a konzumem, snadno můžeme aktualizovat na současnou angličtinu a zcela ne-husitské hodnoty ovládající dnešní střed města. Osiřeli jsme, nemáme tatíčka, ani Žižku, ani Masaryka; nemáme ani matičky – Vltavy či vlasti širé. Nepláčeme nad Libuší.

* * *
To hrozné ano
a to hrozné ne
a kdo je vysloví

Lodičky z papíru
plující v Botiči

Špinavý uličník
čůrá na ně
ze své nesmírné výše

Zdeněk Wagner: Virgule (Cherm, 2008)

Na brněnské Fakultě výtvarných umění, tuším u Vladimíra Merty probíhal umělecký projekt. Dva studenti vylezli na nějaký vysoký kopec či skálu, dali si pivo a pak močili z výšky a fotili se u toho. Jak se zvyky mění: kdo kdy z nás naposledy viděl někoho pouštět lodičky?

Sen o východní Sibiři
Sestřičko, uhoď do bubnu
do třásní z barevných šňůrek
červen teď přišel po dubnu
s nápojem z muchomůrek
U jurt se zapálí kahany
v oltářích z kamenných bloků
hedvábnou šerpou bij pohany
vlk dovyje poslední sloku
Měsíc a jeho zatmění
dvouhlavá orlice pláče
uprostřed tance jsme zranění
prstenem na rukou hráče
Čaj v cihlách, kupci z Kathaje
se šklebí extázím noci
opodál ohňů zima je
píďalky bez pomoci

Stanislav Komárek: Mé polopouště.
Kompletní básnické dílo (Lubor Kasal, 2006)

Tohle možná napsal kamarád Komárek z té zvláštní líhně na katedře filozofie přírodních věd, odkud vzešlo neobvyklé množství ne-ortodoxních textů (Neubauer, Kratochvíl, Markoš a další), které se pohybují ve vědě a poezii zároveň. Standa je velice vzdělaný a dobře se vciťuje do míst a kultur, vůbec není náhoda, že působil ve Vídni, kde se obojí prolínalo. Tito lidé mají o čem psát, protože toho hodně přečetli a hodně zažili, nevaří ze sebe, jsou širší a zasahují víc světů.

Příležitost
Krásná příležitost, krásnější zmeškání.
Přijď, kdo odcházíš.
I voda vylévající se z bot
odtéká,
aby z kroků neubylo.
Zas stromy jdou k cestě stát
a k východu se točí
po slunci.
A jméno boží dál
svým bičem pošlehává
naše hroby,
aby připomnělo nesmrtelnost.

Jan Musil: Promenáda
(Tribun EU, 2008)

Vůbec netuším, oč se jedná, pocit jako z pozdního Demla. Uvědomuji si, jak je tento svět díky televizi a novinám čerpajícím z několika mála zpravodajských agentur čím dál homogennější, jak nás tyto věci přenesou do jiného způsobu uvažování, jak se odlišují od toho, čím jsme obklopeni. Vděčně.

Sestup
Hle, Kristus Král,
var vousisek mu hasne.
V pekle klíče cizopasné,
oklikou bran.

Hlavu ve zkypřeném půlměsíci,
žena kůží oděná –
trnový korzet a
věčné světlo stehen svítí.

Roman Szpuk:
Chrámová studně
(Stehlík, 2008)

Doufám, že mám taky právo něco nekomentovat a neuhadovat. Nevím, co si o této básni mám myslet.

Ticho na staré hati
kdyby bylo třeba modlitby,
jako je třeba lásky,
kdyby byly nutny úlitby
a nestačilo hladit dětské vlásky,

obětiště by tu stálo pod hvozdem
u vody dřímající,
pokorně bys přišel sem
se zapálenou svící
zbožného citu.

člověk se tu střetl s prasilou.
šuměla peruť hrdinného mýtu…
jen káně zakvílí teď nad divočinou.
a přizpůsobila se břevna koloritu.

mlčky stoupá vegetační kryt,
povodeň krásy v horském klíně.
pomalu se chystá všecko pohltit.
a květy zrcadlí se na hladině,
úsměv té síly.

k čemu modlitba, kde lásky dost,
a kde je láska, oči promluvily.
srdcem se tu díváš v tichou horoucnost,
v praobraz všeho, co jsme vytvořili.

a v prasílu, jež trpělivě zahlazuje rány,
které naším šílenstvím jsou všude rozdávány.

Stanislav K. Neumann:
Bezedný rok
(Fr. Borový, 1945)

Psát lyrickou báseň o vegetačním krytu je odvaha. Člověka pochopitelně zaujme ta prasíla, jako když zarůstá odkaliště uranového dolu. Ve městě je obtížné takto cítit, v přírodě pod naléhavostí probíhajícího času leží nějaký věčný, cyklický, nezlomný čas. Pokud jej cítíme, tak nám asi pomáhá překonat proud doby, protože víme, že taky jednou odteče, ale že základ zůstane.

Připravila
Božena Správcová

gentlemani východu

Zuzana Zemanová

K POČÁTKŮM ČESKOSLOVENSKÉHO DIVADELNÍHO MUZIKÁLU

Za první původní muzikál u nás se někdy považuje hudební revue Ivana Vyskočila a Jiřího Suchého *Kdyby tisíc klarinetů*, uvedená v prosinci 1958 v Divadle Na zábradlí. Tato hra však dosud nenaplňovala kritéria muzikálu, pro jehož vznik je základním předpokladem propojení hudby a zpěvu s dějem (tj. koncipování písniček jako součásti příběhu), vyrovnanost složky hudební a taneční a konečně také realistický, aktuální námět. Podobně nelze za muzikály označit komponovaná hudební pásma, která se v průběhu 60. let objevovala v různých dalších malých divadlech.

Dveře k čistému, žánrově již zcela vyhraněnému muzikálu u nás tedy otevřeli nikoliv divadelníci, nýbrž filmaři ve snímcích *Starci na chmelu* (1964) a *Dáma na kolejích* (1966). Scenárista Vratislav Blažek prostřednictvím těchto kvalitativně nadprůměrných děl mimo jiné ukázal, že na pohled „lehký" žánr hudební komedie lze spojit se společensky závažnou tematikou, aniž by to celku ubralo na přesvědčivosti (*Starci na chmelu* se zabývali střetem „společensky nežádoucího individualismu" mládí s konformitou a servilitou, *Dáma na kolejích* vypovídala humornou formou o nepříliš humorném údělu ženy ve společnosti).

Není cílem našeho pojednání dokazovat prvenství toho či onoho autora nebo díla v oblasti československého divadelního muzikálu. Jistě bychom však mezi prvními těmito počiny nalezli Schneiderovy a Ondráčkovy *Gentlemany* (1967). Skladatel Bohuslav Ondráček a textař Jan Schneider už měli tehdy za sebou několik let společné práce, především řadu úspěšných písní pro zpěváky populární hudby (M. Kubišová, W. Matuška, V. Neckář apod.). Schneider jako básník a autor libret od počátku spolupracoval s malými divadly (Semafor, Alfa, později Rokoko a jiné další), brzy se však začal prosazovat i na větších scénách s rozsáhlejšími jevištními útvary. Jeho „veršovanou burlesku z n-té galaxie" nazvanou *Poetikon* uvedlo roku 1965 Divadlo E. F. Buriana. Když si Schneider s Ondráčkem odváželi v létě 1966 z Bratislavy stříbrnou festivalovou lyru za píseň *Oh baby, baby*, schylovalo se již k uvedení jejich dalšího, inscenačně patrně nejnáročnějšího společného díla, celovečerního muzikálu *Gentlemani*. Pražskou premiéru mělo představení 22. března 1967 v Hudebním divadle v Karlíně, hru nastudovaly ale i soubory v Brně, v Budapešti a v západoněmeckém Giessenu.

Schneider se podobně jako Blažek rozhodl napsat příběh ze současnosti. Situoval jej na periferii průmyslového města kdesi na severu Čech, do poněkud neobvyklých kulis opuštěného lunaparku. Ty autorovi posloužily nejen k vytvoření romanticky pojaté postavy hlídače Fafejty, snícího o životě cirkusáka, a k závěrečnému zranění (možná smrtelnému) jednoho z protagonistů; v obecné rovině symbolizuje zhasnutý lunapark pomíjivost celého lidského života, totéž, co vyjádřil Vratislav Blažek v jedné z písniček *Starců na chmelu*: *„Jsme zkrátka na pouti / která se večer bourá."*

Bezútěšnost prostředí dobře koresponduje s tematikou hry: *Gentlemani* jsou příběhem osamělosti, citové deprivace a nudy, která vede mládež k sdružování se v partách, nezřídka i ke kriminálnímu jednání. Toto stručné shrnutí může působit tendenčně a didakticky, Schneider se ovšem jakékoli didaxi vyhýbá, nenabízí jednoduché řešení. Éra socialisticky uvědomělých postav vychovatelů, pod jejichž působením se napraví i ti největší lotři, skončila. Schneiderův vychovatel, ač navenek spořádaný občan, není o nic lepší než jeho svěřenci a ani atmosféra v jeho vlastní rodině není nijak přívětivá (*„...táta řekne, že by se mělo šetřit ... máma mu vyčte cigarety... von jí řekne, že neumí hospodařit... pak brácha udělá kaňku do sešitu – je kravál... mě se zeptají esli mám ňákýho kluka ... já řeknu, že ne ... tak je ještě větší kravál... pak někomu rupnou nervy a pustí televizi! ... Furt je to stejný...*" povzdechne si vychovatelova dcera Princezna).

Parta dospívajících kluků a holek představuje mikrosvět s vlastními pravidly, nezávislými na okolí. Její strukturu pojímá autor věrně, s dobrou znalostí psychologie mladých. V popředí jsou dva dominantní jedinci, Markýz a Juan, kteří mezi sebou soupeří o vedoucí hlas nad ostatními, dále atraktivní a obletovaná Dáma, několik vedlejších postav bez výraznějšího prokreslení (snad s výjimkou opatrného, bojácného Milana) a konečně postavy outsiderů – Prcka a Katastrofy. Oba postrádají fyzickou přitažlivost, výřečnost i sebevědomí a čím víc se snaží vyrovnat ostatním, tím víc jsou zdrojem posměchu. Ten ale obyčejně není myšlen ve zlém; parta ve skutečnosti slabší jedince chrání a scény, v nichž je Prcek nebo Katastrofa terčem žertů, patří k velmi vtipným momentům hry. Schneider ve scénické poznámce uvádí, že Katastrofa je jedinou holkou z party, která „nic neměla s Juanem" – dlužno dodat, že zřejmě ani s nikým jiným, podobně jako Prcek, který celou svou bytostí touží po ženě, avšak ví, že „do smrti se holek nepřestane bát".

Chlapci se učí v natěračském středisku, dívky studují zdravotní školu a chodí na praxi do nemocnice. Parta všem skýtá možnost odtržení od fádní práce a vytvoření zcela nové identity. Demonstruje to např. už fakt, že členové party se až na výjimky oslovují přezdívkami. Z unavené zdravotní sestry se tak stává Dáma, a když ji Markýz osloví křestním jménem, příkře se na něj oboří: *„(...) Vod rána do večera slyším: sestro*

Jiří Pikous, Chrliče, akvarel 2007

obejdeme se bez hvězd?

Vladislav Reisinger

K NOČNÍM ÚVAHÁM JAKUBA VANÍČKA

Takové noční přemýšlení (viz článek *Blíží se půlnoc a normalizace* ve *Tvaru* č. 11/2008) je jistě záslužná, potřebná a někdy až neodbytná věc, občas by však přece bylo lépe se na to vyspat.

Co znamená být něčí dcerou? Co znamená být něčí milenkou? Co znamená být diplomatkou? Možná to znamená být chladnou... a možná to znamená být někdy vřelou, nebo třeba jen příjemnou ženou. Byl snad Václav Bělohradský také milencem kněžny Zaháňské, že ji tak dobře zná?

Babička tedy měla být špionážně politickým románem... Hm, já bych spíš řekl, že pan Vaníček i pan Bělohradský by si mohli gratulovat, kdyby byli schopni napsat něco tak „pitomého" a „lživého" jako *Babičku* – bylo by nám toho zapotřebí víc než lecjaké mudrování. Ostatně mám dojem, při vší úctě, že Božena Němcová toho pro „českou věc" udělala pořád víc než pan Bělohradský ze svého teplého místečka na italské univerzitě. Kritizovat je důležité a žádoucí, Boženu Němcovou nevyjímaje, ovšem tvrdit, že *Babička* je znakem, a tedy i součástí příčin života ve lži, který způsobil protektorát a normalizaci, není kritika, nýbrž hodně nepovedená poezie, neboť takto se dá říci, že příčinou těchto událostí bylo úplně všechno, co se stalo před nimi. Myslím, že Češi nežili a nežijí ve lži o nic víc či méně než třeba Němci (ti by asi podle Bělohradského u vědomí, jak masově uvěřili lžím Hitlera, měli spáchat hromadné harakiri). Lež přímo souvisí s vinou a ta, jak známo, není věcí kolektivní, nýbrž individuální. To zaprvé.

Zadruhé je ve Vaníčkově článku něco objevování Amerik s trochu nepovedenými vývody: *nic z toho, co mělo cokoliv společného s apriorně uznávanou hodnotou, najednou* (ve dvacátém století) *nemohlo obstát pod náporem černého humoru a absurdity.* A to já bych zase řekl, že černý humor a absurdita nebudou nic nového a hodnoty se jimi **prověřovaly** vždy, jen technické možnosti dvacátého století rozšířily prověřování z krčem a tržišť postupně až do té slavné televize a ono dneska, co je v televizi, je tak trošičku svaté, nebo ne? Avšak nic to nemění na tom, že hodnoty přímo souvisejí s pravdou a pravda si jaksi z lidí ani voličů mnoho nedělá, a i kdyby jich devadesát devět procent hlasovalo (jak jsme to dělali za komanče) proti ní, zůstane pravdou, která nemůže neobstát, neboť s naší vůlí souvisí, ale závislá na ní není – je jaksi hmotnou i nehmotnou (!) realitou.

Další Amerika: *Tak to vypadá, že realita a iluze definitivně splynuly vjedno.* A tak tomu, pane Vaníčku, je od doby, co je člověk člověkem, protože v něm, jakožto subjektu, realita s iluzemi v různém poměru vždy vjedno splývala. A ten poměr je opět individuální a proměnlivý v závislosti na osobním vývoji. Důležité je udržet si ve vědomí rozdílnost těchto pojmů. Iluze je součástí naší vnitřní reality, která je konfrontována s realitou vnější. Iluze je realitě (vnitřní i vnější) podřízena a realitou korigována a to, že se opájení iluzemi stalo společensky podporovaným sportem, neznamená, že ke korekcím nedochází a docházet nebude.

Konečně by možná bylo dobré v noci občas odhlédnout od úvah ke hvězdám. Obejdeme se bez hvězd? Absurdní otázka... Hvězdy i umění tu byly, jsou a budou, ať si píše kdo chce co chce. Druhá věc je, že dnes je za umělce prohlašován kdekdo. V závěru své úvahy citujete Milana Kozelku brojícího proti nadčasovosti: *je-li umění silné, může pregnantně spoluurčovat povahu doby a spoluvytvářet sociální atmosféru.* Ovšem právě síla umění spočívá v doteku s realitou, pravdou – tím, co trvá, tedy nadčasovostí, a nikoli ve splývání s aktuální iluzí. Milan Kozelka (potažmo vy) si sílu plete s vlivem a mocí. Kdo byl silnější – mučitel, nebo mučený? Kdo víc spoluurčoval např. povahu padesátých let – Hrabal, nebo pajány na Stalina a častušky z rozhlasu? Jestliže Milan Kozelka chce spoluurčovat povahu doby aktuálně, a spoluvytvářet tak sociální atmosféru, nechť jde do televizního pořadu *Co týden vzal* dělat Bubílkové Šimka – třeba se mu tak podaří povznést politickou satiru na umění podle svého gusta – srdečně mu takový úspěch přeji.

Jsem unaven, takže to zkrátím, ostatně rubriku *Výpisky* jistě redakce *Tvaru* nezařadila pod vaši úvahu náhodou. Pane Vaníčku, biedermeier nebiedermeier, v každém slohu i epoše lze stvořit umělecké dílo i škvár. Okolnosti spojené se vznikem umění jsou nanejvýš složité a tajemné, aby na ně stačila vaše zajímavě *zlopověstná... tovární siréna.*

Zdeno, prosím fáč! Sestro Zdeno, kolik jich máme v čekárně? Pište, sestro Zdeno! – Trhni si nohou s tou tvou sestrou Zdenou!"

Navzdory přání jejích členů parta nepřináší kýžené vysvobození z nudy. Jeden před druhým spíš předstírají apatii a pohrdání jakoukoliv činností (např. Markýzův návrh zahrát si fotbal Juan ironicky komentuje: *„A nechceš s námi takhle dělat nácvik na spartakiádu? Že bych se slíknul do trenek, víš?"*). Světácky znuděný je i vztah chlapců, především Juana k ženám. Ty se nazývají zásadně jako „kůže", oblíbenou zábavou je losování o ně. *„V životě na sobě nedej znát / že vo holku stojíš a že ji máš rád,"* radí protřelý Juan nesmělému Prckovi zasvěceně. Ve sdružování v partě nakonec kluci i dívky víc než zábavu hledají bezpečí, azyl. Diváka nepřekvapí, že Juan a Prcek (o dalších nemluvě) pocházejí z rozvrácených rodin, ačkoli to na sebe oba prozradí jen ve slabé chvilce: *„No co se koukáte? Sem drzej klacek, kerej nebyl zplozen z lásky! Fotrovi prostě ujely nohy a mámě dal pár facek, dyž mu oznámila, že je jako v tom… Tatík si příliš nepotrpěl na bontón. Řek mámě, na co prej tak čumí, a šel do putyky utopit tři rumy do patnácti piv,"* přemítá Juan o samotě.

Cestou z nudy i z finanční tísně se zdá být Markýzův plán na vyloupení kostela, posléze skutečně realizovaný. Šéf party si poněkud naivně představuje, že ukradené cennosti prodá cizincům za valuty. (*„Sošky a jiný tyhlecty věci. To prej má hroznou cenu. Dá se s tim šílené krásně šmelit. Ty blbý cizinci za to dávaj jejich prachy a tuzexový bony."*) Opatrný Milan, který se akce odmítne zúčastnit, je ostatními označen za zrádce. Přináležitost k partě je natolik silná, že překoná i pud sebezáchovy. Parta nahrazuje otce i matku, poskytuje útočiště, ale na oplátku vyžaduje poslušnost. *„Kdo se vo nás dycky postará? / Naše máma parta! / Smutek v duši léčí kytara /naší mámy party / Za to co seš vděčíš jedině / naší mámě partě…"* zpívají členové party unisono svou hymnu ve finále prvního dějství.

Určitá tematická příbuznost – problematika dospívání a hledání lásky – vybízí ke srovnání *Gentlemanů* se *Starci na chmelu*. Analogie se však ukazuje jako povrchní. Blažkovi hrdinové jsou studenti vyrůstající v normálních rodinných poměrech, navzdory občasné rvačce kultivovaní a vzdělaní, kteří i přes závěrečné peripetie (vyloučení ze školy) nebudou mít problémy se v životě uplatnit. Schneider nás naopak uvádí do světa učňů odkázaných na život v internátě, lidí bez rodiny a zázemí, bez perspektivy i kulturního kapitálu. Zatímco protagonista *Starců* po večerech studuje Seneku a Schopenhauera, Juan v *Gentlemanech* čte jméno Baudelaire foneticky a má za to, že *Květy zla* jsou herbář. Členové party na okolní svět a jeho výdobytky, mezi něž patří i vzdělání, dávno rezignovali. *„Svět mi dal padáka / přetáh´ mě holí / nic už mě neláká / dejchat mě bolí,"* zpívá Juan svůj manifest, který se naléhavostí blíží až textům pozdějších undergroundových skupin.

Spíše než *Starcům na chmelu* se *Gentlemani* námětem i jevištním provedením výrazně podobají broadwayské *West Side Story*. *„Budiž, podobnost cti netratí,"* podotýká k tomu Jiří Černý v *Mladém světě* (č. 13/1967); mnohem větším nedostatkem Schneiderova libreta je podle něj schematičnost. Autor prostě jen uchopil většinový názor společnosti na „chuligány" jakožto nebezpečné živly a obrátil jej naruby, dopouštěje se druhé krajnosti tím, že je nyní představil jako v jádru poctivé a bezelstné, pouze vnějšími okolnostmi a nepřízní osudu poznamenané „gentlemany". Podle Černého trpí vykonstruovaností nejen idea a syžet, ale i všechny postavy (s výjimkou Prcka, *„jediné trochu živé, nedotazníkové figury"*). Závěr muzikálu, kdy se parta nad zraněným Prckem s teatrální chlapskostí přiznává ke krádeži, dokonce kritik přirovnává k *Pytlákově schovance*, zde ovšem s parodickým efektem pohříchu nezáměrným.

Domnívám se, že určitá míra nadsázky, stylizace, a tedy i vyhraněné typizace postav (jež může být vykládána jako schematičnost) žánrově k muzikálu patří, a totéž platí i o dávce patosu. Krom toho Schneider neprezentuje svou představu o mladých lidech jako objektivně existující realitu, spíše jako možnost; neříká, že všichni chuligáni jsou ve skutečnosti gentlemani, nýbrž že takoví *mohou* být.

I Černý však *Gentlemanům* přiznává místa „vtipná a inspirující". V detailech, především v dialozích a textech jednotlivých písní, rozehrává Schneider svůj um skutečně mnohem přesvědčivěji než v celkovém pojetí díla. Jakkoli se téma zdá být trudnomyslným, autor nezapomíná na to, že původní anglické označení žánru zní *musical comedy*, tedy hudební veselohra, a uplatňuje ve velké míře smysl pro humor.

Velmi zdařilá je např. scéna stylizovaná do podoby snu, kdy parta s televizorem ukradeným panu farářovi (*„Má se modlit a ne čučet na zpěvačky!"*) vytváří originální parodii televizního vysílání. Program je zahájen recesistickým pořadem „Co chcete vědět o vyloupení kostela", po němž následuje „Kurs tance a společenské výchovy". Účinkující zde předvádí, jak správně zničit židličky na beatovém koncertě. Poté, co pyramida rozbitých židlí vzplane vysokým plamenem, vpadají do vysílání dívky s připraveným komentářem: *„Omluvte, prosím, drobnou závadu na našem vysílači! – Pro netančící diváky uvádíme televizní kurs ruštiny!"* Katastrofa v roli učitelky s velikou reklamní tužkou a otázkou *„što éto?"* postupně vydobude z posluchačů odpověď, že *„éto karandáš"*, a ne jen tak obyčejný, *„éto vesjólyj karandáš"*. Celá parta pak v rámci opakování gramatických kategorií zpívá píseň: *„U menjá tóže nachoditsa vesjólyj karandáš / u těbjá tóže nachoditsa vesjólyj karandáš / u něvo tóže… / i u nás tóže… / u Máši Páši i Sáši karandáš…. Daragije tělezrítěli i u vás karandáš!"* Ráz písničky napovídá leccos o ironickém vztahu beatové generace k ruštině, či přesněji k jejímu nadměrnému protežování u nás. Podobnou funkci má užití otčestva v modlitbě za Juana (parta se domnívá, že propadl peklu): *„Pomodleme se za duši našeho milovanýho grázla Juana k největšímu vládci pekel… Drahý Lucifere Luciferoviči! Ve jménu poctivosti mé a všech panen – ať nepálí ho strašnej pekel plamen!"* Po srpnu 1968 mohly tyto původně nevinné narážky získat i zcela jiný, protestní charakter.

Kritika reagovala na premiéru *Gentlemanů* spíš s rozpaky: o výhradách Jiřího Černého viz výše, v podobném duchu se vyjádřil též Jindřich Brabec v recenzní rubrice *Melodie* (č. 5 / 1967). Oba publicisté se nezávisle na sobě shodli na tom, že první československý divadelní muzikál představuje především výzvu do budoucna. (*„Gentlemani mohou ledacos napravit v reprízách a v důkladném zamyšlení nad celou inscenací… Každý další muzikál to bude mít už snadnější, alespoň v Praze."*)

Vinou okolností a ku škodě všech se ale už Jan Schneider v následujícím dvacetiletí na žádném našem muzikálu nepodílel. Poté, co na Bratislavské lyře v červnu 1969 vzbudil nežádoucí pozornost jeho text *Musím dál zpívat,* jenž byl podroben přísné ideologické kritice z úst čelných představitelů strany, Schneider pochopil, že bez patřičných ústupků se v ČSSR nadále jako textař neuplatní, a rozhodl se pro emigraci. (Nedlouho potom jej *Rudé právo* v posměvačné kampani označilo za diletanta, bezuzdného ziskuchtivce a alkoholika.) Gentleman Schneider odešel do západního Německa, kde začal pracovat jako novinář pro vysílání Svobodné Evropy. Mezitím se v Giessenu již s úspěchem hrál jeho muzikál a západoněmecká kritika pro něj nalezla přiléhavý název: East Side Story.

FRANCOUZSKÉ OKNO

O AKTUALITÁCH Z FRANCOUZSKÉHO KULTURNÍHO ŽIVOTA REFERUJE LADISLAVA CHATEAU

Tragédie krále Oidipa je stále znovu prožívána

Vedra slábnou a léto se chýlí pomalu ke konci. V době, kdy píši tento text, literární podzim se svými knižními novinkami a začátkem školního roku, *la rentrée,* ještě nenastal. Listuji literárními časopisy, přílohami a přemýšlím o tom, co zajímavého se o prázdninách objevilo na francouzských knižních pultech.

Literární talent bývá téměř zákonitě spojen se sklonem podrobovat se, dokonce i po mnoha letech, sebeanalýze, zkoumání, co autora přivedlo k tomu, že začal psát, jaké životní okolnosti a krize k tomu přispěly. A z tohoto sklonu se stává literární záměr. S tím nepochybně souvisí skutečnost, že jedním ze základních témat, která procházejí celou literaturou, je téma zproblematizovaného vztahu k rodičům, zejména k matce. Zdá se, že matka v literatuře hraje často jednu z předních rolí; zvrácenou postavu, nehodnou, nedůstojnou, chybějící i milovanou.

Citovou závislost na svých matkách projevil nejen slavný Marcel Proust, Romain Gary, ale i Céline, který sice nenáviděl kdekoho, ale svoji matku považoval za *une mère intouchable*, nedotknutelnou. Je třeba zmínit i Alberta Cohena a jeho román *Kniha mé matky*. Ze současných úspěšných autorů je nutné jmenovat alespoň Annie Ernauxovou a její *Obyčejnou ženu*, portrét matky, *té, která nejvíce poznamenala můj život*. Konflikt matky a dcery bolestně zasáhl i život Marguerite Durasové, jde o leitmotiv mnoha jejích děl.

Červnové číslo měsíčníku *Le Magazine Littéraire* přináší úvahu na téma spisovatelé a jejich matky. Autor příspěvku Alexis Brocas zmiňuje, že někteří spisovatelé se vysloveně nepříznivě, hrubě vyjadřují o svých matkách, jsou tím přímo posedlí, fascinovaní. Vznikla tak díla autobiografická, romány, novely více či méně s autobiografickými prvky, jež poslední měsíce zaplňují francouzská knihkupectví. Jen namátkou se zmíním alespoň o některých z nich.

Jedním z takových autorů je i Jean-Yves Cendrey a jeho *Domovu už nelze věřit*. Čtenář sdílí s autorem jeho samotu, nešťastné dětství; jde o příběh plný vášní, citů i skandálů. Pro *Le Magazine Littéraire* k tomu Cendrey řekl, že kniha je pokusem, jak *vykřesat z popela svého dětství alespoň nějakou jiskřičku radosti*; text nevysvětluje, jen popisuje, co autor viděl, prožíval. Žádná psychoanalýza, jen ironie a smutek. O své matce se vyjadřuje hrubě až vulgárně, narušuje tak jedno z posledních tabu – *ten obscénní respekt k postavě matky,* k ženě, jež mlčky přihlížela, když opilý otec surově mlátil děti, zničila svůj i jejich život, byla egoistická a hloupá. Kniha vyšla v pařížském nakladatelství *L'Olivier* a je více než dvousetstránková. I Jean-Claude Perrier si pro svoje dílo *O mrtvé matce* zvolil stejné téma; vyřizování účtů s tyranskou matkou, *jejíž jméno nosí dodnes*. Útlá stočtyřicetistránková knížka vyšla v Paříži v nakladatelství *Stock*. Ve stejném nakladatelském domě vyšla i kniha publicistky z agentury Capa Vanessy Schneiderové s názvem *Matka mojí matky*; autorka usilovně pátrá po rodinném tajemství, chce vědět, proč se její matka definitivně rozešla se svojí matkou, autorčinou babičkou z Haiti. Zatímco u *Grasseta* vyšla kniha *Odpusť, mami* Jacquese Chessexe, který ji označuje jako *náhrobek postavený ze slov*; obsáhlá publikace, věnovaná matce, *které nikdy nedovedl říci o své lásce*…

Ani známý spisovatel Michel Houellebecq není ke své matce příliš shovívavý. Naopak. Píše o ní jako o osobě egocentrické, která se *více věnovala svým milencům než dětem*. Tak ji popsal nejen v *Elementárních částicích* z roku 1998, ale i v textu *Umřít*, umístěném na webové stránce; hovoří o *hluboké psychické trhlině*, kterou mu matčina výchova způsobila. Houellebecq ve večerníku *Le Monde* z počátku letošního května říká, že svoji matku viděl naposledy, když zuřila válka v Perském zálivu (1991). Zároveň dodává: *„Tehdy jsem věděl, že ji už neuvidím, samou radostí jsem se rozechvěl, byl to světlý, osvobozující okamžik mého života."* Při jiné příležitosti se známý autor o své matce zmiňuje dokonce jako o mrtvé.

Jenže jeho matka Lucia Ceccaldiová je živá a daří se jí výborně; v brčálově zeleném dlouhém svetru a s tmavě rusými vlasy připomíná i ve svých třiaosmdesáti letech *une baba cool* z let šedesátých; žije v domku na ostrově Réunion, kde se také Michel v roce 1956 narodil, čile se zajímá o politiku i umění. Už dříve vydala knihu *Houellebecq je Houellebecq a já jsem já,* ve které prohlašuje, že její syn je její životní hendikep. Nyní se opět chopila pera a v nakladatelství *Scali* vyšla její další autobiografická publikace *Nevinná*; hned se objevila na předních příčkách nejprodávanějších knih. Lucia vyrůstala v období druhé světové války, angažovala se v levicovém hnutí, procestovala Afriku, konvertovala k islámu, vystudovala medicínu a jeden čas působila jako anesteziložka, často střídala místa i zaměstnání; žila svobodně, nezávazně, s Michelovým otcem, horským vůdcem, se rozešla, a poté chlapec vyrůstal u babičky z otcovy strany. A právě syn ji nyní obviňuje: *málo se s ním mazlila, málo jej hýčkala*. Na to Ceccaldiová v knize *Nevinná* odpovídá: *„Nebyl schopen lásky."* A na jiném místě o Michelovi tvrdí: *„Je nesnesitelně arogantní, je schopen učinit cokoliv, jen aby byl slavný, aby dosáhl svého."* A tak Houellebecq ještě v padesáti dostal pěkný výprask…

„Jestli si mě můj syn vezme ještě jednou na paškál, tak ho přetáhnu holí přes kebuli a nezabrání mi v tom ani Fayard, ani Flammarion…" brání se rozšafně Ceccaldiová a dodává, že s Michelem by mohla zase mluvit jen tehdy, kdyby veřejně prohlásil: *„Jsem lhář, parazit a celý život jsem jen ubližoval všem blízkým…"* Dále říká, že neví, kde její syn bydlí. Nezná prý ani jeho telefonní číslo. Nicméně jedna skutečnost je jistá: je nepochybně klíčovou postavou Michela Houellebecqa.

Zdá se, že tragédie krále Oidipa je stále znovu a znovu prožívána, jeho tragická role se bude hrát věčně; nikdy neuzavřený příběh matky a dítěte je neustále inspirující. Oidipovi vypíchané oči narostou vždy stejně slepé; oidipovský komplex nenechává nikoho jen tak lehce vystoupit ze soukolí absurdního světa a lidských vztahů.

ERRATA č. 11/2008

Návrh Aleše Knappa na anticenu Skřipec (na str. 12 a 13) byl bez souhlasu autora otištěn v redigované verzi a s chybnými citacemi z francouzského originálu (*Zeus* namísto *yeux*, *poděs* namísto *pédé*), které se v původním navrhovatelově textu nevyskytují. Redakce se autorovi omlouvá. Čtenářům pak slibuje, že i nadále všechny články bude redigovat a chyby, které objeví či na které bude upozorněna, opraví v rubrice *Errata*.

dvě polemiky

Petr Král

OPRAVDU NA PROTILEHLÉ STRANĚ

„Současná poezie se nemůže divit, že se o ni veřejnost nezajímá, když je apatická k tomu, co se týká nás všech a co nás ohrožuje, a když nehledá mediální příležitosti, jak upozornit na svoji existenci“, píše Karel Piorecký (*Tvar* číslo 13/2008) v reakci na můj článek *Mluvíme o tomtéž?* (z čísla 10). Třebaže autor tu formulaci vzápětí trochu zmírní, říká citát přesně, kde je Pioreckého místo: mezi dozorci, kteří se odedávna takovými pokyny snaží šikanovat nezávislou tvorbu, kteří kárali už Máchu, že se místo poctivého vlastenčení věnuje jakýmsi záhrobním meditacím, jako pak vyčítali poetistům, že se od sociálních témat odvracejí k nezávazným hříčkám, surrealistům, že ze skutečnosti utíkají do snu, nebo Seifertovi, že zanedbává budovatelské agitky pro básně o lásce. V tom se dodnes nic nezměnilo, vzdor „zcela jiné“ dobové situaci, jíž se Piorecký své postoje snaží zdůvodnit, tu proti sobě dál stojí svoboda skutečných autorů – nejen básníků –, kteří mohou tvořit jen z vnitřní nutnosti, a karatelství těch, jimž jejich bytostná nezávislost na vnějších objednávkách pije krev a kteří vždycky předem vědí za autory, co mají psát (nebo malovat). Dodnes si přitom nevšimli, že svou dobu nakonec nepostihne Georges Orwell, jenž si to snaživě předsevzal, ale Franz Kafka, jehož dílo chce být jen zaklínáním osobních fantomů. Čas naštěstí pracuje pro tvůrce, jejich objevy přežívají lépe než pokřik těch, co se je snaží podřídit své zálibě v aktualitě a jejích anekdotách.

V souvislosti se současnou situací a znepokojením, které v něm – jistěže právem – budí anti-kulturní hulvátství dnešní moci, se Piorecký stejně příznačně (a nadneseně) ptá, zda se dnes skutečně lze poesií zabývat „jen“ jako zázrakem a vnitřním objevem, jak po tom volal můj článek. Vzhledem k povaze jeho formulací i celého textu mu bohužel sotva půjde vysvětlit, že takový důraz na samu podstatu básně je významný právě dnes, že právě on je nejadekvátnější kritikou mocenské vulgarity; že právě v dnešním zutilitarizovaném světě, jinak řečeno, spočívá nejhlubší angažovanost tvorby jako nikdy v její neangažovanosti. Ta jistě nikomu nebrání – ani básníkům – střetat se s hulvátstvím moci přímo; to se však týká našich občanských postojů, ne básní. Piorecký si tu navíc hledá spojence spíš v těch, kteří se s dnešní mocí – a převládající podnikatelskou mentalitou – snaží držet krok: kromě Jiřího Trávníčka, známého milovníka tvrdých „příběhů“ a potírače Proustů a Joyceů ve jménu autorů knih jako *Kmotr*, se proti mně dovolává Štefana Švece, jenž literaturu manažersky nabádá k show-businessovým efektům a k podřízení mediálním praktikám.

Piorecký je zkrátka vůči poesii opravdu na protilehlé straně – a zcela zásadně, nejenom, jak si představuje, ve smyslu nutné komplementarity tvorby a kritiky. Prozradí se také tím, že přesun zájmu z tematiky básně na básnický objev, jejž stavím proti úkolování tvorby dozorci jeho typu, dovede pochopit jen jako pasivní sdílení „neurčitých dojmů“; o ničem takovém jsem ovšem nemluvil, právě až soustředěním kritika na to, co má báseň „zázračného“ (nepředvídaného), může začít také její skutečná analysa. Piorecký, jak plyne z jeho výkladu mých výhrad k jeho textu o J. Dynkovi, se naneštěstí domnívá, že mluví o objevu už tehdy, když zkoumá básníkovy tvárné prostředky; kde jsem napsal, že neřekl, jak *objevně* se Dynka zmocnil svých „témat“, mi dotčeně namítá, že dvě třetiny textu věnoval právě „onomu *jak*, jazyku Dynkovy sbírky“. Klíčový pojem objevu zmizel beze stopy, zájem o něj nahradilo banální zkoumání formy a její adekvátnosti obsahům, jež kritik v díle rozeznává. S takovou mírou nepochopení a ignorantství je bohužel marné dál diskutovat, nelze se s ní domluvit o nic snáz než s mocensko-podnikaveckou arogancí, již Piorecký pranýřuje.

• • •

DOPIS VLADISLAVU REISINGEROVI

Milý Vladislave,

ve 12. čísle *Tvaru* jste se tvrdě pustil do François Ricarda a jeho textu o *Našich přátelích básnících*, který vyšel v 5. čísle *Hosta* – a v němž si autor střílí z festivalů poesie a z houfování, k němuž vedou současné básníky. Čekal jsem, že se Ricarda zastane jeho překladatelka Veronika Košnarová; když se tak ale nestalo, chci Vám říci sám, v čem jste se podle mne nestrefil – byť ze snahy bránit poesii, již s Vámi jinak sdílím.

Především, François Ricard není žádný „chytrolín“, ale autor pronikavých kritik a literárních analys – je mimo jiné i zasvěceným komentátorem Milana Kundery –, jejichž leitmotivem je boj proti nejrůznějším podobám kýče. Nemusím snad zdůrazňovat, že to je boj nad jiné aktuální a že by neměl být cizí ani básníkům hodným toho jména. Právě to, co mají – nebo hrozí mít – kýčovitého samy, je zároveň i tím, co Ricard kritizuje u básnických festivalů. Jeho text je přitom trochu méně vážný, než se jevil Vám, je to spíš pamflet, který přirozeně „pracuje“ i s nadsázkou a kritickou metaforou, jež Ricard, myslím, ovládá dost znamenitě; zejména závěr jeho textu, kde proti „tradiční“ představě básníka-individualisty staví obraz básnických festivalů – a jejich účastníků – co štěbetavého lidského *kurníku*, je podle mne stejně neodolatelný jako pronikavý.

Aby bylo jasno: sám se básnických festivalů občas účastním a netvrdím, že mi nepřinášejí nic dobrého; kromě možnosti podívat se do míst, která neznám, seznámit se s novými lidmi a občas si i něco přivydělat mohou poskytnout také silný zážitek z (cizí) recitace nebo dokonce z reálné situace, jako z nočního průzkumu houštin za kostelem, jímž jsme loni v Sobotce šťastně prodloužili mé vlastní čtení. To všechno nicméně neznamená, že festivaly nemají i svou směšnou stránku, nebo svůj směšný rub; že zkrátka unikají ambivalentní povaze všech věcí, jejíž vědomí – zdá se mi – by mělo být i podstatnou součástí „vidoucnosti“ pravých básníků.

Je pravda, že u nás festivaly poesie (a vůbec autorská čtení) probíhají spíš důstojně; aspoň ve srovnání s řadou těch, které se pořádají jinde, jako ve Francii nebo v Kanadě, a z jejichž znalosti vyrůstá Ricardův článek. Kýč sem vniká prostřednictvím mediálních efektů nebo výběru zúčastněných autorů (ženská, regionální, stavovská poesie) i prostřednictvím demagogicky volených témat, z nichž Ricard cituje obzvlášť nejapný příklad: téma *naděje*, vepsané před časem do štítu francouzského Jara básníků a zadané předem jeho možným účastníkům jako námět na básně, jež měli pro festival zvlášť zhotovit. Shodou okolností jsem byl zřejmě jediný, kdo tenkrát téma – i sám princip zakázky – odmítl a ohradil se proti pojetí poesie, jež se v něm odrazilo. V dopise řediteli festivalu jsem mimo jiné psal: *„...dovolte mi říci, že téma naděje je trapné a nepřijatelné. I při volném zpracování odvádí automaticky poesii k tomu konsensuálnímu – a konformnímu – pojetí, které je pro ni smrtelné a hrozí ji pod záminkou »komunikace« zredukovat na líbivý šlágr a lyrickou dekoraci. Tleská se jí už jen za podmínky, že ze sebe udělá dojemnou a zábavnou děvku se širokým srdcem; i proti tomu – ne-li především – je ji dnes třeba bránit.* (...) *Poesie tu není proto, aby vyjadřovala naději nebo beznaději; stačí, když bude jmenovat svět a zkoumat ho ve vší lhostejnosti a cizosti, jimiž odpovídá na lidské »projekty« a přání.*“ François Ricard, jak ho znám, neměl ve své kritice festivalů na mysli nic jiného, než oč tu šlo mně.

Samosebou dál na festivaly jezděte, na některém se možná setkáme. Domluvíme se pak ale jen tím lépe, když se jeho oslavám také společně zasmějeme.

MAŠKARÁDOU MŮŽE BÝT TŘEBA I POHŘEB

Vážený pane Králi,

znám pana Ricarda jen prostřednictvím diskutovaného textu a v něm se, nemohu si pomoci, projevil jako „chytrolín“. Kritika směřovala také do redakce *Hosta*, kde pamflet prezentovali v rubrice nazvané *Světová literatura / Esej*. Ostatně i jako pamflet je to dle mého soudu slabé. Zkrátka, literární časopis by měl místo pro překladový esej vyplnit lépe – jistě je z čeho vybírat.

Patrně jsem svůj ohlas špatně formuloval, neboť v něm, zdá se, lze číst něco, co tam není.

Všemožných literárních večerů se účastním vcelku pilně, ale doposud jsem nebyl účinkujícím ani divákem žádného festivalu poezie – zastal jsem se festivalů coby neutrálního média. Netvrdil jsem, že festival nemůže být „maškarádou“ (což myslím vyjadřuje něco zlovolnějšího než pouhou směšnost), tento prvek (stejně jako „kulturní událost“ na opačném pólu) tam bývá přítomen asi často. Ohradil jsem se pouze proti glajchšaltujícímu přístupu, který François Ricard pod maskou analýzy uplatnil vůči básníkům a festivalům. Jestliže jste Ricardův „esej“ vnímal jako žert, mohl jste tak stejně dobře vnímat i mou reakci.

V každém případě doufám, že se domluvíme, ať již se setkáme kdekoli, a bude-li vhodná příčina, na společný smích se nemohu než těšit.

Srdečně

Vladislav Reisinger

INZERCE

DIVADLO NA ZÁBRADLÍ

DIVADLO ČESKÝCH A SVĚTOVÝCH PREMIÉR

ZÁŘÍ

1. - 21. / NEHRAJEME
22.po/ MILADA (nedokončená opera) / J. Pokorný / režie J. Ornest
23.út / SARABANDA / I. Bergman / režie J. Pokorný
24.st / ŘEDITELÉ / D. Besse / režie M. Záchenská
25.čt / ARNIE MÁ PROBLÉM / H. Ibsen / režie J. Nebeský

26.pá / ZÁZRAK V ČERNÉM DOMĚ / M. Uhde / režie J. Nvota
27.so / PERFECT DAYS / L. Lochhead / režie A. Nellis
28.ne / koncert skupiny DG 307 + promítání filmu ...a bude hůř
29.po / KOMPLIC / F. Dürrenmatt / režie D. Czesany
30.út / PLATONOV JE DAREBÁK! / A. P. Čechov / režie J. Pokorný

Pokladna otevřena od 10. září
po – pá od 14 do 20 h. • Tel: 222 868 868
rezervace e-mailem: pokladna@nazabradli.cz
www.nazabradli.cz
Začátky představení v 19.00, není-li uvedeno jinak.

INZERCE

RYBA NA RUBY

tóny barvy vůně

klub obchod čajovna

Mánesova 87, Praha 2
(metro A, stanice Jiřího z Poděbrad)

www.rybanaruby.net,
e-mail:rybanaruby@rybanaruby.net

letní poznámky o filozofii, prokletém básníkovi a rakousko-uherské princezně

Kniha není nějaký obal od informace, kniha je kulturní statek. Je to artefakt žijící svým vlastním životem. Knihy nemusí uchvátit svojí hloubkou, vnitřní noblesou a vnější elegancí, přesto jsou (s láskou, zvědavostí, dychtivostí) dotýkány, odkládány, zapomínány i obdivovány, některé z nich člověk dlouho nosí ve svém srdci… Zkrátka kniha od chvíle, kdy je vydána, žije svým životem. K tomuto jejímu životu patří neodmyslitelně jak její autor, její majitel a její čtenáři, tak i knihovníci. Včetně těch, kteří se starají o staré zámecké knihovny.

Když se v dubnu otevřou brány hradů a zámků, nedočkaví turisté penetrují ještě zimním chladem nasáklé zámecké komnaty včetně zámeckých knihoven. Sychravé zámecké zdi však svoji přívětivější tvář nastavují až v červnu a červenci, kdy první vlny letních veder zdivo vysuší a teplo se začne znovu ukládat do starých kostí zámeckých budov. Jejich revmatické křeče poleví a to je ten pravý okamžik, kdy se zámecký knihovník vydává za svojí prací. Kdy dochází k jeho setkání s knihami. Není to nijak idylické dostaveníčko. Balancuje na žebříku či jiném podobném lezeckém mobiliáři v přítmí zámeckých knihoven, listuje bibliotekář silně zaprášenými svazky a vykřikuje na kolegu číslo signatury a zkrácený titul díla, čísílko po čísílku, knihu po knize… Odměnou je mu za to skutečný kontakt s knihou, který žádné surfování po bibliografiích visících na síti nemůže nahradit. Knihy mu z vděčnosti za dotek teplé lidské ruky nabízejí svá tajemství a na něm záleží, zda je uchopí.

A vida! Zde je jedno z raných vydání Leibnizovy *Monadologie*! Také slavný německý filozof býval knihovníkem – ve službách hannoverského dvora. Postavení knihovníka se kdysi značně lišilo od zaměstnání dnešních knihovníků-informatiků: knihovníci **bývávali součástí dvora.** Leibniz je znám svým objevem diferenciálního počtu (o prvenství tohoto objevu se dělí s Newtonem), méně známé jsou jeho snahy o sjednocení křesťanských církví. To mělo posloužit mimo jiné k zabezpečení vnitřního míru v Německu. Vnějšímu ohrožení Německa měl posloužit Leibnizův plán na dobytí Egypta, který měl odvést dobyvačné choutky francouzského krále Ludvíka XIV. z Evropy. O sto třicet let později se ho pokusil provést Napoleon. Leibniz byl také obdivovatelem vzdálené Číny, o které do Evropy právě v jeho době začaly pronikat informace z pera jezuitských misionářů. Na základě těchto někdy dosti kuriózních zpráv dospěl k závěru, že Číňané jsou národ s nezkaženým vztahem

k přírodě, a proto mají blízko k Evropanům, kteří – i díky Leibnizovi a dalším filozofům – začínali právě holdovat jejímu kultu. Zkrátka, Leibniz byl vzdálen pocitům zmaru, typickým pro barokní dobu, a razil ideu „předzjednané harmonie“ vesmíru. Podle ní se z možností, jež jsou k dispozici, vždy realizuje právě ta, která odpovídá nejlepšímu stavu světa – kosmickému optimu. Svět, ve němž žijeme, je prostě nejlepší ze všech světů, které potenciálně mohou být. Jak asi tento spis, když byl vydán, působil na své čtenáře, žijící v Evropě zmítané válkami vedenými „králem slunce“ Ludvíkem XIV.? Exemplář německého překladu *Monadologie,* vydaný v roce 1720 v Jeně a nalézající se v knihovně hrabat Wallisů ze zámku v Budíškovicích, je celý opoznámkován drobným písmem, které svědčí o tom, že ho jeho majitel pilně studoval. Nám dnes neznámý student Theophil si v roce 1728 na volný list patitulu vepsal, že *„Božství je jeho světlem“*, a co je pozoruhodné – napsal si to **arabsky**!

Znalost arabštiny nebyla počátkem 18. století v Evropě nijak běžná – snad byl Theophil upřímným univerzalistou, v duchu Leibnizových myšlenek!

A hle! Zde, tato drobná brožurka, tištěná na mizerném papíře, obsahuje vlastnoruční věnování Charlese Baudelaira pricezně Pavlíně Metternichové! Setkání prokletého básníka s princeznou, která byla hvězdou vídeňské i pařížské nejvyšší společnosti, jako by bylo z druhu Lautréamontova náhodného setkání šicího stroje a deštníku na pitevním stole! Kněžna Paulina Metternichová se narodila v roce 1836 v hraběcí rodině Sándorů ze Slawnitze a její matka byla dcerou slavného kancléře Lothara Klemense Metternicha. Když tedy v roce 1856 Pavlína uzavřela sňatek s kancléřovým synem Richardem, stala se z jeho neteře i jeho chotí.

Kancléřův syn působil přes deset let jako rakouský vyslanec na dvoře císaře Napoleona III. v Paříži a jeho choť se zde spřátelila s francouzskou císařovnou Evženií. Oba manželé, kteří se po svém návratu z Paříže usadili na zámku v Kynžvartě, byli umělecky založeni a jsou řazeni k nejvýznamnějším rakouským mecenášům umění druhé poloviny 19. století. Když se v roce 1892 princezna Pavlína stala čestnou předsedkyní první mezinárodní hudební a divadelní výstavy ve Vídni, představení *Prodané nevěsty* v podání pražského Národního divadla ji tak nadchlo, že se snažila – bohužel bez úspěchu – prosadit její uvedení také v Paříži. Pavlína si dopisovala s Prosperem Merimée i Alexandrem Dumasem st., který patřil k nejbližším přátelům Metternichových během jejich pobytu v Paříži. V sedmdesátých letech minulého století nalezla archivářka Marie Ulrichová na Kynžvartě intimní deník nemanželské dcery Alexandra Dumase st. Marie Alexandry, která se narodila v roce 1831 herečce Belle Kreilssamner. Svůj deník věnovala Richardovi Metternichovi, v Paříži se hovořilo o milostném vzplanutí mladé talentované malířky a spisovatelky k rakouskému vyslanci. Ve svém románu *Paní Benoit* i ve svém deníku o sobě mluví jako o Maryam a knížete Metternicha nazývá Rosenbergem. Na rozloučenou věnovala svému milenci nejen svůj deník, ale také jeden ze svých obrazů vystavovaných v Paříži a množství památek na svého otce.

Vedle spisovatelů patřila přízeň Pauliny i hudebním skladatelům – Lisztovi, Gounodovi, Saint-Saënsovi a Richardu Wagnerovi. Byla to ona, která díky svému přístupu k císaři Napoleonovi III. prosadila v roce 1861 uvedení Wagnerova *Tannhäusera* v Paříži. Představení skončilo fiaskem, ale nadchlo Charlese Baudelaira, jenž o něm napsal studii do *Revue Européenne*. Samostatně ji pak vydal nakladatel E. Dentu ve formě brožurky. V jedné z nich pak nalézáme věnování francouzského „prokletého básníka“ středoevropské princezně. Její bohatý život je zachycen v jejích pamětech, které vydalo pod názvem *Geschenes, gesehenes, erlebtes* v roce 1920 nakladatelství *Wiener literarische Anstalt*. Setkáváme se s nimi v zámeckých knihovnách hrabat Merveldtů v Lázních Bělohrad, černínské knihovně z Velkých Hlušic, knihovně hrabat Salm-Salm ze zámku Roztěž, knihovně hrabat Coudenhove-Calergi v Poběžovicích či knihovně hrabat Dubských z Třebomyslic v Lysicích. Tedy v knihovnách, jejichž vlastníci vynikali rozsáhlými kulturními zájmy – jako Dubští, z jejichž rodiny pochází rakouská spisovatelka Marie Ebner Eschenbachová nebo Coudenhove-Calergi, kteří shromáždili jednu z nejzajímavějších knihoven konce 19. a poloviny 20. století v zemi, nebo v rodinách s vazbami na život vídeňské společenské smetánky. K nim můžeme zařadit i manžela hraběnky Černínové, majitelky zámku ve Velkých Hlušicích, pravicového konzervativního kancléře rakouské republiky Schuschnigga, který ve svých pamětech s rozhořčením komentuje přeměnu Prahy z provinciálního rakouského města na moderní metropoli samostatného Československa.

Luboš Antonín,
Oddělení zámeckých knihoven
Knihovny Národního muzea

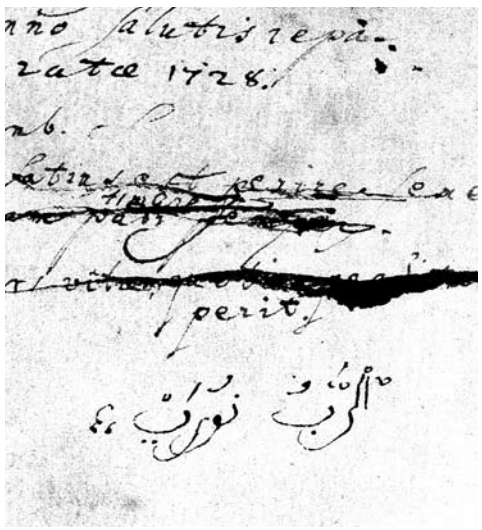

Arabský vpisek v Leibnizově Monadologii

Des
Hn. Gottfried Wilh. von Leibnitz/
Ehemahligen Käyserl. Reichs-Hoff- und Churfürstl.
Braunschweig-Lüneburgischen Geheimbden Justitz-Raths/
wie auch der Königl. Preußl. Societät der Wissenschafften Præsidentens ꝛc.
Lehr-Säze
über die
MONADOLOGIE,
ingleichen
Von GOtt und seiner Existentz/ seinen Eigenschafften und von der Seele des Menschen ꝛc.
wie auch
Dessen letzte Vertheidigung seines Systematis Harmoniae præstabilitæ wider die Einwürffe des Herrn Bayle/
aus dem Frantzösischen übersetzt
von
Heinrich Köhlern/ Phil. & Jur. U. C.
Nebst einem Schreiben
des
Herrn von Leibnitz/
Worinnen ein Project zu einer Medaille, auf welcher das Bild der Schöpffung nach seiner Dyadic vorgestellet wird, befindlich ist
und
Mit einem Discurs des Ubersetzers über das Licht der Natur.
Franckfurth und Leipzig
Bey Joh. Meyers sel. Witwe, Buchhandl. in Jena. 1720.

zabij bližního svého

Pavel Růžek

Každá kurva hledá ospravedlnění ve světě kolem, každej pokurvenec vinu v sobě

Byl začátek měsíce a my jako obvykle bez peněz. Jako obvykle jsme se hádali, kdo za to může, než jsme došli k závěru, že on, a nechali jsme toho; do platu daleko, koukal jako vrah. A to jsem se snažila šetřit, kde se dalo, sama jsem ho například i stříhala, což měsíčně představovalo úsporu nejméně padesáti korun, ale on to vůbec neocenil; nebo možná ocenil, ale nedával to znát, protože byl ignorant. Stačila mu hospoda a proud, aby mu šel počítač a večer viděl na papíry, jinak mu bylo všechno jedno. Ne že by nevydělal, to se zas říct nedá, ale pro něho peníze byly něčím tak abstraktním a zbytečným jako pro mě kosmogonie vesmíru. V nejmenším ho nezajímalo, kolik jich má zrovna v kapse, i když pravda teda je, že v ní neměl víceméně žádný, protože všechno chodilo na společný účet, který jsem obhospodařovala já. Takže když jsem přišla do hospody, kde už většinou seděl, nebo když neseděl, nechal tam lístek, na kterej když jsem se podívala, zhrozila jsem se. Chlastal jako prokopnutá duha, občas mi připadal nesvéprávný. Protože to bylo inkaso, půjčky, daně, pojistky a popelnice, a jídlo a vodný a stočný a oblečení a koupelnový přípravky a přípravky do hajzlu a do kuchyně, a poplatky bance a za hrnce a poplatky na poště a poplatky já už nevím komu, bylo to tísnivý! Lámala jsem si hlavu, jak z toho kola ven, ale na nic jsem nepřicházela – až jednoho dne se mi naskytla hrdlo stahující příležitost: to mě totiž do práce vozil jeden Polák, externí pracovník, Jurek se jmenoval, byl šéf odnože ve společnosti, kde jsem byla zaměstnána. Jurek mne miloval, rodinu měl v Polsce. Byl příjemným společníkem, jeho jazyk zněl tak měkce, a já mu onoho dne při čekání u závor posloužila v autě při poslechu vážné hudby rukou. Byl jako ebonit, a když bylo po všem, řekl, že beze mě nevydrží – a navrhl a požádal, abych mu během jeho nadcházející obchodní cesty a návazné dovolené v oblasti Karibiku, kam odjížděl na 3 neděle, dělala společnici, stačí číslo pasu ohledně víz… Zachvělo se mi v útrobách, znělo to jak nejkrásnější sen. Vždycky jsem toužila cestovat, vidět města, spatřit svět, poznávat nová jídla, lidi a zvyky, vůně, ŽÍT – a tak zprvu jsem vzplála vzrušeným nadšením – jenže po další úvaze, když jsem si probrala veškeré náležitosti s pobytem v oblasti Karibiku související, zachvělo se mi v žaludku nanovo, neboť ono to není *jen tak* odskočit si od rodiny a dělat někde někomu *společnici*. Tudíž jsem zaváhala – nicméně Osud, jako ostatně vždycky, vyřešil nakonec dylema sám: to jsem se totiž doma zeptala, kde leží Karibik, a on se mé zeměpisné nedostatečnosti vysmál natolik neomaleně, že jsem jela, řekla jsem, že služebně.

Letělo se letadlem, plulo se lodí, a já si po návratu s konečnou platností uvědomila svou roli svobodné bytosti a plně emancipované ženy. Obohacena o nové dojmy, zážitky a zkušenosti, plná dosud nestrávených vášní, vždyť navyklé dosud pouze hrubé soli všedních dnů mi pobyt v subtropech chutnal jako cukr, jsem zdrcena pohlédla do tváře své ubohé reality: zeptal se jen mimochodem, jaký to tam bylo, a šli jsme na pivo. Nic nepoznal, nevěděl, a jak by taky mohl, nic jsem mu neřekla. Ve své důvěře byl natolik naivní, že byl až k smíchu. Při pohledu na jeho ztrhanou tvář (moh si za to sám) mi ho bylo snad i líto, ale své štěstí jsem si nesla v sobě; a jaký to rozdíl mezi ním a milým Jurečkem! Mluvila jsem o všednostech, hleděla mu do očí – a zřela opět úchvatné Antily s žhavou nocí v Port au Prince, volná zas a chtivá dálky jak na křídlech kormorána unášena k Naději, životu, plnému a hodnotnému, znovu jsem sála atmosféru podvečerních procházek po plážích Puerta Rica a zmámena vnímala blízkost Jurkovy osobnosti a smysl *jeho* něžností, jaký to rozdíl! Můj manžel, jehož tělo čpělo chtíčem a nepříchylností, byl podstatou sobec, který si mě bral, jen když se mu zachtělo, načež mi zamokřil řiť, kterou poté lačně lízal. Život s ním byl k nesnesení, modlila jsem se, aby to skončilo, jenže ono to nekončilo – než poté přišel Jureček. Chtěla jsem ho od první chvíle. Nevypadal jako Polák, byl štíhlý, snědý a ztepilý, měl oči věrné kočky – na rozdíl od *toho doma*, který zíral očima užaslé sovy. Jurzek mne oslovil na citlivém místě, a já mu byla vděčná, a vděčně mu slova i vše další vracela.

Další cesta v jeho neskonale milé společnosti vedla do Łódže. Zde mne v pohledném přízemním domku seznámil se svou ženou a dosud nedospělým synem a poskytl přístřeší v příměstském hotelu, kam ovšem samozřejmě za celý ten týden, který jsem v něm pobyla, neopomněl večer ani jednou zajít. Vzpomínám dosud s rozechvěním, jak jsem se vždy nemohla dočkat okamžiku, kdy vstupoval do dveří a mně jako by se v útrobách roztřepetala motýlí křídla. Stále jasněji a čistěji jsem si uvědomovala, jak velmi Jurečka miluji, že pouze On je ten pravý, když jeho náruč, slova i pohledy hřály o tolik víc než i to jeho nejněžnější manželské pohlazení a tolik souladily s mým vlastním náhledem, že jsem byla ochotna udělat pro Něho i podstoupit cokoli. Stal se mi celým světem, smyslem, orgánem, a já brzy věděla, že bez něho už nikdy nebudu sama sebou. Po návratu z Łódže zas koukal jako vrah, a neptal se, kde jsem byla, protože to jsem mu řekla, ale co jsem tam dělala, protože to jsem mu neřekla, protože proč taky, a on na mně snad něco viděl. Řekla jsem Byli jsme na veletrhu. Zeptal se, jestli takhle budu jezdit po světě pořád, a já řekla, že to se nedá nic dělat.

Trvalo to 2 roky, asi nejkrásnější roky mého života. S Jurkem jsem trávila víc času než s ním, a byly to víkendy a dovolený, a pak i všední dny, žité ale v úplném srozumění, tak domů jsem se vracela s čím dál větší nechutí. Protože co mě tam mohlo tak asi čekat: pobledlá tvář, zarudlé oči, pitomé otázky!, ptal se i na vyložené nesmysly, jako jestli ho mám pořád ráda a jestli ho nepodvádím, a tak dál. Tvrdila jsem samozřejmě opak, což, chudák, nepochopil nebo nevzal – a někdy mi až vehnal slzy do očí, jako když se mě třeba optal, jestli bych ten kterej víkend nezůstala doma, že bysme se mohli jít projít do lesa. Tristní! S Jurkem jsem navštívila Amstrdamti, Benátky v Itálii, Cejlon, Český ráj, Dar-es-Salaam, Ejpovice, Filipíny, Ghanu – a všude jsem nacházela cosi stejně báječného a vábivého jako Jurek sám. Na něho jsem nemyslela, a když, tak možná v takové té chvilce nostalgie, kterou se snad připomíná dětství nebo jiná část dávno zašlé minulosti. Čtvrt století; ze skutečnosti, že jsem podvodná žena a nevěrná manželka, jsem žádnou tíhu na duši necítila, a už *vůbec* jsem si nepřipadala jako mrcha, jak by se mohl někdo domýšlet, protože *já mu to řekla*: řekla jsem, že se dávám novou cestou, když po starý dál jít nejde, oznámila jsem mu, že dospěli jsme ke konci a já budu žít na vlastní pěst; jen detaily nevěděl, pitomeček, a nevěřil, jako vždycky čekal na zázrak a domníval se opak. A mně ne že by to bylo *úplně* jedno lehávat vedle ztroskotance, který mi brečel na rameni nebo vzlykal do polštáře, ale sám mě do té role dohnal, dál už jsem nemohla, třebaže i z mé strany vadila zprvu jakási trnitá houština – ale nakonec jsem mu byla za jeho ignoranci a věčné ústrky vděčná: otevřel mi cestu ke štěstí, konečnému, nesmírnému, úplnému štěstí.

Po návratu z Havaje ztropil scénu hodnou chronického idiota. To jsem totiž zalhala, že jsme byli v Hřensku, na školení – jenže byl březen a havajské slunce zanechalo na mém těle pomíjivou, leč v dané chvíli nepominutelnou stopu. Ptal se, kde jsem se tak opálila, když v celým Česku 3 tejdny v jednom kuse leje, a ptal se, kde jsem vzala ten měkký přízvuk, který mi zbyl na jaziku, a náhrdelník z mušliček, kterým mne Jurek obdaroval při mezipřistání v Kuala Lumpur. Byl jak černá vločka sněhu. Řekla jsem, že v Hřensku bylo hezky, a přízvuk že žádný neslyším, a náhrdelník jsem našla na dně řeky, jelikož jsem Ryba. Nevěřil, tak jsem ho všelijak chlácholila – ale do něho najednou jako by něco vjelo, chytil mě a začal mnou třást, ať prej se Vzpamatuju, a držel mě a nepouštěl, ať jsem se bránila sebevíc. Snažil se mě objímat a říkal, úplně křičel, že jsem jeho, že mě nikomu nedá, že si mě udrží – a když násilí vrcholilo, když svíral mě tak pevně, že jsem se nemohla ani nadechnout, nahmátla jsem nůž, který tam ležel na stole, k němuž mne tiskl. Nepamatuji se přesně, jak jsem ho zabila, bylo to dílo jediné vteřiny, k níž jsem se nemusela nijak zvlášť odhodlávat, neboť v mých očích byl mrtvý již dávno. Když jsem vytáhla nůž z rány, která mířila přímo do srdce, vytryskl proud zpěněné krve. Poslední slovo, které už ale jen tak procedil mezi zuby, bylo *„Děvko“*. Vložila jsem mu nůž do ruky a odebrala se na policejní stanici ohlásit jeho sebevraždu. Nikdo se jí nedivil.

Konečně volná, zbavena pout i mrazivé propasti, jsem Jurkovi s očima plnýma lásky sdělila, že našemu společnému životu již nic nestojí v cestě. Po odklizení mrtvoly se mohl ihned nastěhovat – ale stala se nepředvídaná věc: management Jurkovy odnože neprodloužil se společností, kde jsem byla zaměstnána, kontrakt a z toho vyplynula neradostná, nicméně neoddiskutovatelná realita, že Jurek tady ztratil job. Nezbývalo mu než vrátit se do Polska, jinak by ztratil džob i tam. Rozebírali jsme to ze všech stran a dospěli k jedinému řešení: sama se práce pro společnost, která mne tak jako tak neuspokojovala, vzdám, Jurek mě uživí a já s ním, poslušna hlasu svého srdce, odejdu žít do Polsky Rzeczpospolitne, kde mě bude chovat jako květinu a dbát o mě jak o vlastní ženu, řekl, Ty po polsku domluvisz se, co ti bude schazet. A tak se stalo, že jsem se jednoho nádherného dne ocitla v rovinaté krajině nedaleko Bydgoszcze, kde Jurek vlastnil víkendový srub s verandou a přilehlými polnostmi, jakési, dejme tomu, přidružené hospodářství. Pěstoval zejména cukrovou řepu. Ubytoval si mě v přepychu prachové peřiny, nezneuctívané nadále podvodem a lží, a to ani z jeho strany, neboť Hedwiga o mně věděla. Do Łódže mě s sebou ale nebral, jen dvakrát na výlet, aby zbytečně nedocházelo k trapným situacím. Tak většinu času jsem trávila sama, jako před smrtí.

Srub byl zařízen prostě, leč účelně. V první místnosti stála rozlehlá kachlová kamna, v kterých se topilo rašelinou nebo dřevem, komín čněl mírně na stranu, dále tam byl džber na mytí nádobí a valcha. Druhá komora byla ložnice. Zde prostoru vojvodila pruhovaná duchna na dubové posteli, nad kterou visel obraz Bohorodičky s tím jejím Milovaným, a dole trůnil malovaný nočník. Častokrát, jak jsem tak sedávala, jsem studovala jeho tvary a sčítala kvítky vybledající na popraskaném porcelánu, kvítky jak vzpomínky, kruhy na vodě. Bylo začátkem jara, venku čím dál tepleji, a i když mi v kamnech téměř neustále hořel oheň, bývala mi zima.

Jurek za mnou přijížděl zprvu každou sobotu, a byly vlahé večery na verandě a vřelá objetí, v nichž láska nabývala vždy znovu pravé podoby, když nad hlavou nám plála svíčka v lanterně z papíru, na kterou lačně útočily zdivočelé můry, a bývaly to chvíle natolik divukrásné, až jsem leckdy myslela, že můžou taky skončit jako čmouha po komáru na tapetě laciného hotelu; zároveň jsem ale věděla, že Jurek mě miluje láskou velmi opravdovou, s níž není třeba čeho se bát, vždyť miloval mne víc než vlastní ženu (jestli se tam dalo ještě o nějaké lásce mluvit), a to si jistě zasluhovalo zvláštního ocenění, vezme-li se v úvahu, že jsem byla prostá děvka. Potvrzení mého dojmu, že jsem v Polsce nalezla smysl života, se dostavovalo každé nové noci, když jsem v hlubokém orgasmu hledívala do přivřených očí Bohorodičky, zatímco dole páchl nočník, jelikož na hnůj jsem, i když jsem měla, nechodila. Jurek byl natolik velkorysý, že mi to promíjel. Byl jedinečný, v porovnání s ostatními měl jedinou chybu: neměl zrovna invenci, jeho dědeček byl sedlák odněkud od Chlumce. On měl následující chyby: předně to byla zjevná nevyrovnanost, díky které jsem se jednou ocitala na vrcholu slávy, jindy si zas připadala celkem zbytečná – jednou jako rozříjené zvíře, jindy panic z pohádky, taky to často chtěl jen pusou, to v druhé řadě; v řadě třetí měl ten zlozvyk, že po každém dokonaném aktu dostával chuť na cigáro, a protože v ložnici se nekouřilo, odcházel vedle a nechával mě zamyšlenou stydnout v posteli; kam se tedy, to je zase pravda, bez výjimky vracel, ovšem leckdy bylo nesnadné uhodnout proč. Jureček byl spolehlivý a nekouřil. Po milování jsme si povídali. Mluvili jsme o lásce, věrnosti a zapeklitosti instituce manželství, jež v nás obou zanechalo pouze zklamání, vzájemně si stýskali nad svými protějšky, které jaksi nešlo vypudit, a byli vděčni Osudu, že nás svedl dohromady. Držela jsem Jurka kolem krku a on mne líbal do vlasů. Takto vymaněni z osidel nesnesitelnosti jsme šťastni usínali, a byl úžasný ten čas v jeho náručí. Byl pro mě jediným, pravým a opravdovým Mužem, jemuž by nikdo nehádal pětašedesát. Leč blažený čas valem plynul, až uplynul docela.

Jurek odjel pracovat do Venezuely, kde se chopil příležitosti, jaká se naskýtá sotva dvakrát za život. Při odjezdu slíbil, že za mnou bude dojíždět, jak jen to bude možné, jenomže ono to možné nebylo. Držela ho práce, zkoumal tamní vodopády, z nichž s pomocí jakýchsi turbín hodlal čerpat energii pro jemu cyzí národ. Zůstala jsem sama. Z nudy a přemíry volného času násobených pocitem marnosti jsem začala obdělávat pole. Tu s motyčkou, jindy na traktoru, častěji ale na kolenou jsem sázela, okopávala, jednotila a nakonec sklízela řepu. Půda se drolila, lán se táhl k obzoru. Abych ulevila ztuhlým zádům, napřimovala jsem se a ohlížela zpátky. Srub z dálky působil zdáním neobydlené samoty, dojem opuštěnosti ještě umocňovaly zasmušilé vrány sedící nehnutě na plotě. Jednou, když jsem přišla z pole domů, stál na dvoře kůň; tedy on to byl spíš koník, jemně grošovaný, s dlouhou plavou hřívou a tmavýma očima. Stál a díval se na mě. Nevím, co to bylo, ale něco mi říkalo, že se

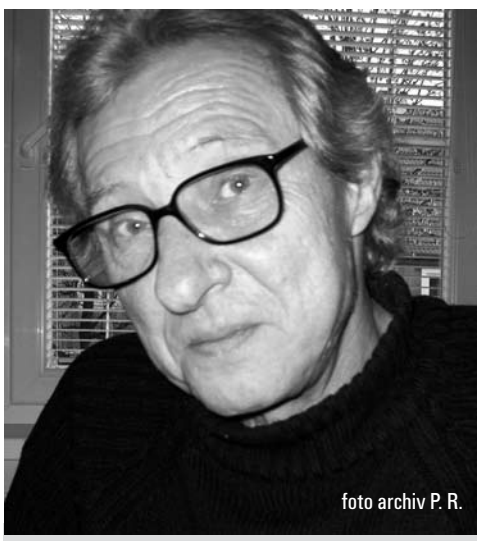

foto archiv P. R.

Pavel Růžek (nar. 1951) žije v Litvínově, pracuje jako učitel angličtiny. Ústecké *Severočeské nakladatelství* vydalo v osmdesátých letech tři jeho prózy: *Budižkničemu* (1983), *Obyčejný ráj* (1987), *Mistr světa* (1989).

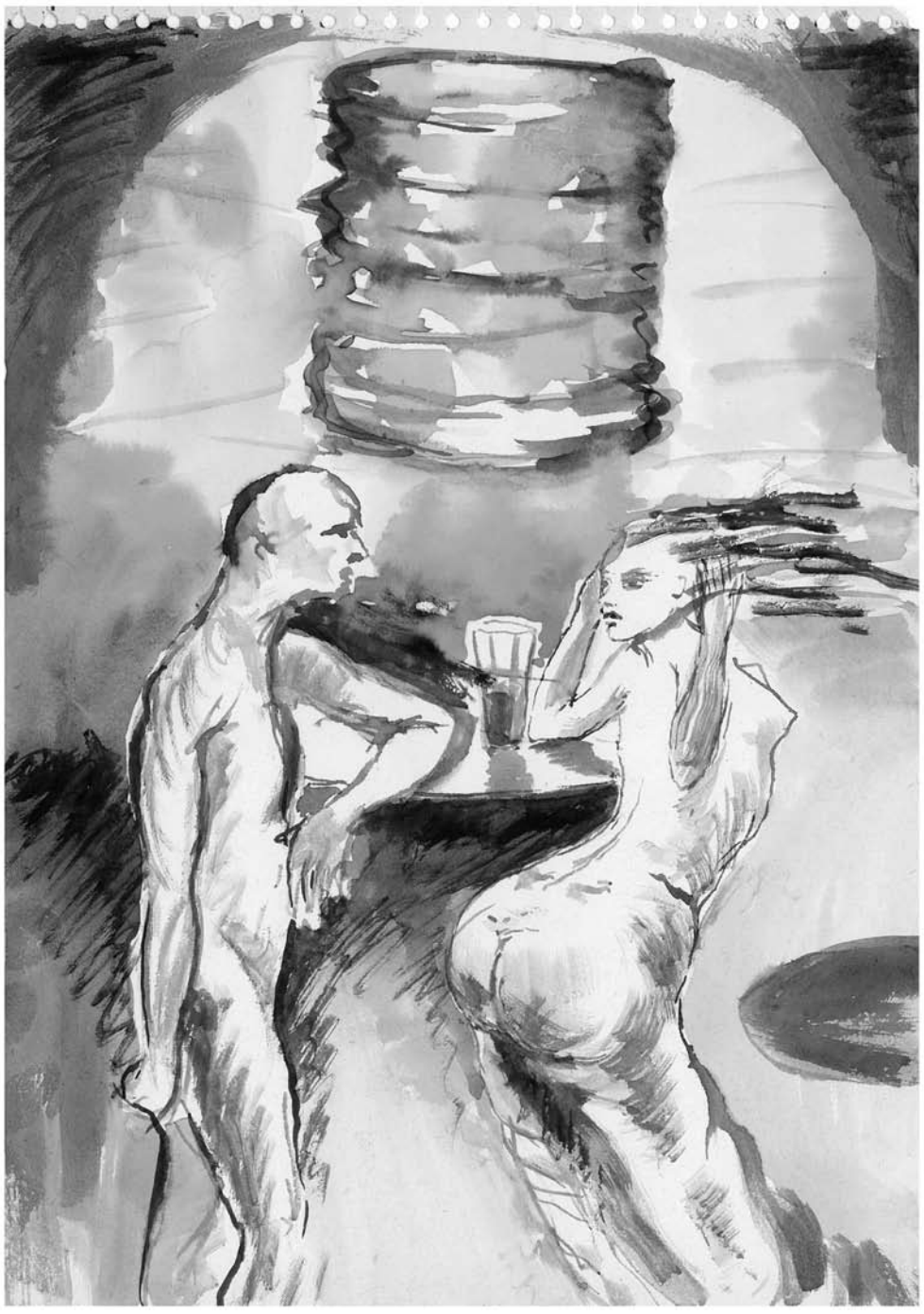

Jiří Pikous, Ilustrace k Jeanu Genetovi, akvarel 2007

jmenuje Pawluszek. Hrábl kopýtkem a vrány se zvedly a odletěly. Kůň sklonil hlavu, přiblížil se a dotkl se mě nozdrami. Nasál mou vůni a blaženě odfrkl. Pohladila jsem ho a šla jsem vařit jídlo. Vařila jsem salát z řepy, jedla ho lžicí z dřevěné misky. Po večeři jsem šla spát. Myšlenky mi táhly hlavou jak toulavé vlaky, z nichž jedním jsem přijela, a Jurek se v nich jevil čím dál zastřenější, ale i zřetelnější, neboť tak se projevovala má touha po tom, co ne tak dávno minulo. Já ho milovala, a nemohla mít! Bylo mi úzko.

Ráno, když jsem se probudila, hleděl oknem do světnice kůň. Hodila jsem po něm šutr, co ležel na zemi hned u nočníku. Kůň ránu přijal, otočil se a šel se asi pást. Sedla jsem si a upřela oči na místo, z kterého jsem zvedla kámen, bylo žalostně pusté. Když jsem se vysrala a oprášila kytici žlutých růží schnoucích na stole, trochu jsem kolem poklidila a šla zase na pole. Kůň šel za mnou. Hodila jsem po něm bulvu. Kůň ránu přijal a šel se pást. Bylo mi úzko. Tak šli dni jeden za druhým, tak odcházely dny, já v touze vzpomínala, a kůň stál za plotem.

Jurek mi každý měsíc poslal pohled exotické krajiny se vzkazem o své neutuchající lásce a trochu peněz na jídlo a na hnojivo. Nakupovat jsem jezdila do Bydgoszcze – a byl to vždycky velký svátek, když jsem zapřahala do kolesky a těšila se na lidi, které cestou potkám. Mnoho jich nebývalo, ale byli přece. Když jsem nakoupila a potěšila se, jela jsem zpátky. Bývalo už k půlnoci, avšak Pawluszek i v té nejčernější tmě vždy spolehlivě našel cestu. Tak čekala jsem na Jurka 7 let. Kůň mezitím zestárl a olysal, a mě začla zmáhat únava.

Jednoho dne, bylo to zrovna o mých narozeninách, kdy Kujawy pučely a rozkvétaly, se stalo, že mě koník namísto ke srubu zavezl do městečka Inowrocław na vlakovou stanici. Zprvu jsem netušila, co tu takto pohledávám, než potom přijel vlak, směřující k domovu. Ztrápeně jsem nastoupila a vyhlédla z okénka. Kůň, hlavu svěšenou, stál na perónu a zvolna mizel. Vlak ujížděl krajinou a já přemýšlela, proč všechno je tu jen na chvíli, když toužíme po věčnosti, a kam se to vytrácí a nikdy už nevrací?, jako ta lilie polní z naší svatební písně a láska bolná, jejíž drážky neohrané, vlak ujížděl krajinou.

Doma na mě čekalo jednak, co jsem čekala, a jednak jedno překvapení; seděl v tý svý zakouřený pracovně, dýchal a něco škrábal. Když mě uviděl, zeptal se nesmyslně, kde jsem byla, a když jsem mu to neřekla, zeptal se, jestli chci kafe. To jsem chtěla, a když mi ho uvařil a já ho vypila, začal chtít mě. Jak už jsem odvykla *šukat* (hledat) doma, bylo mi to silně proti mysli, jenže jsem byla pořád jeho žena – a tak když jsem si to odbyla, vnořila jsem se s ulehčením do snění; ono překvapení totiž bylo, že ve schránce na mě čekal dopis od Jurečka, jako by věděl, kde mě hledat, nenapsal mi do srubu, ale domů. A byl to dopis plný něhy a nejkrásnějších slibů i hodnověrných přísah, a já v tom snu viděla, že jakkoli jsem měla zkurvenej život, mám se ještě na co těšit, a vroucně jsem si přála, aby Jureček, můj milovaný, stál mi nad rakví, neboť proto jsem se narodila, abych zemřela. – Ráno pak, když jsem se probudila utopená v beznaději, všimla jsem si, jak vstával taky, jak má, jak o něho celou tu dobu nikdo nedbal, posraný slipy. Nahnala jsem ho do koupelny a vydrhla se taky. Pak jsme šli k mý mámě na oběd, měla šišky s mákem; on měl mou mámu rád, nikdy mu nic špatnýho neprovedla. Soukal to do sebe, koukal do zdi a připadal mi jak můj fotr. To byl taky sobeckej člověk, který si všechno přivlastňoval, jako by na to měl nárok, a činil tak druhým ze života peklo. Surově nás bil, a já mámě nikdy neodpustila, že se s ním nerozvedla. Byl už naštěstí dávno po smrti, kdežto tenhle, bohužel, činil dál. Podíval se mi do očí a mě zastudilo za stydkou kostí.

Šla jsem s mámou umýt nádobí. Saponátové bublinky jemně praskaly a do ticha jak rány bičem tikaly hodiny, zvuk, který jsem odjakživa nesnášela. Náhle se ozval zvonek – a byl to milý Jureček, který když mne spatřil, objal mě a políbil. Oddaně jsem mu polibky vracela oceňujíc úsilí, které ho to jistě stálo, aby mne našel, a jež dokazovalo, že své sliby myslel doopravdy a nemluvil do větru. Představila jsem ho mámě. Jurek jí všechno o nás vysvětlil, a to tak přesvědčivě, až moje máma celá zjihla a předložila mu zbylé šišky; když poté Jurek vylíčil naši společnou budoucnost, zdálo se mi, že ho přijímá za syna. Jenže ona se najednou zeptala Co jako on v tom případě, co s *ním* bude? – avšak Jurek pravil, že jemu to vysvětlí taky a on to jistě pochopí. *On* seděl ještě v jídelně, a když se za chvíli objevil v kuchyni, bylo to vlastně jako na zavolanou. Když uviděl, že přišla návštěva, pozdravil a po několika minutách křečovité konverzace se ukázalo, že se domnívá, že Jurek je mámin bratr, o kterém věděl, ale nikdy ho neviděl, protože strejda žil na Moravě a do Čech téměř nejezdil. Nebylo snadné vyvést mého muže z omylu, ale když se nám to nakonec podařilo, byla jeho reakce neuvěřitelná. Čekala bych, že propadne panice nebo ho ovládne amok, zmocní se ho zděšení, běs a bezmoc před majestátem nezvratnosti poznání, nebo ho zdrtí ztráta, bolest ponížení – že třeba pohlédne do očí svého soka ve snaze dopátrat se, v čem byl o tolik lepší, že jsem se rozhodla ke zradě a cizoložství, stala se ze mě proradnice, která jde jen za svým štěstím a ideálem a vše ostatní ničí, že třeba i ruku vztáhne..., nebo, a to bych taky chápala, zaskučí zoufale Řekni, že to není pravda! Že to není pravda?, a klekne jak chudák žebronící o milodar – ale on místo toho všeho jen vstal a zadíval se na mě. Jurek jako by tam pro něho nebyl. A viděla jsem v tom pohledu lítost, smutek a lásku, nic víc a nic míň, jako by chápal, že se to muselo stát, a věděl, že už s tím nic neudělá, stál a díval se na mě. Nakonec promluvil. Hlas mu zněl klidně, ale na to jsem ho znala příliš dobře, abych nepoznala, že je to pouhé zdání. „Tak běž," řekl, „držet tě nebudu. Když víš kam a s kým a proč a je to tvoje přání, tak jdi. Ale jdi co nejdřív, nejlíp hned – seber se a zmiz!" A to už měl v očích něco jiného, byla to bolest loučení, co se v nich zalesklo jako příznak šílenství. Pohlédl na Jurka: „Tak vemte si ji, na co čekáte? Vemte si ji a odejděte, tady nejste k ničemu. Vracet se budete, až já tady nebudu, ale teď, prosím, jděte." Moje máma celou tu komedii užasle sledovala. Vzala jsem Jurečka za ruku, patřili jsme k sobě. Půjdu s tebou, můj milovaný, a za tebou, kam budeš chtít, mohl číst v mých očích – avšak on, náhle jakoby zaskočen podobou reality začal vysvětlovat, že to nebude ani nemůže být tak jednoduché ani bleskurychlé, neboť krok jako tento nutno nejprve důkladně promyslet a zvážit, než mohlo by se stát, že dojde ke komplikacím – že na jeho postoji a vztahu ke mně se samozřejmě nic nemění a naše vzájemná láska zajisté neutrpí menším odkladem, ale že není dobré hnát věci do krajnosti a všechno chce svůj čas..., mluvil a já cítila, jak se mi úží a stahuje hrdlo. Zas už si pro mě přijel, jen aby mne odvedl a pak zase vrátil, uvědomovala jsem si, použil mě jako hračku, která se nebrání, protože je dřevěná. Cosi uvnitř, snad v hlavě či samotném srdci, studilo a záblo jako rozpouštějící se kus ledu. V očích mi stály slzy. Jurek pohlédl na hodinky. Bylo to jak rána do obličeje.

On mezitím odešel zas do jídelny, a tak neslyšel, co všechno mi zaznělo z milovaných úst a jak můj příběh skončil. „Budu muset," promluvil Jurek, a dovysvětlil, že musí bezodkladně zpět do Venezuely, neboť jinak by hrozilo nebezpečí, že se jeho turbíny polámou či zastaví. Nezdržovala jsem ho, ani nemohla, a tak pak už jen z okna jsem se dívala, jak Jurek, ten milý Čechopolák, nasedá do pronajatého automobilu, rozjíždí se a mizí za rohem.

„Kde je?" zeptal se, když přišel.

„Odjel," řekla jsem.

A on se zeptal, a tvářil se nepřirozeně, byl to někdo jiný, proč si mě nevzal s sebou, proč jsem nejela s ním, když už jsem se na tu dráhu dala, že co tu ještě čekám, chci a pohledávám?, na což jsem řekla Já jsem tady doma, což musel uznat, protože jsme nebyli u nás, ale u mojí mámy. Řekl Já myslel, že to je to samý, ale když není, tak já jdu; a oblíknul si bundu a šel. Moje máma, celá zkoprnělá, stála v kuchyni u sporáku a utěrkou si otírala čelo, kterou si pak namočenou ovázala kolem hlavy. Začala jsem jí to vysvětlovat, ale ona řekla, ať jí dám pokoj, že to je naše věc. Zeptala jsem se jí, co mám ale dělat, a ona řekla Běž za ním, protože věděla, že po ničem jiném netoužím, a tak jsem se s ní rozloučila a šla, protože co jsem měla dělat – a

před domem jsem se rozhlédla – a

... nikde nikdo – a

tak vykročila jsem ke starému domovu. Stál na rohu a čekal na mě. Když mě uviděl, bylo to, jako by mu za patama zapálili oheň, málem jsem mu nestačila, až u tý černý kočky, co tam vždycky seděla, na mě počkal a vzal mě za ruku. Když jsme došli k baráku, v kterým jsme spolu celou tu dobu žili, všimla jsem si, když jsme vešli, jak to tam máme hezký: plovoucí podlahy, starý bicí hodiny, obrazy, v rohu suchá kytka za mrtvýho psa. Usedli jsme k hodinám. Tak mě tak napadá, řekl a zrudly mu oči, že mi ubývá dvojnásob života, když tady nejsi. Řekla jsem mu, ať nemele pitomosti, ale on pokračoval: Protože on to není jen tvůj život, o kterým si to myslíš, on je to taky můj život, protože ty jsi moje žena. Vypadal příšerně, jak byl zděšený, jak mu to nejspíš docházelo, byl jako nemocný. Rybo, řekl, pluj s Řekou, kam řeka doplyne, já jsem se těšil – a ty ne..., proč jsi to udělala? Jak jsi jen mohla, vždyť celou tu dobu – Celou tu dobu jsi mě jenom zneužíval. A nic ti říkat nebudu, protože tebe to nezajímá z lidskýho hlediska, jako člověka, ty to chceš vědět jenom proto, aby sis to moh napsat do těch svejch papírů. Nebo chceš slyšet, jaký to s ním bylo?, nebo jestli ho měl většího než ty?

Já tomu nevěřím, řekl.

Tak tomu nevěř.

Ty mě zabíjíš.

Ty jsi mě zabil dávno, řekla jsem – a

pak už jsme jenom mlčeli, než jsme šli spát.

V ložnici nám visel na zdi obraz. Daroval mi ho přítel mého muže, jehož jsem jeden čas z hloubi lůna chtěla, a on tuto moji příchylnost (a současně odchylnost) vyjádřil v barvách. Když jsem s ním ale nakonec spala, vyjevilo se, že to není On – a tak mi zbyl pouhý pohled na mou vytrácející se, starorůžovou siluetu. Díval se na ni taky. Věděl, o čem obraz vypovídá; ne tedy že by oplýval důvtipem, toho se paroháčům spíš nedostává – sama jsem mu to tenkrát řekla. A on se zeptal:

Proč mi to říkáš? A já jsem řekla:

Protože si myslím, že si nezasloužíš, abys to nevěděl, a on řekl:

Děkuji.

Přitulila jsem se k němu. Položil mi ruku na tělo a řekl něco tak úplně zbytečnýho, že se mi ho zželelo. Obrátila jsem se a nastavila mu zadek. Strčil ho do mě a začal si užívat. Nebylo to nepříjemný, ale trvalo to dlouho. „Měj to!" vykřikla jsem, když to na mě přišlo, a on se podřídil. Utřel mě ještě kapesníkem a políbili jsme se na dobrou noc. Usínal jak dítě a spal jako mrtvola. Jak nevytřel mě do sucha, měla jsem vnitřní svědění – a ze tmy se pro mě jak svatební píseň ozývaly hlasy, že udělala jsem snad něco, co jsem dělat neměla, a zda provinila jsem se čímsi – však nestala se ze mě kurva, o čemž jsem věděla, že se oba přesvědčíme, a tím jsem si byla jistá, že k tomu dojde, až bolest začne bolet.

K zemi sa skláňaš
ľalia poľná
padajú dažďe jesenné
prezraď, prečo je
láska

robert fajkus

NÁVRAT Z ODER

Zurčivě mlčí říčky v břidlici,
jíkavě káně zpívá,
na skalách dochechtána noc.
Ráno se dívá do prozlátlých zelení,
Děti rážejí ořechy.

Podvečer tlumí pastely,
z polí sálá sychravo.
tiché pády listů,
běžení po strništi.
Jako drak v elektrických drátech
k sobě přikřižován.
Vítr třepe jakýmsi prádlem.

Před šichtou
hodí po sobě autobusáci dobráckým vtipem.
Do jaké dálky pojedou
přes kalný asfalt,
až k azurovým cestám?

ŽEBROVÍ
STARODÁVNÝCH HOSPOD

Gotická žena rozkročená,
vybírám hostii z klína.
Pískovcový anděl v žízni slunce,
hadinec naprýštěný krví,
šmolkovým plamínkem vážka
vylétla.
Balvany pěchují věky,
lišejník věrně čeká pád.

Když půlnoc vztyčí
měsíční stan,
černá dívka s leknínem
svádí stíny z kleneb.
Nad městem
táhlý vzlyk neznámého ptáka,
čísi krok....

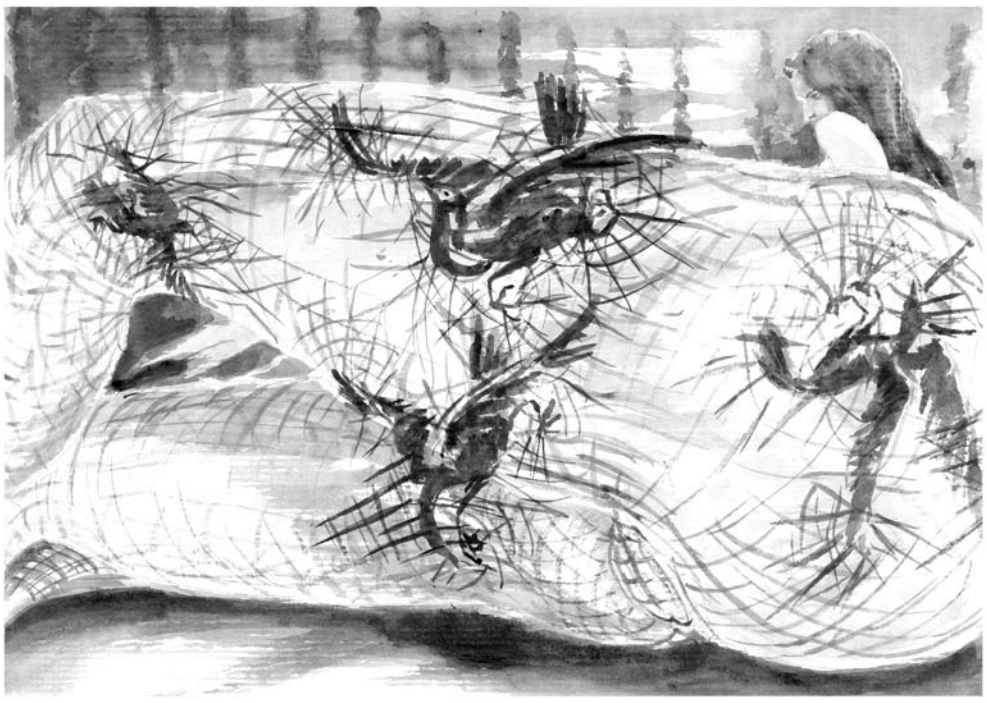

Jiří Pikous, Ptáčnice, akvarel 2007

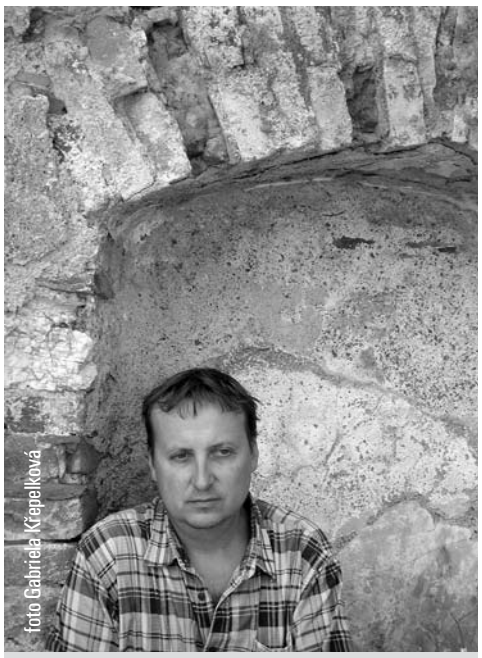

Annaper, Andělská hora, červenec 2008

Robert Fajkus (narozen 6. 2. 1967 v Jindřichově Hradci) žije a pracuje v Brně-Řečkovicích. Vydal básnickou sbírku *Sivý křik* (*Weles*, 1997), podílel se na redakci sborníků *Holan devadesát* (soukromý tisk, 1995), *Du podel blesku* (*Weles*, 1998), *Skřípavá hudba vrat* (*Weles, Větrné mlýny, Medard, Host, Petrov*, 2000), *Chladna z rána* (*Weles*, 2002).

ZIMA NA JINDŘICHOHRADECKU

Zadumaný kraj přijímá mlčky sníh.
Dětem brusle neobuje
na ledech příliš tenkých,
chvatně zasklívá.

Rum cvrklých šípků,
nad hlavou pláč ptačích hejnek,
pod nohama listí mrazem prosmahlé.
Rákosí vyzrazuje šeptané,
na hrázi koník
podkovou lisuje z bílé modř.

Na hospodský stůl
snáší se mariáš.

ČERTOVY KAZATELNY

Postavičky zmizely v kouřových hrách.
Zahrady vhroužené v tlení.
Z naváté jateční krve trčí pruty.
V sutích se to hýbe, chce to ven!
Hudba se kácí popravenou bystřinou.
V spáncích skřeky.

Dřív, v dětství, jsem se Boha bál,
teď už si kážu sám
z Čertových kazatelen.

POUŠTĚNÍ DRAKŮ

Dýmy pasáčků
na plátnech starých mistrů.
Klacíky v pěstičkách,
šňůry až do nebe!
Modř češe bílá řasa.

V křoví po milencích
puklý pámelník na konci gumy.
Poletím,
bezzubý půlnoční drak!

KLÁŠTER

Z písmen portálu čtou hlasy mraků.
Čas mrtvé vzbouzí k chorálu,
nehty loupe omítku.
Jiřičky do pavučiny letu
chytají modré vánky.
Věž vystřelila poštolku.

Nebe valí nehybnost,
velký vůz veze boží trus.
Sám
s upuštěným ptačím výkřikem.

NAD HOSPŘÍZÍ

V praporu nad polem
skřivan s větrem.
Kuřecí zárodek
v zapadajícím slunci.
Dojdu k staré boží muce:
už skoro nic,
i to se rozpadá...
Znachovělé chrpy.

MUTĚNICE

Barboře

Z měsíčního plátu vrže cvrček.
Obzor s ořešákem.
Polibek koštýře v hrdle sudu.
Víno v nás tříselní, zpod sukně
kmit tvých bílých nohou...

Pulsující mraveniště sklípků,
tah melodií, vyrvané výkřiky.
Mlčení hvězd. Černé světlice.
Vlhká křehkost tvého klína
v kolomazi kolejiště.

22. 9. 2006
Drahý nezvěstný Lubosane, stále čekám na nějakou zprávu od Vás. Je to už tak dlouho, co jsem Vám psal naposledy a dosud jsem nedostal žádnou odpověď. Chápu, že v protiumělecké frontě by bylo naivní nepočítat s bolestnými ztrátami, nicméně ještě horší je nejistota. V mých hrůzných snech, proti kterým je propad akcií na burze pouhým kabaretním číslem, jste jednou začal psát Stávkujeme, jindy zas Vás vidím za malířským stojanem upatlaného od rudé barvy, jindy zase nad notovým papírem si křečovitě pobrukujete nějaký proletářský pochod. Je snad na tom něco pravdy? Mně je to jedno, já budu dělníky dřít z kůže sám, já jsem na to zvyklý. Jen bych Vám nerad ve své zatrpklosti dobrodince lidstva křivdil. Napište. Třeba jen v buržoazních náznacích, těm já rozumím.

Stále Váš **Zentivo dei Cabeli**

3. 10. 2006
Drahý Zentivo, již si dobře nevzpomínám, kdy proběhla naše poslední komunikace, měl jsem dojem, že nyní jste na řadě Vy. Může ovšem být, že nekalé kulturní živly prohlédly naše dekulturizační úsilí a začínají se organizovat a systematicky škodit. Nepřítele neradno podceňovat, deformace kulturou je hluboká a nebude snadné ji vymýtit, jak se o to každým dnem znovu a znovu přesvědčuji. Například včera jsem se vrátil z Říma, kde jsem s několika kolegy, drobnými podnikateli v branži popsaného papíru, dostal za úkol vybílit jednu středně velkou místnost, obecně nazývanou Sixtinská kaple. Asi jste o ní v životě neslyšel, ale mezi kultivovanými lidmi je poměrně známá, protože se v ní vyřádilo několik plácalů, jejichž jména jsem již zapomněl. To byste nevěřil, kolik překážek bylo třeba překonat. Hromada povolení, razítek, posudků atd. atd. A těch slabomyslných řečí okolo! No nic, teď už je vymalováno, spodní vrstvy pečlivě seškrábány, aby nic časem neprosvítalo. Ale kde vzít jistotu, že na pěkný, čistý povrch zase nějaký nový čmáral nenamaluje zas nějakou jinou ptákovinu? A tak je to neustále, ale to Vy sám víte nejlépe. Ostatně na čem nyní pracujete v této oblasti Vy? Ze svého vozu jsem měl dojem, že Národní muzeum ještě pořád stojí, ale to víte, kouřová skla, možná jsem se spletl a zaměnil ho s užitečnou budovou typu obchodní dům. Netřeba vždy zcela zbourat, většinou stačí použít starou skořápku k novým, ušlechtilejším účelům.

Váš oddaný přítel **Lubosan von Koyota**

3. 10. 2006
Drahý Lubosane, zatímco jsem měl obavy, co je s Vámi, že se neozýváte, nyní, když jste se ozval, byl jsem rád, že žijete, a přesto se mi zatmělo před očima. Kulturní komando nejspíš zlikvidovalo dvě mé depeše, a proto se k Vám nedostaly. Nechápu jen, jak by toho byli schopni, když se nedostali dál než k majzlíku. Je to pro nás velké varování. Nicméně kopie předchozích depeší Vám posílám v příloze. Vyjádřete se k nim. Jste pro mě jediný skutečný mistr Sixtinské kaple.

Váš oddaný **Zentivo dei Cabeli**

5. 10. 2006
Drahý Zentivo, spojení je opět navázáno, mezery zaplněny, a přesto se Vám musím přiznat, že strádám. Trpím nespavostí a nechutenstvím, nic mne netěší, pozbývám naděje. Až do svých 50tých narozenin jsem se domníval, že cesta k nádhernému světu samé radosti je blokována pouze leností a hloupostí. To jsem se snažil alespoň ve svých podnicích potírat a napravovat. Neváhal jsem kvůli tomu snášet i takové bolestivé výroky, jako že jsem vyděrač a vydřiduch. Moje úmysly byly ovšem ušlechtilé, jak víte nejlépe sám. Nyní však, když jsem se dozvěděl o existenci kultury, nahlížím, že příčiny úpadku jsou mnohem hlubší. Dokud jsem nevěděl, že města jsou plná divadel, koncertních síní, knihoven a jiných zrádných lákadel podrývajících řád a pořádek, bylo mi hej. Teď v každém vidím kultivovaného básníka, talentovaného spisovatele, moudrého filozofa a říkám si, do jaké řiti se svět řítí. Všude jen samá jemnost, inteligence, vzdělanost a kultivovanost. Situace je zoufalá. Je nejvyšší čas začít s hlubinnou dekulturizací, ať to stojí co to stojí. Slibme si, že alespoň my dva se vzdělat nedáme!

S pozdravem Váš **Lubosan**

(pokračování příště)

NA ADAMA

Petru Maděrovi

Noc rozhodila šperky do brázd,
ptáci ztichli, les horkou vůči odpařil.
Dozněly hlasy, odrazy ohňů
s mastnými kouři.
Na mžik dívky rouhají se
mrtvým mořím měsíce
skvrnou černě v stříbře.

V chladivě dýmající hladině
rýsuju rukama kruhy vodní modlitby.
Hřebeny netopýrů rozčesávají,
občas kapr přátelsky ťukne do lýtka.
V hlavě se rodí dítě bělounké,
zavité do mozkových plen.

Zádušní světlo baštýřského okýnka.
Spodní proud pomalu stáčí
na zuby stavidla...

SVATÁ BARBORA

Hřmí bombardéry nad lesy,
mniši se skryli do krčem,
hřbitůvek drmolí.
Rybník Holná rozvařuje zlato.
Do asfaltových jizev staré cesty
vbujely žíly ostružin.
Motýl olizuje rozjetého rejska.

V Hatíně za pípou
hospodská přebaluje děcko.
Nebožtík škvírou z truhly
přičumuje.

Srpen 1998

U PALUPÍNA

Z hliněné křtitelnice vylouplá
bílá vlaštovka:
letmo dotýká se vzduchu,
let mezi deštěm proplétá,
opřádá bílou přízní.

Klín kačen na večerním nebi,
pohyb souhvězdí
a ticho mezi věky.

Jiří Pikous, Meditující muslim, akvarel 2007

RESTAURACE ŠIMEK,
OSTRAVA-SVINOV

Ranní hosté ještě za tmy na první pivo.
Číšník po šichtě ochutnává zákaznici.
Postavy v různých fázích trosky.
Vagóny mdlobných modliteb odbubnovaly
pryč,
v dřevěné lavici srkám řídkou kávu.
První sluneční paprsek záclonou dopad´ na
kusovku.
Okolo Vietnamci rozkládají stánky.

d. ž. bor

VYDÁVÁM SE ZA TEBOU, BÁSNÍKU,
který´s v šedesátých letech minulého století provokativně napsal:

OVŠEMŽE BOLŠEVIK JSEM.
A OVŠEMŽE KATOLÍK.
JÁ OBECNÝ, VĚTŠINY JSEM
TAK, JAKO JEJÍ VZLYK.

V dopise zkusmo píšeš:
Krajina kukaček,
tak říkám krajině kolem Kuksu
(ku-kus, ku-kus).

V kterém to roce bydlili jsme spolu
v Ostravě v jednom bytě? Přehrabuju se
v krabici dopisů a myslím na tebe.
Nesplním tvoje poslední přání!
Nebudeš ležet na kukském hřbitůvku!
Je zotvíraný až po kosti mrtvých
a do lůna hrobů prší déšť.

Jiřičko v hnízdě, básníku Veselský!
Vem to nešť! Tví Moravané tě milovali tak,
že ti zapomněli koupit aspoň suchý záchod,
když už jsi jen ztěžka vstával z lůžka...

Chci dceři ještě ukázat, kde jsem kdysi žil.
V hustém dešti sjíždíme z opačné strany
k Choustníkovu Hradišti. Nic z toho tady nepoznávám.
Vytočím okénko a vykláním se z auta do deště:
„Prosím vás, kde je tady Šporkův dům?“
Mladá žena pod deštníkem ukáže rukou přes ulici:
„To z něj zbylo po loňské zimě. Pod tíhou sněhu
se propadly krovy a ze všeho zbyla jen tahle zeď.“

Zběsilý déšť bičuje třímetrový čtverec zdiva
s bílým, barokně prolamovaným oknem.
Postižen kletbou zmizel i pomník padlých
Němců v první světové válce.

„Vše jednou pomine, sesuje se jak dům... “

A ještě vloni tady stál!
Z podstavce shlíží nová Šporkova bysta z bronzu.
Jak v transu křičím na chlapce:
„Kam letíš, ztřeštěnče? Zastav se!“

V tu chvíli ve mně zemřelo víc než půl století.

VÝLOV

Měl jsem na pytlačku v rybníku Brčálníku celé prázdniny – a přesto jsem tentokrát vylovil pouhé dva namísto standardních tří šupinatců. Nechť, však mi babička říkala: „I co bys porád četl? Běž ven, když je tam tak hezky.“

První dnešní chod je takové zpatlané všelico, že až vás z toho břicho rozbolí – jako když si koupíte na pouti (právě pouť se mi okamžitě vybavila při pohledu na přeplácanou, kýčovitou obálku) spoustu cukrové vaty. **Markéta Hejkalová**, majitelka nakladatelství a organizátorka havlíčkobrodského knižního veletrhu, ale především zkušená překladatelka z finštiny, ráda vstupuje do oblasti původní tvorby. Tuto možnost využila už poněkolikáté, kniha ***Kouzelník z Pekingu*** (vydalo letos – a to je mi náhoda! – nakladatelství *Hejkal*) se podivuhodně strefila do doby předolympijského ruchu (že by taky náhoda?). Čekat od ní může člověk ledacos, název má potřebný šmrnc exotiky a vlastně zní slibně, v tomto případě však platí smutné pravidlo „čím nadějnější titul, tím větší zklamání z obsahu“. Alespoň já jsem zklamán, ba rozčarován byl, s každým odstavcem se můj zájem o román vytrácel, až k bohapusté nudě. Zřejmě proto, že ačkoliv sama autorka ráda prohlašuje, že její knihy jsou *„nejen pro ženy“*, ale je to takové to ženské psaní – od ženské a pro ženskou – a do takovéhle rovnice příliš nepasuju. Nebo prostě proto, že na knize je příliš vidět, jak touží dostat se do regálů v supermarketech.

Možná je ale chyba na mé straně: snad jsem si román neměl brát do rozpálené pražské MHD, v níž toho člověk moc neučte – celou dobu je deptán jednak horkem, jednak banalitami, které se na něj nezadržitelně valí z úst spolucestujících a před nimiž nelze uniknout. Není pak příjemné zjištění, že tytéž banálnosti na vás zákeřně zaútočí právě ze stránek knížky: *„Měl jsem tady kousek práci, tak jsem si zašel na chvilku zdřímnout,“ blaženě se protáhl a zívl. „Nemáme něco k obědu?“* (...) / *„Máme,“ zajásala přesto, aspoň nebude jíst sama. „Objevila jsem v akci hotový chlazený jídla, představ si, tak jsem jich hned několik vzala, dneska si můžeme dát... třeba halušky se zelím.“ Vyndávala věci z tašky a skládala je do lednice a do mrazáku, pak rychle prostřela, halušky se zatím ohřívaly v mikrovlnné troubě – tu zase vyhrála, protože odpověděla na telefonickou anketu o vaření. Vlastně ji tak úplně nevyhrála, ale mohla si ji výhodně koupit a ještě dostala slevu tisíc korun. Tomáš kvůli tomu dost křičel – jako by si svých peněz nemohla užít, jak chce!*

Hledám v knize spojence, ne záludného trapiče! Bohatě mi stačí o podobných věcech slýchávat v obchodech, na ulicích nebo ve výše zmiňovaných dopravních prostředcích. Dobrá kniha by měla čtenáře přesáhnout, ne roztěkat jeho myšlenky podobně, jako je roztěkané Hejkalové vyprávění, přelévající se neustále z jednoho místa na druhé – z Česka do Finska, pak do Číny, odtud zase zpět. Postavy prostupují jednotlivými prostředími, vzájemně se potkávají, jejich osudy a příběhy se proplétají (vše okořeňují obligátní milenci a milenky) a spějí k „nečekaným“ zvratům – ale... Ale celé je to takové nedomrlé a beztvaré, a vůbec po stylistické i vypravěčské stránce nevýrazné: naoko pečlivě odpozorovaný a odposlechnutý všední život se tu autorce vzpírá podvolit – a výsledek nezachrání ani zdánlivě exotické prostředí, kam se děj pravidelně přenáší.

Je mi líto, nicméně z dnešního duelu vyjde Markéta Hejkalová jako poražená, a to pořádným knokautem. Ono taky soupeřit s memoárovou knihou ***Vodově zelená*** od **Marisy Madieriové** (*Pistorius & Olšanská,* Příbram 2007) není vůbec snadné. Střízlivě, nestrojeně napsaná kniha si získala mé sympatie hned po několika málo stránkách, autorčiny vzpomínky na dětství a na její předky se střídají s úvahovými pasážemi a vytvářejí celek plynoucí pozvolna a vyrovnaně k vyústění, podivuhodně pokornému a smířlivému. A to přesto, že život Madieriové a celé její rodiny byl plný neuvěřitelných zvratů, ústrků a příkoří. Po druhé světové válce museli Italové žijící na území dobytých jugoslávskou armádou přijmout jugoslávské občanství, jinak jim hrozilo vystěhování. Madieriovi, žijící v Rijece (před válkou bylo město italské a jmenovalo se Fiume), se rozhodli odjet do Itálie, byť za cenu přijetí hořkého uprchlického údělu. Předčasně přervané dětství malé Marisy podstatně vytyčuje její další osudy; jejich dramatičnost účinek výpovědi ještě zesiluje. Možná právě proto Madierová dokáže to, v čem Hejkalová selhává: snad se životní peripetie z prstu vycucat prostě nedají a když, tak za cenu, že budou na papíře vždycky tak trochu kašírované, ať jde o sebezdatnějšího autora. Naopak návrat k dětství – ona směsice vzpomínek umocněných dětskou fantazií, „oficiální“ rodinné historie a tradovaných legend – dává mnohdy vzniknout zajímavému a čtivému dílu.

Uznání patří i Claudiu Magrisovi, autorčině manželi, jenž se obdivuhodně zhostil nelehkého úkolu napsat ke knize doslov, těžšího o to, že jej psal coby vzpomínku na svou zesnulou ženu. Jako zasvěcený vykladač Marisina díla nám představuje tuto u nás neznámou autorku (*Vodově zelená* je jejím prvním dílem přeloženým do češtiny – a třeba říct, že dobře přeloženým). Snad se díky této knize dostane Madieriová do širšího povědomí i mezi českými čtenáři.

Michal Škrabal

ENCYKLOPEDISTA NAŠÍ DOBY

Jiří Krupička: Zmatek
Paseka, Praha 2008

Český přemýšlivec Jiří Krupička (nar. 1913), povoláním geolog, který si odseděl či lépe oddřel léta v komunistických lágrech a nyní žije v Kanadě, je u nás znám jako autor několika knih, jež ho čtenářské veřejnosti představily jako originálního „nefilozofického" filozofa. Jeho starší práce *Renesance rozumu, Rozmanitosti života* a další si své vyběravé čtenáře u nás našly, nyní jim autor předkládá svazek se stručným názvem *Zmatek*, na němž pracoval v letech 2006 a 2007. Titulní výraz *zmatek* odkazuje k tématu života v mediálního věku a záplavy informací v současném světě.

Kniha je vybudována na *dialogu*, který je někde potlačen, jinde zdůrazněn. Obzvlášť překvapí autorova snaha upoutat čtenáře uměleckým podáním. Shromáždí několik lidských typů a rozehraje jejich osobní přesvědčení o daném problému. Málokdy vstoupí do tohoto sporu osobně, s vlastní zkušeností, ale pak je to cosi závažného, pozoruhodného. Šířka a objem informací, kterými vládne, jsou obdivuhodné. Všichni třeba víme, že Puškin i Lermontov zemřeli v nesmyslném souboji. Kdo z nás by k této „soubojové" tragédii přiřadil navíc „mladého, geniálního francouzského matematika Galoise"? Jiří Krupička má ve své autorské potenci nashromážděnu spoustu údajů, které i nekonvenčního čtenáře překvapí a udiví. To mu umožňuje zabývat se širokým spektrem problémů.

Ačkoli žije léta v Kanadě, je schopen posoudit situaci ve své staré vlasti (cituje občas články z *Literárních novin*), ale jeho zvídavost obsáhne vlastně celý svět. Velmi kritický je k současnému americkému prezidentu Bushovi, konstatuje, že „ve velkých oblastech Libérie, Sierry Leone, Pobřeží slonoviny, Konga, Burundi, Súdánu vládne stále právo silnějšího a surovějšího", s nadhledem uvažuje o „neviditelné ruce trhu" (říká tomu „volnotržní ideologie"), nic pro něj není jednoduché, snadno zvládnutelné, všechno se stává problémem, takže jenom pohled ze dvou či několika stran může „zmatek", v němž žijeme, rozřešit. Stačí uvést jen názvy některých statí, aby se autorova metoda přemýšlení ozřejmila: „Kde jsou meze svobody?" a její podkapitoly týkající se postupně mezí osobních, politických, materiálních, fyzických, mravních a rozumových. Autorův obzor je schopen obsáhnout i to, co je spojeno se sexem, šílenstvím, AIDS, manželskou nevěrou atd., k jeho osobní četbě patří třeba i francouzský kontroverzní romanopisec Houellenbecq (o němž dost předsudečně soudí, že po přečtení jeho knihy propadne čtenář beznadějné zoufalosti).

Krupička je přesvědčen, že „postmodernismus je náboženství zmatku". Derrida prý „zpochybňuje rozum rozumem", přičemž jeho pohled na současnou společnost ho dovádí k přesvědčení, že je „zcyničtělá". V závěrečných statích spor vrcholí: „Má ještě smysl mít děti v tak zmateném a přelidněném světě?". Snad proto je autor rád, že se patrně té ještě zmatenější budoucnosti nedočká. A tedy se táže: „Jak odejít? Hodně starodávně: s čistým svědomím. Jinak je všechno prohra." V situacích, jež člověka překvapí, je podle autora první pomocí „mravní pomoc, a tou může být pouze svědomí". Závěr jeho úvah je však optimistický: „Kdybych vážil to lidsky dobré a špatné tady v té bídě, tak to dobré převáží."

Nad knihou Jiřího Krupičky *Zmatek* jsem sám strávil hodně času a jsem za to autorovi zavázán nekonečnou vděčností – i když mám výhradu k pasážím, v nichž uvažuje o umění a literatuře. Tam, kde od nich např. vyžaduje povinnost optimismu, se jeho úvahy stávají až dogmatické, utuhlé, prozrazující nepochopení věci samé (postmodernismus, Kafka, Jelineková apod.). Přesto je to kniha nabitá otázkami nejrozmanitější váhy a významu, která je schopna čtenáře vytrhnout z letargie pohodlného myšlenkového života a vybídnout ho k reflexi světa.

Milan Jungmann

PALČIVÉ OTÁZKY V ŽIVOTECH PŘEDKŮ

Martin Pollack: Mrtvý v bunkru. Zpráva o mém otci
Přeložil Petr Štědroň
Host, Brno 2007

Pátrání po vlastních kořenech může mnoho z nás ztotožnit s archivním vyhledáváním předků a následným vypracováním rodokmenu – s věcí v konečném výsledku zajímavou, nicméně spojenou se spíše monotónnější činností v badatelnách nad zaprášenými matrikami. Zajímavé je však sledování rodinných osudů v neuralgických dobách, kterých je „věk extrémů", tedy krátké 20. století, skutečně plné. Proč tomu tak je, napoví každá učebnice dějepisu věnovaná této době – první i druhá světová válka, soupeření dvou světů ve válce studené, dekolonizace Afriky i Asie atd. Učebnicové děje se ovšem netýkají pouze několika politiků a diplomatů. Zřetelně zasáhly i „obyčejné lidi". V českém prostředí by tudíž mohla zaznít v mnoha rodinách otázka po společenské a politické angažovanosti rodičů a příbuzných v čase komunistického režimu. Je však k takovým dotazům obecná vůle? Možná i ano, nicméně dokladů příliš nemáme. Jak ovšem může vypadat tázání a pátrání v případě hledaného nacistického zločince, o tom pojednává zajímavá kniha rakouského publicisty Martina Pollacka, který se rozhodl několik desítek let po smrti svého biologického otce přijít na to, kým byl a co v době druhé světové války v uniformě vysokého důstojníka SS dělal.

Na jaře 1947 byl nalezen v nepoužívaném vojenském bunkru v Brennerském průsmyku na italsko-rakouské hranici neznámý muž. Mrtvý měl na svém těle několik střelných ran, v obličeji staré jizvy, na levém předloktí tetování. U sebe měl falešné doklady. Pátrání italských orgánů po jeho identitě však bylo úspěšné. Oním mrtvým byl Gerhard Bast – otec autora předkládané knihy a zmiňovaný hledaný nacista. Tento budoucí „mrtvý v bunkru" se narodil roku 1911 v Gottschee v Kraňsku, tedy na území, jež patřilo původně k habsburské monarchii, po jejím rozpadu však připadlo Slovinsku, potažmo meziválečnému Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Podobně jako na mnoha místech jazykového rozhraní i zde byl každodenní život po celá desetiletí trvání monarchie i v následujících meziválečných dobách poznamenán stýkáním a potýkáním slovanského obyvatelstva s německojazyčným. Mladý Bast, pocházející z německé rodiny s nacionálně vyhroceným smýšlením, nemohl být ušetřen debat o národnostní otázce a myšlenek na německé sjednocení.

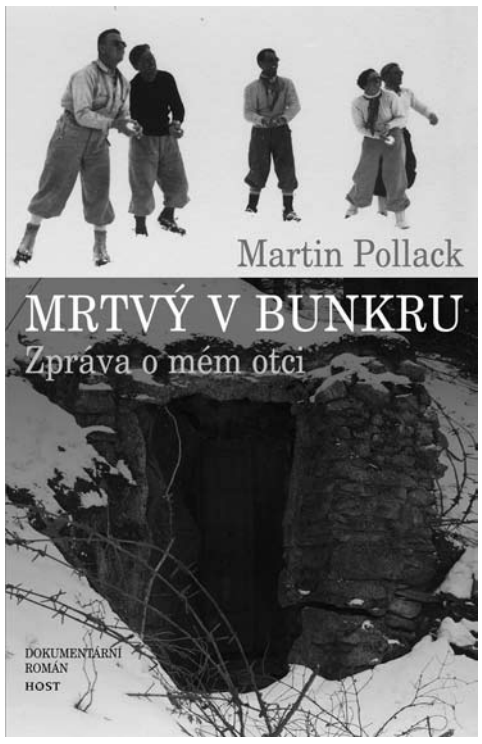

V mládí vystudoval po otcově vzoru práva, během studijních let se však spíše než učivu věnoval aktivitám v buršáckých spolcích, v nichž adekvátním způsobem tužil ducha a především tělo. Se svými vyhrocenými názory našel později cestu do NSDAP i do SS. Po anšlusu Rakouska se stal v Linci velitelem místního gestapa. Činný ovšem nebyl pouze v zázemí, v roce 1942 ho nalezneme v čele jednoho z mnoha zvláštních komand, která v závěsu za postupujícím wehrmachtem „čistila" obsazená území Sovětského svazu. Později byl v podobné roli nasazen na Slovensku. Z dočasně oceňovaných a respektovaných osob se ovšem po válce stali hledaní váleční zločinci. Podobně tomu bylo i v Bastově případě, jenž se skrýval a žil pod falešnou identitou. Jeho poválečným cílem se stal útěk pravděpodobně přes Řím do zámoří. K realizaci svého plánu se však nedostal. Byl zastřelen a oloupen najatým převaděčem na italsko-rakouském pomezí.

Martin Pollack byl se svým biologickým otcem ve zvláštním poměru. Jeho matka byla provdána za malíře Hanse Pollacka, ovšem ještě v průběhu tohoto vztahu přivedla na svět Martina, potomka jiného muže – Basta. S Pollackem se dala posléze rozvést a vdala se právě za velitele lineckého gestapa. Ovšem válka ovlivnila mnohé osudy: *„A když tam tak v poválečném zmatku stála coby vdova hledaného válečného zločince, vzal si ji zase zpátky, spolu s dítětem, jež nebylo jeho."* Martin Pollack se tudíž vydal po stopách muže, který byl sice jeho biologickým otcem, nicméně v jeho životě nezanechal žádnou rodičovskou stopu, spíše mnoho pozdějších otázek.

Pollackovo hledání bylo nepříjemné. Jeho výsledkem je však nevšední četba. Pomyslně tváří v tvář svému otci, tedy alespoň zprávám a informacím z archivních materiálů a výpovědím svědků, vytváří obraz svého přímého předka. Na jedné straně stojí usměvavý muž z fotografií či sympatický a odpovědný člověk z líčení Bastových rodičů – Pollackových prarodičů. Na straně druhé autor poznával velitele zvláštních komand popravujících východoevropské a slovenské Židy či partyzány. Pollack ovšem nalezl v Bastově líčení šťastnou pozici, nesnaží se ho idealizovat coby svého předka. Jeho aktivity zkoumá v zrcadle známých faktů a dokladů o německých činech na východní frontě. Zároveň však otce nijak apriorně neodsuzuje a jeho kariéru vkládá do dobových společensko-politických souvislostí. Pátrá po jeho stopách, i když mnohá zjištění byla jistě nemilá a bolestivá. V jeho textu se tak stále opakuje mnoho nepříjemných otázek – jak aktivní byl Bast? Jak se podílel na likvidaci bezbranných civilistů – mužů, žen i dětí? Mohl odmítnout? Kde se v něm vzala ochota být součástí vraždícího systému Třetí říše? A jak se k jeho aktivitě stavělo jeho rodinné prostředí – především jeho rodiče? Mohli vlastně po válce změnit svůj německý nacionalismus a antisemitismus?

Pollack často zůstává pouze u takových otázek, aniž by měl zřejmou ambici na ně jednoznačně odpovědět. Ostatně pro odpovědi neměl ani dostatek materiálu. Každopádně už sama skutečnost, že podobné dotazy byly nastoleny, představuje svého druhu pozitivní výsledek pátrání. V mnoha německých i rakouských rodinách totiž ani nezazněly. Pollack je ovšem položil otevřeně, dal je svým čtenářům volně k dispozici. Autorovo líčení osudů vlastního otce se netýká jen života jednoho člověka, ale i našeho vztahu k stále ještě živé minulosti. Z jeho knihy díky tomu zaznívá jasné poselství – minulost nemůže být pouze pomalu zapomínaným mrtvým časem, idealizující vzpomínky je třeba konfrontovat se známými a dohledatelnými fakty.

Kniha *Mrtvý v bunkru* skutečně naplňuje svůj podtitul, je zprávou o jednom konkrétním otci, který se pro dějiny zachoval na stránkách archivních dokumentů. Vystoupil tedy z ošidné paměti svých blízkých a známých. Práce ovšem není vyloženě historickým textem, anotace knihy hovoří vhodně o dokumentárním románu. V jeho průběhu se mísí řeč dokumentů s autorovým subjektivním přemýšlením. Průběžně se střídají časové roviny děje, jednou se ocitáme s Bastem na zasněžených vrcholcích Alp či na východní frontě, jindy jsme s Pollackem na jeho cestě Slovenskem či u onoho bunkru na rakousko-italské hranici, kde byl Bast nalezen. Vše je napsáno srozumitelným a čtivým jazykem. Pisatel přehnaně nefabuluje – kde našel autor v pramenech či vzpomínkách bílá místa, tam je nachází i čtenář.

I proto se hledají na této knize nedostatky jen těžko. Čtenář má před sebou zajímavou a napínavou biografii válečného zločince z pera vlastního syna, která ovšem nezůstává u přiblížení konkrétního života, ale svými otazníky přesahuje i do současné širší společnosti. Lze si jen přát, aby předkládaný počin oslovil i české prostředí, které si s vyrovnáním se s vlastní minulostí někdy neví příliš rady. Pollackův text má potenciál přimět k zamyšlení a narušit mlčení nejen ve vlastním rodinném kruhu…

Jan Randák

INZERCE

V červnu 2008 vyšlo 54. číslo revue

ANALOGON

SURREALISMUS - PSYCHOANALÝZA - ANTROPOLOGIE - PŘÍČNÉ VĚDY

věnované tématu

Fetišismus

Z obsahu:
W. Pietz: Problém fetiše; **R. Roussel**: Africké dojmy; **H. Böhme**: Marxův koncept fetišismu a jeho kontext; **J. Sádlo**: Nález a hermeneutická interpretace archaického textu ze skalní lokality jihovýchodně od Jindřichova Hradce; **B. Schmitt**: Abstrakce Pozitivního aneb Fetišismus rozumu; **D. Graeber**: Fetišismus jako společenská tvorba: neboli v procesu vytváření jsou fetiše bohy; **L. Antonín**: O černém chlapečkovi a růžové nevěstě. Město jako fetiš; **J. Baudrillard**: Fetišismus a ideologie: sémiologická redukce; **P. Garon**: Cesta do středu rybníka; **Zd. Justoň**: Vůně jako fetiš; **V. Suvorov**: Směřování k poslední republice; **J. Mansour**: Pierre Molinier neboli ten, kdo touží; **P. Molinier**: Magické umění; **A. Breton**: Pierre Molinier; **J.-B. Pontalis**: Vidění mezi; *Fetišista* – kolektivní hra; **G. Dierna**: Fetišismus, fetišisté a jiné používání těla (zvlášť ženského); **M. Šebek**: Není fetiš jako fetiš; **I. U. Tarchetti:** Historie jedné nohy; Kam nás nohy donesou (**Kateřina Piňosová, Přemysl Martinec, Jan Kohout, Andrew Lass, Kathleen Fox, Stephen J. Clark, Bill Howe**); **S. Freud**: Listy o fetišismu; **Restif de La Bretonne**: Půvabná nožka; **B. Solařík**: Neviditelná vesta; **B. Brouk**: Lidé a věci I

Vydává: Sdružení Analogonu, Mezivrší 31, 147 00 Praha 4 (tel. 244 460 258), e-mail: dryje@surrealismus.cz
Distribuce: KOSMAS, spol. s r. o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (tel: 222 510 749; www.kosmas.cz); předplatné: Eva Dryjová, tel. 607 548 259, e-mail: evadryj@hotmail.com

JEŽÍŠ JAKO VYHLÁŠENÝ ULIČNÍK

Novozákonní apokryfy I.–III.
Přeložili Josef Bartoň, Růžena Dostálová, Jan A. Dus, Radka Fialová, Matyáš Havrda, Jiří Hoblík, Sidonia Horňanová, Lenka Jirouušková, Lucie Kopecká, Jiří Mrázek, Jiří Pavlík, Peter Pokorný, Pavel Ryneš, Petr Tomášek, Zuzana Vítková, David Zbíral
Vyšehrad, Praha 2001, 2003 a 2007

Ačkoliv *Tvar* před časem v rubrice *Výlov* už upozornil na *Neznámá evangelia,* první svazek *Novozákonních apokryfů,* celý projekt (na němž po sedm roků pracovalo Centrum biblických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze) je natolik významný, že si zaslouží vrátit se k němu obsáhlejším textem. Na úctyhodných 1588 stranách tu totiž dostáváme ve třech dílech jakousi čítanku opatřenou úvody, kritickými poznámkami včetně vybraných rukopisných variant a rejstříky: Po prvním svazku následoval svazek druhý nazvaný *Příběhy apoštolů* a vše uzavřela *Proroctví a apokalypsy* ve svazku třetím. Texty jsou přeloženy z původních jazyků, řečtiny, latiny, koptštiny a syrštiny, a vycházejí v českém překladu poprvé, uspořadatelem je Jan Dus (1. díl s Petrem Pokorným).

Apokryfy jsou, jak známo, texty nepřijaté do církevního kánonu. Jeho potřeba se ukazuje už třicet let po Kristově smrti, kdy se křesťanské komunity začaly vydělovat ze židovských synagog. Hlavním důvodem myšlenky kánonu jsou neustále se množící pověsti a vyprávění o Ježíšově životě a skonu, které se předávaly a vykládaly většinou ústně. Křesťanská obec se jimi povzbuzovala zvlášť v době pronásledování. Právě tehdy se do zvěstí o Kristovi dostává nejvíc fantazie. Svévolnost zacházení s materiálem docházela tak daleko, že údajné „Ježíšovy výroky“ popíraly jeho výroky původní.

O to větší je pak snaha vydělit texty, které podají ono pravé *svědectví,* a uchránit je další nezávislé literární tvorby. Jsou to samozřejmě ty, které svou datací nejvíc odpovídají Ježíšově době. Jedná se tedy od počátku o klasickou práci historika, třebaže zasáhl i cenzor. K vlastnímu vytváření kánonu dochází až v druhé polovině 2. století a jde o delší proces.

Pro nás je dnes apokryfní literatura dokladem svobodného literárního projevu své doby a prostředí. Trilogii lze číst jako soubor historických pramenů, ale i jako zábavné čtivo plné naivity a lidské fantazie, pramenící zde ze životní úzkosti.

Z apokryfních evangelií jsou zvlášť pozoruhodná „evangelia dětství“, rozuměj Ježíšova, z nich pak čtenářsky nejatraktivnější Pseudoevangelium Tomášovo, nejistě datované do 2. poloviny 2. století. Je dokladem toho, že i ve společnosti nejstarších křesťanů existovalo cosi podobného našemu hospodskému vyprávění, i s pokleslým jazykem a vulgárnostmi. Vydavatel přirovnává text k romským pohádkám, přiznává i jeho styčné body s indickou mytologií – což by taky odpovídalo přiřčení apoštolu Tomášovi, jehož misijní cesta údajně vedla do Indie. Ježíšovo dětství v tomto podání je pro naši kulturu mírně šokující. Žádné milostné Jezulátko, ale svévolný „spratek“, vědomý si vlastní všemohoucnosti. Chlapečka, který mu na písku rozboří jeho stavbu, nechá prostě uschnout. Životem zaplatí i chlapcovi rodiče, kteří si přijdou stěžovat. Josef, který Ježíšovi domlouvá, se dozví, že má mlčet, protože není jeho otcem. Svatá rodina se stává pro své okolí nesnesitelnou: Ježíš promění své kamarády v prasata, na Ježíše, známou firmu, se oboří i sousedi, jejichž syn spadl z balkonu a zabil se. I teď se Syn Boží rozzuří, ale naopak – zabitého chlapce oživí, aby mu dosvědčil, že on ho dolů neshodil. A co teprve, když nastane škola! Nad své učitele Ježíš vyniká, zesměšní je jako hloupé a oni ho, pochopitelně, odmítají vyučovat…

Text je tu podán v hovorové češtině (připomíná nevzpomenutou podobu *Černošského Pánaboha a pánů Izraelitů*), která by svou odlišností měla odrážet rozdíl originálu a jazyka tehdejší vzdělanecké řečtiny. Je zmíněna i nedávná diskuze na půdě Masarykovy univerzity (1999), kdy posluchačka P. Šípová podobným překladem v diplomové práci vzbudila nevoli.

S přibývajícími lety v apokryfech přibývá i zázraků, vyprávění se stává napínavějším, dramatičtějším, má zaujmout posluchače.

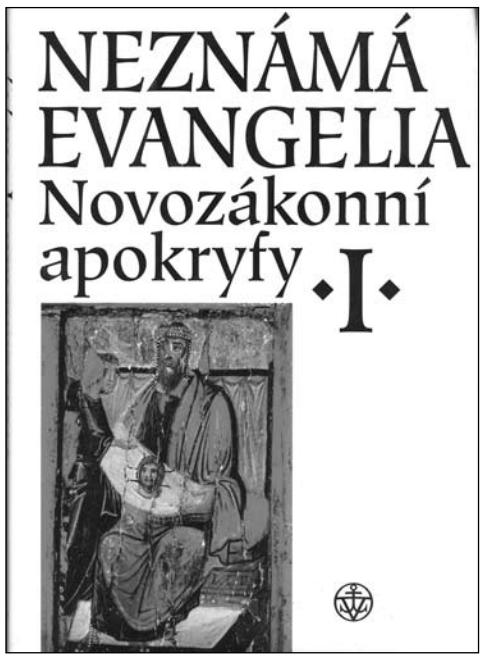

Příkladem toho jsou třeba Skutky Petrovy – ty v původní řecké verzi prakticky neexistují, známy jsou až jejich latinské překlady někdy z přelomu 3. a 4. století, které se zachovaly v opisech pozdějších. Petrova římská apoštolská mise je tu podána tradičním zábavným způsobem, kdy se dva předhánějí před publikem, kdo víc umí. Apoštol Petr se utkává s Egypťanem Šimonem, úspěšným kouzelníkem a hypnotizérem, ale i zlodějem, který se zprvu prohlašuje za Krista. Když se dozví o přítomnosti pravého Kristova učedníka, nabízí mu úplatek, aby ho nevyzradil, a samozřejmě nepochodí. Potom začne mezi oběma napínavá soutěž v zázracích: Petr nechá promluvit lidskou řečí Šimonova psa i sedmiměsíční dítě. Oživí nasolenou rybu, uzdravuje nemocné. Koná své divy pro větší slávu boží, a proto vítězí. Poraženého Šimona nakonec zachraňuje před rozzlobeným davem, který jej chce jako podvodníka ukamenovat, modlitbou však zařídí, aby při jedné ze svých produkcí spadl a zlomil si nohu natřikrát.

Rovněž se apokryfnímu zájmu těšila matka boží Maria, právě pro nedostatek informací uvedených v kánonu. Apokryfy spojené s jejím životem jsou známy ve všech raně křesťanských jazycích. V pobiblické literatuře jde hlavně o obhajobu jejího panenství – třeba v Jakubově Protoevangeliu porodní bába ohlašuje, že panna porodila. Její společnice Salómé nevěří, jde se ujistit vložením ruky a svědčí, že Maria zůstala pannou. Apokryfy o Mariině smrti se neshodují v otázce, kde se příběh odehrává. V jedné verzi Maria i vyčítá Janovi, že se o ni nestaral tak, jak ho Kristus na kříži žádal: Jana totiž přináší anděl z jeho mise v Efesu. Stejným způsobem se přicházejí loučit i ostatní apoštolové ze všech končin světa, jiní mrtví pak vstávají… Marii odnášenou do hrobu chce zneuctít Žid, který se vrhá na rakev. U Jana Teologa se jmenuje Jefóniáš, anděl páně mu ohnivým mečem uťal obě ruce v ramenou a upevnil je na nosítka, podle nichž se vznášely ve vzduchu, a všichni kolem viděli, že Maria byla matkou boží. Na Petrův pokyn se ruce „zase uvolnily, přilepily k tělu, a on uvěřil a velebil Krista“.

Narozdíl od bible je v apokryfech velmi rozšířeným žánrem apokalypsa. Je jí vyjadřována víra, že s blížícím se koncem světa dojde i k nastolení božího řádu. Spravedlivé čeká odměna, zlé trest. Uplatňují se tu sny, vidění, proroctví, někdy falešná. Pozoruhodným textem je v tomto smyslu Vidění Ezdrášovo, kde Bůh ukáže prorokovi peklo. Ohnivými důtkami jsou biti, kdo hřešili s vdanými či ženatými partnery. Hrabivci a lidé chtiví, co *„nepřijímali přistěhovalce a cizince, nedávali almužnu a přivlastňovali si cizí majetek“,* jsou vrháni do pekelného ohně. Trestány jsou i dívky ztrativší panenství před svatbou, žhavým olovem budou zaléváni učitelé, kteří nežijí podle hlásaného učení, a šelmy budou trhat ty, kdo podali křivé svědectví… Na všechno však Ezdráš ve své solidaritě litanicky odpovídá: *„Pane, ušetři hříšníky!“* – jen ohnivý trůn pro krále Heroda schvaluje. Nakonec se mu podaří usmlouvat pro hříšné aspoň úlevu v trestech o nedělích.

A čím by mohl být zvlášť sympatický nám? Když se blíží jeho konec, prorok si ještě vymíní: *„…aby každý, kdo koupí nebo přepíše mou knihu, získal tolik liber zlata, kolik za ni vydal denárů, a k tomu blaženost a život věčný.“* Smlouvá i o svůj život pozemský, ale to už se mu nepodaří. *„Umírá ráno devátého července.“* Měl by to být Den knihkupců a nakladatelů, autorů i čtenářů.

Jana Červenková

TOLIK PRAVD, KOLIK JICH DNES JE, JEŠTĚ NA SVĚTĚ NEBYLO

Lojze Kovačič: Příběhy z malovaných úlů
Přeložil Aleš Kozár
Dauphin, Praha 2007

Exoticky znějící spojení „panjske končnice“ označuje jednu z mnoha specifik Slovinska. Nejde však ani o národní jídlo, ani o specifický kroj, ale nazývají se tak odnímatelné čelní desky včelích úlů, vyrobené většinou ze smrkového dřeva, jež byly obvykle zdobeny nejrůznějšími výjevy. Ty na ně vymalovávali potulní malíři nebo samotní včelaři. Pro mnoho Čechů, kteří nějakou dobu ve Slovinsku studovali, tedy i pro autorku tohoto textu, se panjske končnice vázaly hlavně na návštěvu lublaňského etnografického muzea, kde si zájemci mohli vytvořit svůj „artefakt“ a coby suvenýr ho odnést domů. Tolik z historie panjských končnic pro Neslovince z „doby před Lojzem Kovačičem“.

Rozdělovat dějiny slovinských úlů na období před a po Kovačičovi má v tomto případě svůj smysl. Tento slovinský prozaik totiž zmíněné desky úlů, respektive výjevy na nich zobrazené, oživil a ve své knížce, ačkoli je dosti útlá, ba přímo tenoučká, ukázal jejich pestrý a bohatý svět. Svět, který má svá vlastní pravidla, mnohdy značně se odlišující od těch, na která jsme zvyklí, ať už těmito pravidly míníme přírodní zákony nebo mravní kodex lidský. Ale po pořádku – dříve než Lojze Kovačič vdechl postavičkám na dřevěných deskách jejich svébytný život, reflektoval ve svých románech především události dvacátého století. Jeho prózy se vyznačují silnou autobiografičností; například trilogie *Přistěhovalci* (v originále *Prišleki,* 1983–1985), která je často jmenována jako nejlepší slovinský román 80. let, čerpá právě z osudů autora a jeho rodičů. Ti byli i se svým synem v roce 1938 násilně vystěhováni ze Švýcarska, a stali se tak náhle cizinci ve vlastní zemi.

Je proto zajímavé, že do češtiny byla ze všech děl Lojzeho Kovačiče jako první přeložena zrovna ona drobná knížka *Příběhy z malovaných úlů* (slovinsky vyšla v roce 1993 pod názvem *Zgodbe s panjskih končnic*), jelikož má mezi ostatními Kovačičovými knihami specifické postavení. Liší se jak svým námětem, tak po stránce formální. Nejde o román s autobiografickými prvky, ale o soubor krátkých příběhů, jimž byly inspirací malované obrázky-výjevy. Jejich autorkou byla potulná malířka Marjanca, která na sklonku 19. století na svých cestách za pár drobných a trochu jídla zdobila chlévy, postele i úly svých hostitelů. Marjanca po sobě zanechala pestré obrázky, Kovačičovy příběhy jsou rovněž pestré – v každém jednotlivém příběhu-obrázku, z nichž se kniha skládá a kterých je celkem deset, lze najít prvky nejrůznějších žánrů. Všechny příběhy jsou inspirovány slovinskou folklorní tradicí, najdeme mezi nimi například anekdotu, podobenství, strašidelnou historku s prvky balady, pohádku, ale i odkazy ke středověkým hádáním. Přes tuto formální bohatost je však celý soubor velmi konzistentní. Jednou z věcí, která všechny texty spojuje, je jemně ironický, ale zároveň shovívavý vypravěč, který jako by nám stále připomínal, že hrdinové příběhů z úlů jsou sice často směšní a politováníhodní, zároveň však nám všem velmi podobní.

Příběhy z malovaných úlů mají nepopiratelně silný vztah k folkloru, vesnickým črtám, je to však „jiný“ folklor, než na jaký jsme zvyklí. Nejde ani o realistickou prózu, ani o čistě pohádkové vyprávění. Nadpřirozeno se zcela přirozeně prolíná s realitou a – jak již bylo řečeno v úvodu – pozemské zákony tak docela neplatí. Znepokojujícím dojmem může působit už jen třeba to, že mrtví nemusí pouze odpočívat v pokoji, jak je dobrým zvykem, ale mohou se vrátit, a dokonce i rodit děti. Dobré mravy se také otřásají v základech, když si mladý muž přivede domů místo ženky jalovičku a žijí spolu šťastně a spokojeně až do smrti. Ostatní vesničané se už s tím nějak srovnají – vždyť když nenašel k sobě nevěstu, která by s ním mohla žít (a to v pravém slova smyslu), může fungovat i toto manželství, zvláště když je založeno na pracovních a praktických potřebách – jako ostatně většina manželství, doplní coby dovětek k příběhu cynický vypravěč-glosátor. Předěly mezi jednotlivými příběhy jsou podobné těm chvílím, když prodavač kramářských písní přestane zpívat nebo když figurky na střelnici čekají na další ránu, která je uvede do pohybu.

Příběhy z malovaných úlů nabízejí mnoho úhlů pohledu, z nichž je možné se na ně dívat. Zajímavá je například kompozice motivů příběhů. Úvodní *Příběh o veselé Johce* vtipně využívá možností „hádání“ duše s tělem, přičemž ani duchovno, ani tělesno není tak úplně bílé nebo úplně černé, jak ostatně potvrzují komentáře anděla a ďábla. Spíš je jedno víc k smíchu, druhé možná trochu k pláči a některým duším nerozumí ani sám Hospodin. Další příběhy pak hovoří o různých podobách lásky (mateřské a synovské, vášnivé, temné, léčivé i oživující), o práci a inspiraci s ní spojené. Závěrečný *Příběh o Josu Malukovi, posledním drvoštěpovi v ráji,* který zaspal konec světa a zůstal na něm sám, se pak vrací k otázce, kterou nepřímo pokládá příběh první – nejsme ani zlí, ani dobří, a k čemu tedy vlastně jsme? Proč na světě zůstal právě Jos Maluk, když nebyl ani takový, ani makový? Sám si odpovídá, že právě proto, že byl obyčejný, byl uchován „na semeno“ podobně jako brambor. Zůstal naživu i po konci světa a pochopil to, co si Gregor z *Příběhu o Gregorovi a veliké lodi* uvědomil až příliš pozdě: je lepší zůstat na lodi, přestože nevíš, kam pluje. Možná tohle je ta velká pravda, o níž roku 1898 mluvila Marjanca, zatímco v hostinci U Jižního nádraží čekala na vlak. Abychom se k ní dobrali, musíme však přebrat spoustu jiných. Jak si tehdy Marjanca povzdechla, na světě jich je totiž až příliš mnoho.

Hana Mžourková

44 PODOBIZEN

Gustav Erhart: Barevné dráhy snů
H&H, Jinočany 2007

Studie, eseje a kritiky básníka a historika umění Gustava Erharta o českých i zahraničních výtvarných umělcích (a v nemalé míře také o prozaicích a básnících) vycházejí od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let (častěji však až od konce osmé dekády) minulého století v řadě domácích periodik (např. *Zprávy Spolku českých bibliofilů*, *Art&Antique, Ateliér, Analogon*…) nebo knižně na místech úvodů a doslovů. Charakter těchto mimořádně erudovaných textů je určen autorovým zájmem o biografické peripetie studovaných výtvarníků (tj. o jejich postavení ve společnosti, v civilním i uměleckém životě, o dobový kontext nebo predispozice k tvorbě) a o proniknutí do morfologické i ideové výstavby jejich děl.

Přítomná publikace *Barevné dráhy snů* vydaná renomovaným jinočanským nakladatelstvím *H&H* shrnula čtyřicet čtyři Erhartových monografických studií, esejů, portrétů a skic vybraných světových malířů, grafiků, kreslířů, sochařů, knižních úpravců i specialistů v oborech užitého umění. První bilanční výbor z autorova kunsthistorického psaní tedy koncepčně předestřel estetickou linii, která jej přitahuje (a s níž zároveň nemalou měrou souzní i jeho vlastní básnická tvorba). Stranou zatím zůstaly jeho texty kriticky mapující české výtvarné umění druhé poloviny dvacátého století, jež také vytvářejí poměrně kompaktní celek.

Tím, že Erhart nesetřídil své studie do oddílů soustředěných k vybraným uměleckým směrům nebo k národnostem zařazených umělců, naznačil blízkost stylů, k nimž bývají tito tvůrci řazeni a které jsou v knize komponovány ve svém převážně chronologickém sledu. Všechna vybraná umělecká hnutí, k nimž prezentovaní umělci patřili nebo je coby solitéři anticipovali, případně překračovali, spojuje tendence k radikálnímu přehodnocení dosavadních standardních estetik a hledání nového jazyka a tvarosloví coby cesty k vyjádření antagonisticky (či přinejmenším odlišně nebo konfrontačně) situované pozice individualistického tvůrce v jeho soudobé společnosti. Významným zdrojem nové imaginace a technických postupů těchto tvůrců se stávalo nevědomí a sen; významově se prohlubovala původní plochá dekorativnost ornamentu, vytvářela se nová, subjektivní symbolika, popouštěly se uzdy spontaneitě a automatismu… Otevírala se nebezpečná cesta k novému porozumění a vyjadřování, při níž se rozbíjela dosud stabilní definitivnost uměleckého poselství (reprezentovaná heslovitostí jeho mimoestetických funkcí) a povstávala proteovská víceznačnost, jež poskytovala recipientovi širší prostor k výkladu díla.

Počátek Erhartovy cesty výtvarným uměním začíná moderními uměleckými směry nastupujícími v období fin de siècle (symbolismus, dekadence, secese), z nichž představuje mj. i několik autorů, kteří měli blízko k českému prostředí (např. Alfred Kubin nebo Richard Teschner). Dále pokračuje k expresionismu (např. Emil Nolde) a abstrakci (např. Jean Bazaine) a jejich pozdější charakteristické fúzi, abstraktnímu expresionismu (např. Philip Guston) a vrcholí v surrealismu (např. Pierre Klossowski, Viktor Brauner). Nestraní se ovšem ani jinak orientovaných umělců, v jejichž pracích objevuje podobné tendence (např. Jean-Michel Basquiat, George Segal, Bernard Buffet). Gustav Erhart také nejednou chronologickou linii narušuje ve prospěch konfrontací žánrově či tematicky blízkých tvůrců (například k sobě soustřeďuje několik výtvarníků, věnujících se vedle volné tvorby také užitému umění).

Předkládaný soubor dokumentuje pestrost Erhartových přístupů k reflexi umělcova „života a díla“ a stálou vyhraněnost jeho estetické orientace, jež ho přivádí i k tvůrcům pozapomenutým i v jejich vlastech. Některé jeho studie jsou zaměřeny více biograficky a mají charakter obsáhlejšího medailonu, jiné se zase zabývají více dílem. Nejzdařilejší jsou ty texty, v nichž se životopisný vhled spojuje s výkladem tvorby a jejím zařazením do dobového kontextu. Mistrovský je například rozsáhlý esej *Aubrey Beardsley, pierot Messalinou uhranutý*, který dříve dokonce vyšel v samostatné bibliofilské publikaci, nebo pojednání *Heinricha Vogelera pohádka se špatným koncem*, sledující cesty života a díla pozoruhodného německého výtvarníka.

Je chvályhodné, že se konečně Erhartovým esejům dostalo významnějšího knižního vydání a nebyly odsouzeny k pozapomnění na „žloutnoucích“ stránkách časopisů. Výtvarná podoba knihy je nadto mimořádně zdařilá. Komorní formát a ladná sazba, umně spojená s drobnými reprodukcemi podobizen prezentovaných autorů, citlivě komunikuje s Erhartovým minuciózním stylem. Jedinou vážnou vadou knihy je ovšem absence jmenného rejstříku; ten by v tak významné publikaci skutečně chybět neměl.

Karel Kolařík

KRITIKEM Z VÁŠNĚ

Miloš Dvořák: O Otokaru Březinovi
Akropolis, Praha 2007

V minulém roce byly vydány v mnohém si velice příbuzné knihy předního znalce české meziválečné, především katolicky orientované kritiky Miloše Dvořáka. Dvořák je v současnosti opět považován za jednoho z čelných odborníků na dílo Otokara Březiny, který se nejen v meziválečném období, ale i v letech po druhé světové válce, kdy mu bylo umožněno krátce publikovat, podílel vedle mnohých dalších na rozvíjení, následně na oživení březinovského kultu. Soustavnému přibližování této kritické osobnosti se věnuje Ladislav Soldán, který v roce 2005 vydal monografii jí věnovanou a navázal na ni dvěma knižními soubory studií, statí, polemik a recenzí *O Jakubu Demlovi* a *O Otokaru Březinovi*. Ty velice pečlivě uspořádal, připravil k vydání a opatřil doslovem a poznámkami, čímž také částečně splácí Dvořákovi dluh.

Za Dvořákova života byl vydán knižně pouze jeden titul, a to z jeho rané tvorby z období vysokoškolských studií, *Tradice díla Otokara Březiny* (1928). Již z textů tištěných před vydáním této knihy je patrné, že se zrodila kritická osobnost z nesmírného obdivu a entuziasmu k jednomu velkému českému básníkovi. Březina byl od počátku Dvořákovi po všech stránkách nezpochybnitelnou normou a stal se mu nepřekonatelným kánonem, čemuž také odpovídá stylistická stránka jednotlivých textů. Podobně blízký už mu byl jen Jakub Deml, nepochybně v důsledku převážně vnějších souvislostí pojících se k osobnosti Otokara Březiny, který představoval v Demlově životě osobnost zcela jedinečnou. Dnes přemrštěně působící patos jednotlivých statí byl ovšem v meziválečném období jedním z typických znaků zejména katolicky orientované kritiky. Podobně významově a stylisticky nadnesenou adoraci na dílo a osobnost Otokara Březiny nacházíme i u Bedřicha Fučíka.

Dvořák začal v roce 1926 vydávat spolu s katolickými intelektuály časopis *Tvar*. Později spolupracoval s *Listy pro umění a kritiku*, *Obrodou*, *Archou*, *Akordem*, po roce 1945 přispíval do *Vyšehradu*. Po roce 1948 byla jeho vědecká i pedagogická činnost omezena. V šedesátých letech v čase politického uvolnění publikoval v *Tváři*, *Obnově* a *Hostu do domu*. Soldánem připravená kniha Dvořákových textů různého charakteru na březinovské téma obsahuje tyto příspěvky publikované v časopisech, novinách, sbornících v letech 1919 až 1967. Z literárněhistorického hlediska jsou obzvlášť cennými dvě studie na téma souvztažnosti a vlivu Nové Říše na Březinovo dílo a vztah básníka k husitství. Obě vznikly v šedesátých letech a jsou dochovány v pozůstalosti, zde jsou tedy uveřejněny poprvé. Editor při jejich uspořádání využil podobně jako v případě studií demlovských pořad chronologický, čímž se postupně ukazuje autorovo kritické zrání, stylistická vytříbenost a i vývojový pohled na Březinovo dílo, však pouze v drobných nuancích, protože Dvořák se během svého celoživotního zájmu o básníka ve svých stanoviscích výrazněji neodklonil. Esejistické útvary později obohatil o meditace obecnějšího charakteru.

Prvním do souboru zařazeným textem je studie o náboženství v Březinově poezii, kterou Dvořák publikoval jako osmnáctiletý ve studentském časopise *Svítání* roku 1919. Již zde autor podává své pojetí duchovní podstaty Březinových básní, které později jen více rozvíjí. Vychází z předpokladu, že básníkovo dílo je výkladem přírody, s níž je víra v absolutní kontinuitě, a tedy pouze v tomto spojení se nachází cesta k tajemství, jehož hledání mnohé povahy (utrpení, ztrácení, smrt) je podstatou lidského bytí. Už tento raný text odkrývá kritikovo vlastní hluboké křesťanské zakotvení, v jehož intencích Březinovy texty interpretoval od počátku. Vykládáním Březinových symbolů v rámci křesťanství a postupným uvažováním o jeho díle v mezích katolicity se interpretační pole básníkovy duchovní podstaty textů značně zužuje. *„Bez tradice katolické církve jest dílo Otokara Březiny nemožné a nemyslitelné. Jest zřejmější, jak roste z ní a v ní.“* (s. 72)

Zejména v této problematice se Dvořák často opírá o Demlova jednostranná, na základě dalších badatelských znalostí vnějších reálií tedy zpochybnitelná tvrzení, citace a parafráze Březinových výroků, s nimiž, jak víme, Deml nakládal v rámci plné věrohodnosti značně problematicky, byť je vydával za svědectví dokumentárního charakteru. *„Vidíme, jak dílo Otokara Březiny se ve svém nejvnitřnějším ustrojení shoduje s katolickou naukou o vůli člověka a boží milosti a jejich spolupůsobení. »Velikou útěchou mi jest, že alespoň mé dílo je katolické,« pravil Otokar Březina k Jakubu Demlovi, »a nepochybuji, že budoucnost tento výrok potvrdí.«“* (s. 50) Podobných příkladů bychom našli několik.

V dalších zařazených textech si Dvořák všímá pohádek, jež hledá ve vlastnostech Březinovy řeči. Soustavně se věnuje paradoxům v básníkově tvorbě, které mnohdy čtenáře vedou k těžce nalezitelnému klíči k Březinovým básním. Několikrát se navrací k plnosti Březinova slova, jež dokázal stejně intenzivně pojmout pouze Jakub Deml. Opětovně se také zabývá pohybem v Březinově díle, který je dán množstvím prostoru, jež básník zachycuje, a zhuštěností časovou a synestetickou do jednoho okamžiku, jenž by dokázal trvat věčně. Soustřeďuje se i na téma ženy, které je v textech plně zastoupeno. Mnohdy využívá cestu interpretace v souvislosti s vnějšími reáliemi básníkova života. Analýza jedinečné metaforické kulminace v Březinových básních je taktéž zastoupena, a to vždy s využitím příkladných citátů z básníkových veršů. Komparativním přístupem naznačuje i některé vnitřní souvislosti dalších umělců s Březinovým dílem, a to nejen z oblasti literatury, ale i dalších druhů umění (Mánes aj.). Opětovně se opakuje Dvořákem rozpracovávaná interpretace Březinova pojetí světla, jehož obrazy hrají v básníkových verších další významnou roli, v několika studiích se také vrací k tématu vůle v Březinově tvorbě, kterou považuje za absolutní vnitřní směřování celé bytosti.

Souborem těchto zapomínaných Dvořákových prací se jistě daří oživovat nejen kritikovu osobnost, jež zůstala svému básníkovi po celý život věrná, aniž by se zásadněji odklonila od svých prvotních stanovisek, ale především nám připomíná jedinečnou osobnost a dílo O. Březiny v jeho vývojových aspektech od pesimistického ladění sbírky *Tajemné dálky* přes částečné překlenutí pocitů samoty ve *Svítání na západě* až k plnému spojení pozemského a vesmírného a naplňování idey bratrství v posledních dvou sbírkách *Stavitelé chrámů* a *Ruce*.

Kamila Přikrylová

INZERCE

UNIKÁNÍ KONVENCI

Aksel Sandemose: Uprchlík kříží svou stopu
Přeložila Jarka Vrbová
Argo, Praha 2007

Aksel Sandemose (1899–1965) patří již dlouho mezi živé klasiky skandinávské literatury a jeho *Uprchlík kříží svou stopu* (1933) mezi stěžejní díla skandinávského meziválečného modernismu. Je vlastně s podivem, že se k nám jeho nejslavnější dílo dostává až tři čtvrtě století poté, co autora proslavilo. Anebo to s podivem není?

Uprchlík kříží svou stopu je druhým a nejznámějším románem tetralogie o Espenu Arnakke. Je osobní zpovědí vraha, v níž se vypravěč k činu zároveň doznává i jej obhajuje. Kdysi uprchl před svazující konvencí z rodného městečka Jante, na lodi se dostal do Kanady a tam v Misery Harbor zavraždil člověka. Útržkovité vzpomínky těží z paměti až řadu let po vraždě a snaží se pomocí této pestré škály zdařilých psychologicko-analytických miniatur svému činu přijít na kloub. Vrací se v nich především do dětství. Sandemose zde skrze svého hrdinu formuluje nepsaný zákon maloměsta, Zákon Jante (neboli *Janteloven*), který je variací na biblické desatero a představuje soubor zákazů, kterými si lidé z Jante *„navzájem zabíjejí šance“* a *„drží se na uzdě“*. Zdroj zdeformované identity vidí Espen Arnakke v restriktivním způsobu výchovy, ve vynucované průměrnosti a extrémním potlačování přirozených pudů. Pro úplnost dodejme, že Zákon Jante vstoupil do běžného slovníku Skandinávců jako synonymum útlaku neobyčejného jedince průměrnou většinou. Tolik poměrně známá fakta o slavném románu.

Norská meziválečná literatura u nás ve své době byla a do jisté míry i dnes je značně populární. Proč se k nám tedy její stěžejní dílo dostává tak pozdě? V době vzniku Sandemoseho románu se konstituovala česká představa o norské literatuře, která do značné míry přežívá dodnes a která se zakládá na jejím tehdejším hlavním proudu, jejž reprezentuje např. dodnes živé dílo Sigrid Undsetové, či dnes již pozapomenutého Olava Duuna. Jednalo se o víceméně tradiční realistické romány o ryzím člověku nezkaženém metropolitním životem, ale naopak spjatém s přírodou a tradiční společností, pevně ukotveném do norské (historické či soudobé) reality maloměsta anebo ještě lépe venkova. Není proto divu, že zaujal české ruralisty, mezi nimi Josefa Knapa, který se stal jedním z nejzapálenějších propagátorů této norské literatury u nás.

Naproti tomu norský meziválečný modernismus, jehož je *Uprchlík* prvotřídním reprezentantem, vyrůstal z kultury kosmopolitní. Skupinka radikálních spisovatelů v Norsku dvacátých a třicátých let, k nimž byl Sandemose volně přidružen, se nechala inspirovat vším, co se příčilo tamějšímu převládajícímu proudu. Z myšlenkových směrů to byl marxismus (pro nějž nadšení však opadlo úderem moskevských procesů) a psychoanalýza. Mezinárodní literární inspirace pak ovlivnila novou tvorbu po stránce výstavby románů, která se významně odchýlila od lineárního vyprávění směrem k roztříštěnosti. Pravděpodobně proto, že se tvorba Aksela Sandemose zcela vymykala představě o nové, ryzí norské literatuře, se v té době o vydání *Uprchlíka* či jiného jeho díla ani neuvažovalo.

Na pořad dne se Sandemose, individualistický bojovník proti útlaku jedince většinovou společností, dostal paradoxně až po únoru 1948. U nás oblíbení norští (a obecně skandinávští) spisovatelé, jako např. výše zmíněná Undsetová, hlasitě protestovali proti převratu, čímž si cestu do češtiny na dlouhou dobu zcela odřízli. V březnu byl za odstoupivšího Emila Waltera na post vyslance v Oslu dosazen T. Kuška, jenž dostal za úkol mj. podporovat literární výměnu. *„Je jen málo děl zdejších pokrokových spisovatelů, které by bylo možno doporučit u nás,“* píše Kuška 22. listopadu 1948 ve zprávě do Prahy. *„A tak např. spisovatel Aksel Sandemose, který je zde pokládán za největšího žijícího romanopisce a který je člen norské komunistické strany, byl by jistě v Československu přijat s rozpaky, jak pro formu svého díla, tak i pro obsahové zaměření.“* A neopomene si postěžovat, že norští vzdělanci nyní obecně *„trpí hypertrofií osobní svobody“*. Ponecháme-li stranou Sandemoseho vztah ke Komunistické straně Norska, můžeme si povšimnout, že důvodem k odmítnutí jsou opět nekonvenční formální a obsahové stránky díla.

První román Aksela Sandemose se v češtině objevil v roce 1966. Jednalo se o román *Vzpoura na plachetnici Zuidersee* v překladu Boženy Køllnové-Ehrmannové. Ačkoliv je možné v něm pozorovat některá Sandemoseho oblíbená témata, jako např. psychologie masy, erotika, výchova, jedná se v prvé řadě o román dobrodružný, původně psaný na pokračování. Do češtiny se tak jako první dostal spíše podružný román, asi jako by při uvedení např. Witolda Gombrowicze padla volba na román *Posedlí* (jejž mimochodem právě také *Argo* vydává) místo *Ferdydurke*. Potvrdila se tím inklinace k realistické linii, po níž je u nás norská literatura převážně přijímána.

Je tedy třeba jednoznačně ocenit nakladatelský počin, jímž se *Argo* po více než čtyřiceti letech k Akselu Sandemose vrací jeho nejlepším románem, a uniká tak konvenční recepci norské literatury u nás. Rovněž si ocenění zaslouží překlad, který patří mezi nejlepší z pera překladatelky, vyniká stylovou jednotou, přesností a výstižnou sevřeností výrazu i koherencí. Pečlivé hledání vhodného pojetí překladu je patrné i ze srovnání jedné věty z poněkud kostrbaté a nezredigované ukázky z románu, která kdysi vyšla časopisecky, s konečným vybroušeným zněním, na němž je patrné mj. citlivé odpoutávání se od originálu, promyšlené nakládání se slovosledem a neotřelým výrazivem: *„Jen o několika málo věcech se mohlo mluvit, a ty mohli vznést jako téma jen nejstarší bratři, kteří mluvili pomalu, podkládali slova zpěvavou nejistotou, zatímco mladší seděli se sklopenýma očima a bilancovali svou nenávist.“* (*Plav* 7–8/2006, s. 31) *„V Jante se mohlo mluvit jen o několika málo věcech a mohli je jako téma hovoru navrhnout jen nejstarší bratři, kteří mluvili pomalu a zpoza jejich slov zaznívala nejistota, zatímco mladší seděli se sklopenýma očima a inventarizovali svou nenávist.“* (s. 65)

Ondřej Vimr

ČAS BUZNY

Michal Witkowski: Chlípnice
Přeložil Jan Jeništa
Agite/Fra, Praha 2007

Michal Witkowski (nar. 1975 ve Wrocławi) vstoupil na polský knižní trh v roce 2001 souborem próz *Copyright*. Roku 2005 vydal text *Lubiewo*, který poté pro reedice třikrát přepsal; Jeništův překlad koresponduje – jak v doslovu uvádí Barbora Gregorová – s poslední, čtvrtou verzí. Je to zřejmě kniha s pověstí, ale čert vem; je třeba číst ji pozorněji než s očima vytřeštěnýma vstříc takzvané pikantnosti.

Text má dvě části. Předpokoj k rozlehlejší, dál vnitřně členěné *„buznovské bíč“* (rozuměj beach, pláž), předmluvná *„kniha ulice“*, vyhlíží zprvu jako reportáž. Mluvčí v letmé distanci komentuje oprýskaný interiér, v němž žijí dva *„staří chlapi“* (Lukrécie a Patricie: dva ornamenty špinavého stáří), za nimiž přišel; evokuje jejich zjev, řeči, nostalgicky obrácené k lepším časům *„totáče“*. Evokuje jejich vyprávění o hrách s realitou – hrách vedených ovšem se vším ostřím a rizikem; o hrách, vyvrácených (*„vykroucených“*) z času dne, jemuž panuje „normalita“, všednost, ono *„král je nahý“*. (s. 43) O hrách, které se ale nyní už jen ztěžka prodírají tíhou všudypřítomné sešlosti, ošklivosti a nemoci těla a postkomunistických městských krajin (supermarkety, *„gayové“* v *„moderních elegantních barech“*). Patricie a Lukrécie jsou ještě pořád králové představivosti takřka dětské (*„může to být přece jenom jako, jak malý děti“*, 26), stíhající *„zázrak“*: *„představivost dělá divy. Hlavní je to vzrušující mravenčení, naděje, stát se může všechno“* (s. 42) – přitom jsou ale na konci svého času, na konci slavnosti leckdy mrazivé: *„Vyzkoušeli všechny perverznosti včetně smrti.“* (s. 53) V určitém okamžiku se Lukrécie a Patricie na několik odstavců jakoby z řeči vytrácejí a je na místě znejistět: kdo to vlastně mluví, čí je ta zkušenost, z níž se sbírá fenomenologie existence, živené speciální, nutkavou touhou? A potom náhle trčí mezi trsy vět zjevné a návodné: *„Ten kluk jsem byl já.“* (s. 32)

Tady kniha nakročuje do své druhé části, kde se centrem řeči stává *„bíč“*: úvodní mluvčí, etnograf, novinář apod. (vybavující v závěru čtenáře aparátem terminologických vysvětlivek), je už definitivně součástí *„vykrouceného“* světa, světa se specifickými zákony, kódy, útočištěmi. Text se rozbíhá, krájen a droben do kapitolek, tj. do portrétů, inzerátů, epizod. Záznam reportérova / *„Michaškova“* lenivého i roztouženého pobývání na pláži, v pobaltské krajině, které se říká Chlípnice, je protkán útržky cizích osudů: je to defilé figur, oheň, živený rozkoší z historky, fatální pointy: *„My se smějem, ale skrze slzy, poněvadž to je náš osud, ach osud“* (s. 207); je to kronika, sepisovaná s provokativní nostalgií: zjevení polských dějin z rubu buzny (vzpomínky na bary a jiná teritoria, které už neexistují, na *„tetky“*, co už jsou po smrti – *„Historii teploušského života nikdo nenapsal, leda tak močí na plechové stěně“*, s. 24); je to báseň hynoucích životních modalit. Je to důvtipný sled inscenací, cizelujících půlnoční dikce: *„Píši zkoseným písmem plným šroubovic a svěřuji jí veškeré intriky, většinou smyšlené, ale často též pravdivé, nesčetněkrát okrášlené některou cynickou ozdobou či archaismem.“* (s. 155)

K takovým *„ozdobám“* nutno připočíst literární a jinou erudici, prosvítající textem: manifesty blízkosti a zrcadlení, leckdy blasfemických – od Mickiewiczových *Tryzen* k románům Witolda Gombrowicze, ke *„scénám z markýze de Sade“* (s. 53); vždyť, nezapomeň, *„Lukrécie byl kdysi germanistou“* (s. 8). A tak dál a mnohem víc, přes citace dobových šlágrů, ke klíčovému předobrazu – kinematografickým orgiím Piera Paola Pasoliniho: *„Já je lákám na vyprávění… Chci, aby se staly vypravěčkama, jako v Pasoliniho Saló, aby panstvu den po dni vyprávěly čím dál zvrhlejší příběhy, u pianina, u hořícího krbu. Rád bych zinscenoval takovej buznovskej Dekameron. Ale má to jeden háček – hřích už neexistuje. Vyprchal.“* (s. 66)

A *„panstvo“* (čtenář) je na horizontu – viz poznámky o možné nudě, opakování, stejně jako průběžné zmínky o knize, textu o buznách, který je psán / má být napsán. Fikce vyprávěného světa se tak zdá prolamovat do tvého času, vrací se ke chvění reportáže: ten, kdo píše (a je současně figurou svého psaní), je opravdu tvůj současník, vzdálené *„tělo-text“*: *„Tělo přeplněné bizarním sněním o romancích, bálech, krasavcích na terase po sezoně.“* (s. 91) To knihu přesouvá z domén přece jen neutralizující nostalgie do přítomnosti nejhmatatelnější.

Michal Topor

Tvar lze objednat e-mailem, telefonicky nebo poštou
tvar@ucl.cas.cz
Tvar, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1
tel.: 234 612 398, 234 612 399
cena pro předplatitele 22,– Kč

OZNÁMENÍ

Do 14. 9. 2008 lze v Muzeu Kroměřížska zhlédnout výstavu **O hračkách, hrách a hraní**.

Liberecká Galerie U Rytíře vystavuje fotografie **Bohumila Dobrovolského**, věnované srpnu 1968. Výstava **Praha – 21. srpen 1968** bude přístupná do 4. 10. 2008.

V brněnském Domě Pánů z Kunštátu je do 21. 9. 2008 k vidění výstava nazvaná **Srpen 1968 ve fotografii pamětníků**. Vedle toho můžete ve stejné galerii navštívit výstavu **Souvislosti** fotografa **Pavla Nešlehy** (do 12. 10. 2008)

Autorská dvojice **Radovan Rybák** a **Ondřej Hník** zvou na čtení v pražském klubu Carpe Diem (Jičínská 4, Praha), které proběhne ve čtvrtek 11. 9. 2008 v 19.00 hod.

Galerie výtvarného umění v Chebu vystavuje do 21. 9. 2008 **italskou kresbu 16. a 17. století** ze sbírek Muzea umění Olomouc.

Z výstavy věnované italské kresbě 17. století

Tak kampak jste se, holenkové, o prázdninách vypravili? Já cestoval nejen po naší krásné vlasti, podnikl jsem i expedici časovou: do těžké doby poválečné, na přelom let čtyřicátých a padesátých, kdy svět stál na prahu nového konfliktu, studené války, *kterou se imperialisté snaží lidstvo zastrašit,* konfliktu, jenž rozhodne o budoucnosti lidstva.

Rozhodne? Vlastně už rozhodl! Události v Číně, v Koreji, ve Vietnamu, na Filipínách, neustále rostoucí uvědomění a sílící odpor lidu ve všech ostatních koloniálních a závislých zemích – to vše je bezpečnou zárukou, že i tam, kde dosud nevyšlo slunce svobody, brzy vyjde. A především je zárukou toho Sovětský svaz, jehož vážnost v koloniálních a polokoloniálních zemích každým dnem vzrůstá a jenž je všem dosud porobeným národům příkladem, jak svrhnout panství vykořisťovatelů a budovat šťastný život pro všechny.

Stačí si přečíst krátkou předmluvu z pera dr. Lubora Valenty, jenž výbor *z cest sovětských novinářů po koloniích a závislých zemích* uspořádal, přeložil a opatřil úvodním slovem, a víme bezpečně, kteří jsou ti hodní a kteří zlí. Černobílé vidění může dnes, s notným časovým odstupem, působit komicky, ale podobné knihy jsou také dobovými dokumenty, bezprostředně zachycujícími bipolární rozdělení tehdejšího světa.

Ale ještě než se pánům imperialistům podíváme na zoubek, nechť zazní provokativní otázka: *Kdo jsou tito nápadně oblečení lidé, kteří se v póze španělských conquistadorů řítí ulicemi a sady argentinského hlavního města, aniž se ohlížejí na jakékoli dopravní předpisy? Kdo jsou tito chlapíci, kteří se klackují v otevřeném voze a s jednou rukou kolem pasu svého děvčete, s druhou nedbale položenou na volantu zběsile uhánějí ulicemi, jako by chtěli předhonit celý svět?* Víte, nevíte? Čtěte dál a dozvíte se, co je to za nezvedenou bandu…

Sovětští novináři nás provádějí těmi nejpalčivějšími ohnisky pokleslé koloniální politiky, tepouce nemilosrdně nešvary imperialistické smečky, jež sdírá z kůže domorodé etnikum. Ať už se nacházíme v Egyptě, ve Venezuele, v Japonsku či Jižní Rhodesii, stále týž mamon, táž honba za kapitálem, nekonečná defilírka *čachrářů*, *otrokářů*, *upírů* a *vyssávačů* (máme ještě před pravopisnou reformou v 53. roce), na straně druhé bídné obrazy domorodého etnika: *Životodárná vláha Nilu a dostatečně teplé podnebí umožňuje dvojí i trojí sklizeň ročně. Ale v chatrčích felahů si podává ruku bída s nouzí…*

O kousek na jih to není o nic jiné: *Řeka Zambezi má největší vodopády na světě* (…), *ale ty slouží jen jako pozoruhodnost bohatým britským zahalečům, kteří pro zábavu cestují po světě.* (…) *Tak je tomu se vším. Ve městech, zbudovaných v potu a krvi černošského obyvatelstva, užívají bílí britští páni darů života. Projíždějíce zemí, viděli jsme jejich bohaté farmy, jejich přepychové vily, jejich obchody, domy a krásné sady.*

A není to tak, co svět světem stojí: že jeden tyje z druhého? Ne, nechci zlehčovat bídu, v níž žije méně šťastná část populace, ať je to kdekoliv a kdykoliv. A nemám důvod domnívat se, že si sovětští publicisté museli něco přibarvovat; věřím, že podmínky, v nichž dělníci z jejich reportáží žijí, byly strašlivé. Přesto si tito lidé mohou ještě gratulovat – v porovnání se statisíci nebožáků živořících ve stejnou dobu bez vlastního přičinění na Sibiři k nim byl osud ještě milosrdný. O takových se v knize pochopitelně nedočteme.

Namísto toho na nás čeká vydatný ideologický příkrm, před nímž se nelze schovat: jen podívejte, jak to my molodci děláme u nás, ve Svazu. A jak se u nás má dělník – takového my si jinak vážíme! *„Mechanik Afanasjev“ se jmenuje velký sovětský parník, který nedávno projížděl Port Saidem. Vysvětlujeme mu* (arabskému bezzemkovi – pozn. red.), *že to byl lodní mechanik, námořník, který za války obětoval svůj život v boji za vlast. / „Obyčejný mechanik? A po něm je pojmenována loď?“ táže se Arab nesmírně udiven.* Inu, umom Rossiju ně poňať…

Blížíme se do finále, zbývá prozradit odpověď na kvízovou otázku, shora položenou. Nuže: *Jsou to rozjaření Yankeeové. Provozují zde „sport“.* A to je pro dnešek vše, už jen povinnou slinu do tváří zbabělé nepřátelské chásky:

I zde kráčí noví kandidáti světovlády otrocky ve stopách svých potupně skončivších předchůdců: své nároky na světovládu schovávají za ošumělý praporec antikomunismu. V těchto prolhaných argumentech lze však slyšet vážné znepokojení imperialistů nad mohutnými úspěchy demokratických sil v koloniích a v závislých zemích.

A po osmapadesáti letech?

Michal Škrabal

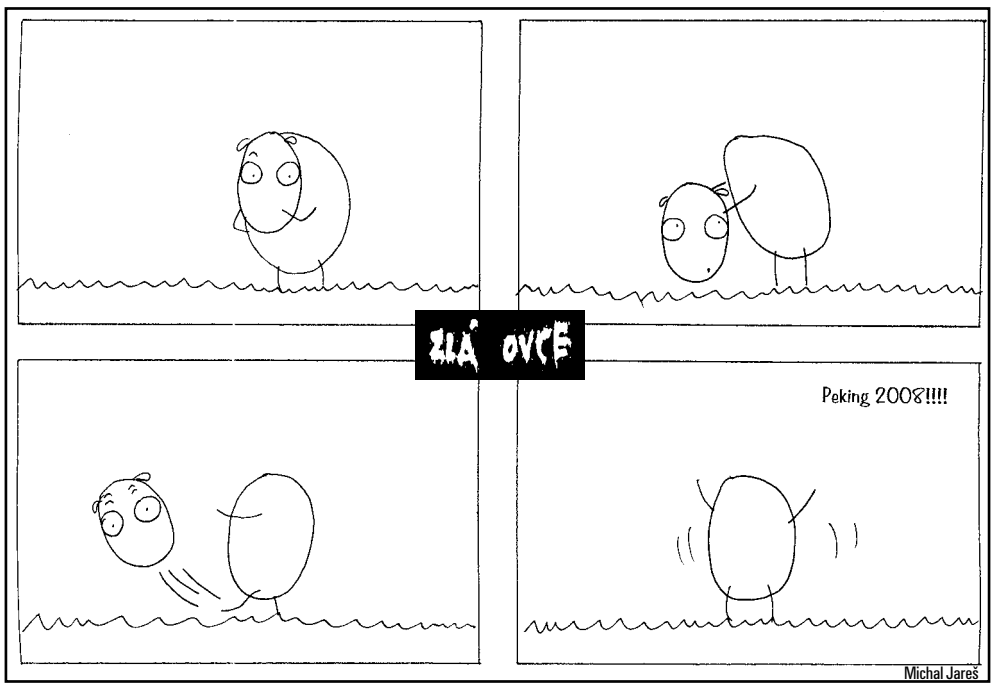

VÝROČÍ

Petr Halmay

*** 12. 9. 1958 Praha**

Konec sezóny

Místo, kde spatřili jsme světlo světa,
bylo herna U Nováků…

Cikáni hrají poker
v trávově zeleném boxu.

Byli jsme hlavními hrdiny na této směšné scéně
pro pár penzistů a outsiderů…
nebylo odtud vidět na žádnou z demonstrací,
na plameny krematoria.

Zmalovaná hajzlbába pila pivo
u lesknoucího se výčepu,
něco docela krásného,
co nás z ničeho nic napadlo,

chodilo kolem šachového stolku
jako živé.

Bílá gerbera ve skleněné vázičce
svítila z mosazného pultu.

(*Bytost*, 1994)

V první půlce září si připomínáme ještě tato výročí:
3. 9. 1878 Hanuš Jelínek
6. 9. 1948 Jiří Chára
8. 9. 1948 Josef Šimon
12. 9. 1688 Ferdinand Maxmilian Brokoff
13. 9. 1868 Otokar Březina
15. 9. 1958 Petr Jachnin

FEJETON

KDYŽ DVA DĚLAJÍ JINÉ TOTÉŽ

Přítel Josef miluje hádanky a rébusy. Potkali jsme se po delší době v Libni, U Karla IV., kde jsme se i před lety scházívali, když jsem byl ještě Libeňákem. Josef měl po ruce opět celou várku nejrůznějších rébusů, které se jeví být vhodnou přílohou k černému krušovickému pivu.

Nakreslil mi na tácek takovou hádanku, rébus či test, je to posloupnost čísel od jedné do devíti, ale ke každé číslici zleva přimalujete navíc její zrcadlový odraz, podle osové souměrnosti, z jedničky je „M“, z dvojky podtržené srdíčko, z trojky v podstatě osmička atd., až do devítky, ale jedna takto zdvojená cifra se v posloupnosti vynechá. Test představivosti si žádá doplnit chybějící obrázek.

Vybavilo se mi v hlavě, že jsem se s touhle hádankou už někdy dávno setkal, což mne poněkud připravilo o hlubší požitek při luštění, na druhé straně vybudilo to mezi mnou a Josefem debatu o symetrii či nesymetrii světa. Notovali jsme si v tom, jak je vše zároveň rozpolcené, dvojité, a zároveň vše směřuje k nějakému vyrovnání, v důmyslné nepravidelnosti pravidelného podvojného světa jsme objevili vedle spousty varovných a dramatických skutečností i řadu chutných a osvěžujících myšlenek, takže jsme i toho číšníka, co nám to nakonec spočítal, možná viděli nějak zdvojeně. Relaxace skončila odchodem na naše pozdní tramvaje, ale téma, jak už to tak bývá, se jen tak nevzdává svých hlav.

V noční pětapadesátce se na přední sedadla proti sobě posadili dva mladí opálení muži. Podobně jako já oba znaveni do té míry, do které to lze svést na život (u mne) či náročný den v solárku po squashi (nebo tak něco), a s jistým údivem krátce obhlédli jeden druhého. Jsou si podobní jak vejce vejci, ačkoliv ne tak docela. Skoro jako s těmi čísly a jejich zrcadlovým odrazem v Josefově hádance…

Totiž, oba mají bílé triko s krátkým rukávem, černá kaťata z nějaké lesklé látky (promiňte, nevyznám se v tom) a bílé sportovní boty. Oba mají v uších sluchátka a pokyvují hlavami, oba si osvěžují dech žvýkačkou. Evidentně se neznají, ale sešli se na stejném místě ve stejný čas jako dva vyznavači stejného stylu – jenomže ne tak docela: něco tam nehrálo, a já, zatouživ vyluštit tuhle živou hádanku, musel zapojit všechny finty zkušeného voyeura se slábnoucím zrakem, abych měl šanci dojít k uspokojivému závěru.

A přicházím na to! Nejprve pomalu, jako záblesk, nápad, který je třeba ověřit si: Ten, co sedí po směru jízdy, má na rameni trika podtržítko – no to je přece proslulý design „NIKE“! Triko druhého mladíka zelo prázdnotou. Podezření, že jsem na stopě, přivedlo můj zrak k obutí – a věru, mladík s podtrženým tričkem měl i zde tři významné čárky, zatímco sportovní obuv paritního mládence o sobě nic nehlásala. Značku kaťat i žvýkačky jsem se rozhodl z taktických důvodů neohledávat, nicméně letmým pohledem redaktora časopisu o spotřební elektronice jsem zkontroloval, že bílý stvol vinoucí se z ucha značkového hocha bude s pravděpodobností hraničící s jistotou kabelem od proslulého přehrávače iPod, zatímco druhému spolucestujícímu vedla od hlavy ke kapse neidentifikovatelná šedivá šňůrka… Náhle jsem měl pocit, že i ve výrazu tváře zřím patrný rozdíl, jako by jeden z obou mládenců nevnímal své okolí, druhý naopak permanentně pozoroval, kdo jej pozoruje. Ajaj, tím pádem postřehl i mé zkoumání… Naštěstí pro mne si je ovšem – jak soudím dle samolibě uspokojeného výrazu – vykládal v souladu se svým vytříbeným stylem jako obdivný zájem o jeho dokonalé označkované oblečení, jež je nepochybně výrazem jeho vnitřního bohatství. A přestože se mi zdálo, že mu pozornost dělá dobře, pochopil jsem, že rébus je rozluštěn a je čas rychle si najít jiný. Možná se hluboce zamyslet nad symetrickou podobností různých druhů voyeurů…

Václav Bidlo

Ročník XIX. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky a Nadace Český literární fond. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Anna Cermanová, Michal Jareš, Božena Správcová (zástupkyně šéfredaktora), Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřinová. Korektorka Hana Růžičková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 399. E-mail : tvar@ucl.cas.cz. Redakcí nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Lukáš Pertl. Sazba a zlom programy Adobe® InDesign® CS2 a Adobe® Photoshop® CS2 Lubor Kasal. Tisk Calamarus, s. r. o., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 444 537 11, fax 00421 7 443 733 11. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvožďanská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR - SONS - Na Harfě 9, P. O. Box 2. 190 05 Praha 9, tel. 266 03 87 14, http://www.braillnet.cz

2008/14

www.itvar.cz * MK ČR E 5151 * ISSN 0862-657 X * F 5151 46771 * 25,- Kč * 4. září 2008

tvar LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK